

A
MAGYAR KULTÚRA
ÉS A
NEMZETISÉGEK

ÍRTA
BALOGHY ERNŐ

1908
DEUTSCH ZSIGMOND ÉS TÁRSA KÖNYVKERESKEDÉSE
Budapest, V., Dorottya -utca 9

ÜDVÖZLET KÜLFÖLDI ELLENSÉGEINKNEK!

A MAGYAR KULTÚRA ÉS A NEMZETISÉGEK

I

Magyarország új kulturális evolúció előtt áll nemcsak azért, mert végre a gazdasági érdekekkel és minden más kultur érdekeivel együtt teljesen bele kell illeszkednie a nagy európai kultúrák egységébe, hanem azért is, mert kötelessége a Magyarország területén élő összes népfajokat a maga nemzeti kultúrájába bevonni, hogy így a nemzettest néhány millió emberrel gazdagodva, a nagy nemzeti és ezzel egyszerre, a nagy emberi kulturfeladatokért itt sikeresen küzdhessen.

Magyarország, a maga önálló állami életre tökéletesen alkalmas földrajzi helyzetével, minden jóval megáldott földjével, ezer esztendőös történelmi múltjával, intézményeivel, a magyar fajnak szinte csodás konzerváló és fejlesztő őseréjével itt áll a nemzetek kulturális versenyé mellett

szilárdan és törhetetlenül, de eddig jóformán egész életműködése az önfentartás keserves munkájában merült ki. A nemzeti életért folyt a küzdelem és a nemzeti kultur-evolúció érdekei jóformán csak ünnepnapokon léptek előtérbe.

A nemzeti életfentartásra fordított nagy munkánk alatt, nemzeti kultur-evolúciónk a többi európai nagy nemzeti kultúrákhoz képest visszamaradt és mi az általános emberi haladás, kulturális fejlődés magasztos munkájának most még csak csekély mértékben lehetünk részesei.

Mi a szomorú jelenségnek az oka? Ellenégeink vannak kint — és ellenségeink vártak bent. Mi vagyunk gyengék — és az ellenségeink az erősek? Egy-egy hatalmas, sokszor világtörténeti jelentőségű erőfeszítéssel néhány-szor át akartuk törni a mozdulatlanság gátjait, hogy a szabad levegőre, a fejlődés szabad szférájába jussunk és csakhamar visszaestünk, fáradtan mint aki hiábavaló munkát végzett.

A visszaesést nem úgy kell érteni, hogy Magyarország politikai, gazdasági, kulturális élete visszafejlődne, hogy mi ki lennénk kapcsolva abból a hullámszövből, amely miként a fizikai életben, úgy a szellemi életben is, amikor a régít elpusztítja, azonnal új erők alapjait veti meg. Nem. Benne vagyunk mint faktorok mi is az emberiség evolucionális közösségében.

Egészen más volt Magyarország képe a múlt század elején, más a múlt század harmincas éveiben, a negyvennyolc utáni időkben, a múlt század második felében és egészen más ez a kép ma. De hiszen teljesen leigázott, teljesen idegen hatalom uralma alatt álló, intézményileg és kulturális tekintetben idegen centrumba beolvadt embersokaság sem állhat kívül a fejlődés törvényén; a különbség csak az, hogy amíg a nemzeti egységgé fejlődött embersokaságok az állandó haladás munkáját végzik — addig az egységes erőre nem fejlődött embersokaságok egy felettük álló erősebb hatalom érdekei, irányítása, súlya alatt élnek és ennek az erősebb centrumnak a képét veszik magukra.

Egy cseppet sem csodálkozunk tehát azon, és ne tulajdonítsuk a szerencsés konstellációknak, kitűnő törvényeknek, kitűnő politikának, hogy 1867 óta mennyit fejlődött minden téren Magyarország. Fejlődtünk, mert életképesek vagyunk, és fejlődtünk, úgy ahogy épen lehetett. Bizonyos az, hogyha lemondottunk volna nemzeti életünkről és beolvadunk pl. a német kultúrába, elfogadjuk az öszsbirodalmi eszmét, talán még előbbre lennénk; de ez a kultúra megsemmisítette volna a magyar nemzetet és ezzel együtt sok különlegesen értékes emberi értékeket.

A fejlődés minden feltétele megvan Magyarországon is, de azért mégis bénák vagyunk és nem bírván mindeddig nemzetileg, függetlenné és önállóvá evolucionálódni, nem lehetünk erős munkatársai a nagy és általános emberi eszmének, nem bírjuk szolgálni sem a humanizmus, sem az irodalom, sem a művészet, sem a gazdasági élet terén az emberiség közös céljait úgy, ahogy egy tizenhét millió lakossal bíró nemzetnek szolgálnia kellene; nem bírjuk szolgálni megközelítőleg sem úgy, mint pl. a nemzetileg evolucionált, egységes, két millió lakossággal bíró kis Norvégia, mely például az irodalom terén a világot egy Ibsennel ajándékozta meg és a politika terén a függetlenségét egy papiros forradalommal vívta ki.

Magyarország ezen nehéz és megkötött helyzetének külső és belső okai vannak. A külső, vagyis a hatalmi, nemzetközi vonatkozású okokat, a dinasztiával és Ausztriával való érzébeli, érdekbeli ellentéteket, és azok taglalását, az ú. n. közjogi fejtegetéseket jelen munkámban mellőzni fogom, és csupán a belső okok tárgyalására szorítkozom.

Magyarországon, ahelyett, hogy mind a tizenhét millió ember, aki itt lakik, egy közös és egységes politikai, kulturális és gazdasági munkásságot folytatna, vagyis a nemzeti és ezzel együtt a vég-

célt kereső egyetemes evolúcióban centripetális irányban venne részt, — a centrifugális irányzatoknak a munkáját látjuk és ez a centrifugális munka akadály a annak, hogy Magyarország nagygyá, erőssé, szabaddá, függetlenné váljék.

Centrifugális irányzatot képvisel Magyarországon az a sok kicsi nemzetiségi érdekközpont, amely — mint alább ki fogom mutatni, — se idebent nemzeti egyéniséggé nem fejlődhetik sem pedig Magyarországon kívül álló fajrokonnaival sem politikailag, sem társadalmilag, sem gazdaságilag nem egyesülhet, de amely örökös akadály a annak, hogy Magyarország is, miként ma már minden európai életképes államalakulat, még a kis Balkán-államok is, különleges erőfeszítés nélkül a nemzeti evolúció magaslataira felküzdhesse magát.

A hazaszeretet, a hazai földhöz, annak integritásához, egységéhez való ragaszkodás, a függetlenségfelé való törekvés, és ezen függetlenség megvalósítása, nemcsak a szívekben él, nemcsak érzelmi momentum, amelynek mámorító jelszavai mellett az ember az életét feláldozza, hanem egyúttal szociológiai szükségesség is. És amikor az emberek ezrei rettenthetlenül rohannak a halál torzába, az ellenséges kardok élére, a puskák és ágyúk tüzébe, és félelem nélkül, átszellemülve engedik nyakuk köré csavarni a kötelet, hogy a hazáért el-

vérezzenek, akkor ez nemcsak azért történik, mert valami elfojthatlan érzés, olthatlan tűz emészti azokat az embereket, hanem történik azért is mert a fejlődés rendje, ember árán is megköveteli a nemzeti evolúciót, mint fokozatot arra, hogy az így megerősödött, kifejlődött, diferenciálódott nemzeti egység szolgálhassa az általános, egyetemes, emberi ideálokat.

A honalapítással s az akkor hozott államberendezési törvényekkel, majd a kereszténység felvételével, Szent István, Szent László, Kálmán király által alkotott intézményekkel, az aranybullával, a nemzeti evolúció politikai és társadalmi keretei le lettek rakva úgy, hogy a magyar történelem fénykorában Nagy Lajos és a Hunyadiak alatt ott tartottunk, hogy ez a fejlődés már-már befejezettnek látszott. A magyar nemzet ereje, hatalma, nagysága, egysége kifelé és befelé teljes pompájában virágzott. Ugy látszott, hogy a magyar nemzet, megelőzve számos más nemzetet, már a XV századtól kezdve egy fokkal előbbre jutott s innen kezdve nemzetivé és egységessé vált és így munkatársul szegődhetik az egyetemes nagy céloknak, hatni fog másokra s a nagy emberi célok elérésére szolgáló versenyben az elsők között lesz.

Két körülmény vetette vissza a nemzeti fejlődést; a török pusztítás és a Habsburg házzal

meg az osztrák örökös tartományokkal való államjogi összeköttetés. A nemzeti evolúció külső és belső akadályai gombamódon megszaporodtak. A mohácsi vész óta, a magyar nemzet története nem más, mint küzdelem a létért, a fennmaradásért egy külső hatalom ellen; ugyancsak nemsokára a mohácsi vész után bukkannak fel azok a kis népcsoportokból álló érdekcumok mint belső akadályai a nemzeti fejlődésnek, erőt merítve a külső hatalmi tényezőkből, a magyar primordium gyengítésének utógondolatával. A nemzetiségi apró érdekcumok megkezdték centrifugális mozgásokat és így bontogatják ma is a természetes szociológiai fejlődés rendjét. Ezek a fészkelődések 1848-ban már féktelenekké váltak.

A Rákóczy szabadságharca nem sikerült; a 48-as fenséges küzdelem szomorú véget ért; a 67-es alkotások nem biztosították a fejlődést. De hála Istennek a magyar primordium megmaradt épen. Most is a nemzeti evolúcióért folyik a küzdelem, amely jogos is és természetes is. De annyival nehezebb ma ez a küzdelem, mert a külső akadályok mind megvannak sőt megnövekedtek, a nemzetiségi érdekcumok pedig a magyar államban külön nemzetiségi érdekeket is fejlesztő államot követelnek egy szerencsétlen, nem is évtizedes, hanem évszázados politikai rendszer folytán, mely részben 0

tehetetlen, részben rosszindulatú és részben vak is volt. Pedig a magyar primordium vagy elpusztul, vagy evolúciónál mint egységes magyar nemzet. Hogy a fejlődés útjait követhesse először is le kell számolnia a belső akadályokkal, melyek az útjában vannak és minden egyes embert, aki ebben az országban él, az egységes magyar nemzeti eszme, az egységes magyar nemzeti kultúra részévé és munkatársává kell tennie és meg kell akadályoznia azt, hogy a kis nemzetiségi érdekcumok, a magyar primordium munkáját akadályozó törekvéseikkel megbénítsák.

A nemzeti evolúció magaslatain dolgozó nemzet alkothat azután igazán olyan munkákat, melyek az emberiség hasznára és dicsőségére is válnak.

Első tekintetre úgy látszik, hogy amit a nemzetek alkotnak, azt saját maguknak, a saját dicsőségükre, a saját hasznukra alkotják. Pedig a dolog úgy áll, hogy minden nagy alkotás az egész emberiség javára szolgál. Vajjon kinek szolgált a római tulajdon és obligáció-rendszer? Kinek szolgált Newton, Shakespeare, Pasteur, Edison stb.?

Vajjon van-e joga a magyar primordiumnak ahhoz, hogy a nemzeti evolúciójáért a tőle telhető erővel küzdjön? S ha igen, kötelessége-e végre annyi kísérletezés, annyi taktikázás, annyi paktálás, annyi iránytalanság, annyi hipokrizis

után, az őszinte, egyenes és határozott, előrehaladó politika útjára lépni s ezen politika útján azokat a belső akadályokat, melyek az ő haladásának útjában vannak, tétlenségre kárhoztatják, az útból félretolni? Van-e ehhez joga a politika, a morál, a szociális fejlődés, a történelmi jog, az emberi jog szempontjából?

II.

Magyarországon, ezen a 280.390 □ kilométernyi területen, már csak a földrajzi fekvésénél fogva is, és eltekintve attól az államalkotó erőtől amelyet a magyarok őshazájukból idehoztak és amellyel itt e földön tényleg egy szerves berendezésű államot alkottak, — csak egységes politikai, gazdasági rend és kulturális élet fejlődhetett. Többféle kultúra, politikai és gazdasági rend, normális szociális fejlődés mellett — itt nem képzelhető.

Szépen kiszabta és kikerekítette s a szomszéd országoktól jól kiváló, szembetűnő határvonalakkal különítette el Magyarországot a természet. A Kárpátok hegy koszorúja öleli körül; a határszéli bástyafal roppant ív alakjában éjszakeletre, keletre és délkeletre vonulván, a Duna dévényi kapujától, Pozsonytól, Erdély délkeleti sarkáig terjed; hossza több mint 1400 kilo-

méter. Ez a főséges természeti határ még itt sem végződik be, csak irányát változtatja és hirtelen nyugatra kanyarodik s még nagyobb magasságra emelkedve, Erdély déli oldalát szegi be, — végre délnyugati irányban tovább vonulván, Orsovánál ismét a Dunáig ér. A déli határt nem hegyek, hanem folyók jelölik. Orsovától Zimonyig a Duna, azután pedig a Száva és Una. A nyugati határvonal Pozsonytól dél felé, nincsen oly élesen megjelölve, mint a Kárpátok külső övének mentében, de azt is többnyire hegygerincek szabják ki, jóllehet ezeket néhány széles völgy nyílás meg-megszakasztja. Az ekkép körülhatárolt területnek alakja majdnem egészen szabályos, csak délnyugati függeléke zavarja meg körded idomát. A birodalom területe tehát egy tájban terjed el, egybefüggő folytonos földdarab, mely határozottan különváló földrajzi egyed. Mindegyik jelentékeny folyója a Dunába szakad; éghajlati s a többi természeti viszonyok nagy változatosságot mutatnak ugyan, mégis ugyanazon közös jellegre vallanak. Tehát az ország mind vízszintes szabásánál, mind folyórendszereinél, mind éghajlati s egyéb természeti viszonyainál fogva egységes, zárt, a szomszéd országok közül jól kiváló terület, melynek határvonalai azonban nem olyanok, hogy a szomszéd országokkal való közlekedést lehetlenné

tennék, vagy csak szerfölött meg is nehezteneék.

A Duna utat nyit keletre és nyugatra a Lajta, Rába, Mura, Dráva és Száva völgyei számos utat nyitnak nyugat felé. A Száva és Duna déli mellékvölgyei a Balkán-félsziget országaival engedik meg a közlekedést. A Kárpátok hegyöve sem oly zárkózott válaszfal, hogy az átkelést megakadályozná. Íme így írja le és teszi szemléltetővé hazánk egységes földrajzi alakulását nagynevű tudósnk Hunfalvy János.

Magas hegyláncolatok, mély ősrenetegek, szelid, halmos vidékek, hatalmas tölgyesek, terjedelmes tavak, halakban dús és hajózható nagy folyamok, végtelen sík puszták, jól művelt rónaságok, szőlővenyigével koszorúzott hegyoldalak, éjszaki tájak szakadécai Galícia határán, délszaki pompában viruló növényzet a fiumei öböl partján; hegyeiben kincsek rejtőznek; különböző állatfajok s földrésznk három égalji növényzetei határosak itt egymással. Felejthetetlen emlékü Rudolf trónörökös az egységes földrajzi alakuláson található természeti szépségeket és erőket így jellemzi.

Ilyen földrajzi alakulás mellett, a természet ekkora harmóniájával, ekkora opulenciájával, egységes központi, szociális fejlődésnek kellett

volna természetszerűleg keletkezni és részben keletkezett is.

Egységesnek jelentkezik ez a földterület kifelé, de az egység képét mutatja bent is. Nincsen olyan tagoltsága, amely azt bent részekre osztaná és ami különbözőség mutatkozik a belső tagoltságban, az harmonikusan egészíti ki egymást. Kivéve a szigetországokat, mint pl. a hármás angol királyságot vagy Dániát, s kivéve azon országokat, melyeknek határa legnagyobb részt a tenger pl. Olaszországot, alig van Európa belsejében földdarab, amely földrajzilag jobban kínálkoznék egységes erő kifejtésre. S ha leszámítjuk fekvésének azt a hibáját, hogy tengertől, tehát világközlekedési vonaltól aránylag messzire fekszik: meg van itt Magyarországon minden természeti előfeltétel a virágzó gazdasági életre.

Ezt a területet nem lehet szétdarabolni, ezen a területen nem lehet osztozkodni. Nem lehet osztozkodni sem külső hatalmaknak, sem belső kis, nemzetiségi érdekcentrumoknak. Nem osztható fel mint Lengyelország és nem darabolható kantonokra mint Svájc.

Mintha ellentmondának ezen állításnak a tények, mintha ellentmondana a magyar történelem. Hiszen volt ez a földrajzi egység is darabokra szakadva, annyira, hogy a magyar

primordium területileg egészen összezsugorodott; volt itt török uralom s ezzel egyidejűleg császári uralom, látott ez az ország Vojvodinát is, meg temesi bániságot, hiszen 1848 után száz darabra akarták szétaprózni. Katonailag uralma alá hajthatta az idegen, hatalmi erőszak segítségével a belső nemzetiségi érdekcumok megváltoztathatták a mappát természetellenes demarkacionális vonalak húzásával — de szerves kapcsolatba hozni magával, egy idegen állam sem tudta, beolvasztani ezt a földrajzi egységet egy sem bírta, és nem tudták Magyarország belső szerves egységét megbontani a bent mutatkozó centrifugális törekvések. Nem is fogja ezt elérni sem valamely külső hatalom, sem belső zavargás, amíg a magyar primordiumban baj nem esik. Mert amíg ezen az elzárt területen a magyar primordium ép, nem lehet azt sem elnyomni, sem kívülről más hatalmat behozni sem a belső kis érdekcumok közül egyiket vagy a másikat, vagy valamennyit a magyar primordium helyére tenni.

Ezen a területen, földrajzi okoknál fogva is, csak egyféle, igazi, életerős, fejlődés-képes primordium bírt és bír létjogosultsággal s ez a magyar volt és lesz, amelynek munkatársául kell szegődniök az itt élő nemzetiségi érdekcumoknak is.

Lássuk már most a föld után a népet, az embereket.

A római uralom előtti időkbe visszanyúlni s az akkori néprajzi viszonyokat tárgyalni nem céloim s a jelen műben bizonyítani szándékolt tételek érdekében nem is szükséges. A kelták, a markomanok, a quadok s a legprimitívebb népek iránt érdeklődő történetírót, esetleg régészt érdeklő törzsek, melyek Magyarországon a római uralom előtt éltek, nem játszottak fontos szerepet a magyar állam alakulása szempontjából.

A 400 éves római uralom azonban már fontos kettős szempontból.

Hazánk, mielőtt ide jöttünk, hosszú ideig római provincia volt és Trajanus idejében Pannónia már alig különbözött más római tartományoktól. Róma nyelve, Róma közigazgatása itt-ott hamar elterjedt; s habár nem is tanyáztak itt, a régi Magyarországon igazi római légiók, a római politikai és jogi intézmények nálunk is új hazára találtak s a kultúra első csírái is római eredetűek.

Bizonyos fokig római szellem hatotta át hazánk földjét. Ennek azután felette nagyfontosságú következménye lett az, hogy a primitív, eredeti őserejű finn-ugor primordium, Gejza fejedelem házasságával kezdett megszűnni és Szent István házasságával valamint a kereszténység felvételével

abba marad és a nagy nyugatrómai primordium tagjává válik. így lett hazánk színhelye egy magyar-római primordiális képződésnek, mely azután a következő századok alatt reányomja bélyegét az állami rendre, a vallásra, a társadalmi szervezetre és a kultúrára.

Micsoda népessége volt Magyarországnak amikor a magyarok ide bejöttek? Az egykori hun és avar birodalom területén lézengő avar népmaradványokkal együtt itt tényleg szlávok laktak, valamint laktak itt bolgárok, sőt kicsi német gyarmatos eleinkkel is találkozunk és itt volt a Szavtopluk birodalma is.

Az tehát igaz, hogy a szláv-elem Magyarországon autochton nép volt. Ámde történeti tény és szociológiai valóság az is, hogy ezen őslakosság államalkotó primordiummá nem fejlődhetett és nem is fejlődött. Nem volt hozzá sem intellektuális, sem fizikai ereje és nem volt sem vérbeli, sem összetartozandósági, egységre törekvő érzése sem» Nem volt nemzetiségi öntudata, nem volt percípiáló képessége, rendezett viszonyok iránti érzéke, szóval ez a szláv nép csak nyers tömeg számba ment.

A fegyveres legyőzés, ha az ős lakosságban meg lett volna a primordiális továbbképződés feltétele, nem jelenthette volna ezen szláv bolgár-avar primordium megszűnését. Tovább élt volna, küzdött

volna, mozgott volna, élet-halálharcot vívott volna a magyar primordiummal. Ennek a harcnak azután az lett volna az eredménye, hogy vagy legyőzi, ha erősebb, az új magyar primordiumot, vagy mellette megáll, ha egyforma erejű, vagy beleolvad a magyar primordiumba ha gyengébb és ebben az utóbbi esetben, vérével és intelligenciájával hozzájárul a magyar-római primordium továbbképződéséhez, szóval közreműködik egy eredeti magyar-román-szláv primordium egységes, és egységesen tovább fejlődő életéhez. Egyik sem történt.

Az őslakosság ínég kísérletet sem tett, hogy az új primordiális képződésnek ellene szegüljön, azt legyőzze és new yolt hozzá ereje, Hogy mellette megálljon, — viszont azonban igaz az is, hogy bele sem olvadt az életképes magyar-római primordiumba. Maradt valami, különös és szociológiai szempontból felette különleges tétlenségben, passzivitásban. Az a tétel tehát, hogy a szlávoknak, mint Magyarország őslakosságának ezeréves jogcímük van arra, hogy Magyarország politikai, társadalmi és kulturális életében most ezer év után, külön szláv kultúrát követelhessenek: történeti és szociológiai falsum.

Az őslakosság sohasem kezdett itt meg életképes primordiális képződést. Az őslakosság, mint szervezetlen tömeg, egyszerűen

meghódolt a magyar fegyvereknek. S ettől a pillanattól kezdve ezen a földön az egységes politikai és kulturális törekvéseket évszázadokon keresztül egyedül és kizárólag a magyar faj képviseli, egyedül és kizárólag a magyar faj volt itt minden politikai és kulturális fejlődés letéteményese. Nem segítette ebben senki, legkevésbé segítette a szláv-bolgár őslakosság. Pedig a magyar emberségesen bánt a meghódított lakossággal. Történeti tény, hogy nemcsak hogy nem élt vissza a hódító, tehát pusztító jogával, de nem is élt vele. Ha lett volna itt a magyarok bejövetele előtt egy életképes primordiális képződmény, úgy ennek a fegyveres döntés után és annak dacára küzdelmet kellett volna vívnia az új magyar primordiummal, de ennek semmiféle írott vagy hagyományos nyomát nem találjuk. Ilyen küzdelem nem vívatott, viszont az őslakosság nem is vett részt abban a fejlesztési és fejlődési processusban, amelynek ez az ország a magyarok bejövetele után színhelye volt. Az államalkotás munkáját egyedül a magyarok végezték.

De hogy van az, hogy az őslakosság nem olvadt bele nyelvileg a magyar primordiumba? A vallást kivéve — szokásai, politikai gondolkozása, nem vált azonossá a magyaréval. Vajon mit jelent ez? Intellektuális és átha-

sonító képtelenséget, erőtlenséget a magyar primordium részéről és erőt, szívósságot a másik részről? Talán mégis élt és küzdött az autochton primordium, a magyar ellen és talán ennek a harcnak még most is tart a folytatása, amely harcból a magyar még most sem került ki győztesen?

Nem élt, — mert ami él, az mozog, fejlődik, tevékenységet fejt ki; ámde ezen a földön a honalapítás után csak a magyar fajnak volt társadalom-életteni, organikus fejlődése. Nem pusztult el a régi autochton primordium, mert csak az pusztulhat el, ami van; az a nemzeti-ségi mozgolódás pedig, amit a XVIII. század óta látunk, az nem folytatása egy a honalapítástól kezdődő szociológiai jelenségnek, hanem — amint alább bővebben ki fogom fejteni, — későbbi események folytán keletkezett nemzetiségi érdekcumok fészkelődő mozgásajogsult cél és megfelelő belső erő nélkül.

A Szent István-féle: „Unius linguae imperium fragile” — csak mondás, ha ugyan mondta ezt valaha első koronás királyunk, és nem politikai Program. Politikai programnak értelmetlenség; szociológiai szempontból véve pedig képtelenség. Értelmetlenséget és képtelenséget nem vallhatott magáénak az a Szent István, aki tüzzel-vassal hirdette a politikai és vallási egységet. Új primordiális képződés, mint amilyen a magyar volt

nem hirdetheti azt, ami az ő halála. Az új primordium meg nem állhat, ha a réginek a fennmaradását elősegíti. Hát micsoda az a mondás?

Kifolyása volt ez a magyar faj arisztokratikus jellemvonásának, melyben a primordiális képződéskor is meg volt a nagy *gőg*, a nem-törődömség, a patópálizmus azok iránt, akiket meghódított, akik nála inferiorisabbak voltak, s akiktől nem tartotta szükségesnek félni, hogy útjába valaha is akadályokat képesek gördíteni. Azok a bizonyos nemesi hajlomok, amelyeket őshazájából magával hozott s amelyekkel arisztokratikus, alkotmányát, politikai és társadalmi berendezését megalkotta, már akkor is mint bénító faktorok szerepeltek!

A magyar nemzet nem nyomta el az őslakosságot; sem a fajtának, sem az egyénnek nem volt itt bántódása; csak nem vette semmibe, nem tartotta érdemesnek velük törődni, nem vett tudomást rólok, ittlétükben veszedelmet épen nem talált s ment a maga erélyével, a maga kiváltságos nemesi észjárásával a saját útján előre, de nem kapcsolta magához az őslakók erejét. Hogy a nála inferiorisabb őslakosság mit csinál, azzal egyszerűen nem törődött.

Ne keressünk tehát szent István állítólagos mondásában politikai vezető gondolatot; ne keressünk abban a tényben, hogy a magyar

primordium nem fogott, hozzá az őslakosság faji és nyelvi beolvasztásához, bölcs mérsékletet, türelmességet, tapintatot. Nem volt ez sem öntudatos bölcsesség, sem humánus türelem, sem nevetséges tapintat, mert az ilyen pszichikai momentumokat épen a politikai bölcs előrelátás egyszerűen visszautasítja.

A magyar nemzetnek ez az eljárása mindössze egy távoltartási irányzat volt, mely a magyar fajt előkelőségi érzetében jellemezte, jellemezte még a közelmúltban, talán egy parányit áthatja még most is abban a viszonyban, a melyet pl. a földesúr és házi zsidaja között tapasztalhattunk. Bántotta a magyar földesúr a házi zsidaját? Dehogy, csak kinevette, nem vette semmibe, hagyta a maga útján, mert inferiorisabb lénynek tartotta őt s arra a gondolatra nem is jött, hogy esetleg oka lehet tőle féinü

Hogy ez hiba volt, az kétségtelen, de egyúttal bizonyíték arra is, hogy az őslakosság az adott és rája nézve elég kedvező körülmények dacára sem mutatott fel egységi alakzatot. Ilykép az őslakoságnak, a szlávoknak megmaradt a nyelve és megmaradtak a szokásaik. Nem volt bántódásuk — a történelmi, politikai és kulturális továbbfejlődésnek azonban egyszerűen passzív szemlélői maradtak, vagy legfeljebb a természeti

ösztönnél fogva ellesték, utánozták azt, ami körülöttük történik, anélkül, hogy kulturális akcióba léptek volna. Abban a kulturmunkában, ami itt a honfoglalás után folyt, ez az embertömeg nem vett részt. Ami itt történt, azt a magyar faj csinálta, az a magyar faj érdeme. Csinálta az autochton faj ta közreműködése nélkül. Szvatopluk népe nekünk nem segített sem a politikában, sem a kultúrában, de még a kardforgatásban sem, hiszen ezt meg épen a magyar nemzet végezte, mert a harcban való részvétel, a kardforgatás ugyancsak erősen arisztokratikus, nemesi kiváltság volt.

Szvatopluk népe békekességben, mozdulatlanul, erő kifejtés és nemzeti öntudat nélkül élt itt. Alább egy pár kultúrtörténeti adattal igazolni fogom, hogy mit csinált itt a magyar faj a honfoglalást követő századokban egész a XVII. századig; mit csinált, vagy jobban mondva: mit nem csinált ez alatt az autochton lakosság. Bizonyítani fogom, hogy ha voltak is az autochton lakosságból kiemelkedő nagyok, akik a magyar történelem előkelő alakjaivá váltak, ezen szerepük csak úgy és akkor kezdődött, amikor szívben-lélekben magyarokká váltak. Az autochton lakosság részt vett abban, amit e föld nagyot és jót teremtett, de nem a magyar fajtól különállóan, hanem mint magyar alattvalók.

III.

Magyarország ezeréves földrajzi, történelmi és etnikai egységét legjobban bizonyítja az, hogy abból a középkori térképből, amely a magyarok bejövetelekor Európát ábrázolta, Magyarország határvonalait kivéve, alig maradt meg valami. Balogh Pál, „A népfajok Magyarországon” című jeles munkájában a helyzetet a valószínűleg megfelelően jellemzi.

A mai Ausztria és Németország helyén a keleti frank birodalom feküdt. Ennek már nyoma sincs és a germánok, a német nemzeti élet foglalták el helyét. A nyugati frank birodalomból, a frank, burgundi, gót, breton, normann és baszk törzsek századot igénylő összeforrása folytán Franciaország lett.

Itália darabokban feküdt: a római császári koronát Arnulf frank király, a lombardi vaskoronát Berengár viselte; Velence akkor függetlenítette magát Byzanc hatalma alól; Romagnában a pápa uralkodott; Toskana önálló grófság; Nápoly görög gyarmat, Szicília arab tartomány volt. A területi és földrajzi határoknak minő változásán ment keresztül ez a földrész ettől az időtől addig, amíg az északi német, a déli normann hegemoniát, a ghibellinek és guelfek harcait, majd a csodaszép és

bűbajos renaissance-ot keresztül élve az olasz egységhez jutott.

Az angol nemzet igazán csak a XV. században született meg a versengő Lancaster és York címerek árnyékában, mert előbb keresztül kellett esnie a kelta brit, angolszász, dán, normann elemek területi és faji harcán. A pyrenei félsziget véres harcterén a gót eredetű kiskirályságok és az arab khalifátus változó szerencsével vívták az ország birtoklásáért hétszáz éves háborújukat s Ibériából aztán lett Spanyolország.

A mai Oroszország területén, a normann eredetű skandináv varégek uralkodtak sok apró szláv törzs felett és csak századok múltán fejlődött ki itt egy területileg is egységes orosz nemzet. A skandináv királyságok csaknem minden negyedik száz évben változtatták közjogi alakjukat és területhatáraikat; a dán-norvég uniót felváltotta a svéd-dán unió, ezt követte a kaimari hármas unió, utána visszatért a dán-norvég unió, majd folytatja a sort a svéd-norvég unió s befejezi a sok változást Svéd- és Norvégország különválása. A Balkán-félsziget megépen az állandó változás képét mutatja: megdőlt Byzanc, szervezkedtek a horvátok, bosnyákok, bolgárok, szerbek; az első kettő egyesült a magyar királysággal, a bolgár utóbb elbukott $2\frac{3}{4}$

Drinápolinál, a szerb a Rigómezőn. Az Aya Sofia templom kupolájára a török félhold került. Ha megemlítjük még, hogy a cseh közjog elbukott a fehérhegyi csatában és Lengyelország teljesen darabokra tört: akkor ezzel az odavetett körvonalazással is bizonyítva van az európai nemzetek területének nagy változása.

A magyar terület, amikor a hódítás munkája befejeztetett, — ami a határokat illeti, egységes lett és egységes maradt napjainkig, mert sem a török uralom, sem más beavatkozás nem jelentett mást mint militáris, hadi erőszakot, amelynek — bármennyi ideig tartott is — transzformáló ereje nem volt; de egységes lett és maradt közjogilag és intézményeiben, tehát állami rendjének fejlődésében (törzsszervezet, vármegye rendszer, népképviselő), — mert a mohácsi vész óta keletkezett osztrák uralmi ten; denciáknak, amelyeknek legújabb fejezete ma játszódik le, mindig ellent állott.

Íme a különbség területi és történelmi szempontból Európa többi nemzetei és Magyarország között. De van még egy másik nagy különbség is.

Amit az idő csaknem egész Európában végbevitt: a fajok etnikai egyesülését, az Magyarországon nem történt meg; beolvadt ugyan a kazár, a jász, a kun, az avar, a bolgár, a bessenyő, de

nem olvadt bele a tót és a román, meg a szerb és szász. És vajjon miért? Talán gyenge volt a magyar? Dehogy, elejével nagyon is erős volt, és döntő ereje minden irányban érvényesült és fölényben volt nemcsak kardjával, hanem egész lényével, úgy, hogyha akarja, az országban lakó többi népfajok beolvasztásának munkáját is előbb elvégezi, mint a többi európai nemzetek. A magyar lehetett volna az első etnikai egység is és a honalapítás után rövid időre a faji egybeolvadás is megtörténhetett volna és a polyglott állam híre sem maradt volna meg. Ugy látszik, éppen a túlerőben volt a baj. A túlerő elbizakodottá tette őseinket, akik mint hódítók, erejükben és hatalmukban bízva, nem tartották szükségesnek a többi népfajoknak beolvasztását. Úrnák érezték magukat, a többiektől nem félték s így az őslakosságot magára hagyták, az őslakosság meg megmaradt a maga mozdulatlan passzivitásában. Súlyos mulasztás terheli ebben a tekintetben olyan nagy nemzeti királyainkat is, aminő Nagy Lajos és Mátyás volt, akik alatt Magyarország valóságos nagyhatalommá fejlődött. Ennek a hibás politikának az eredménye volt azután az erőegyensúly később keletkezett tana. E tan szerint a magyarság van hivatva ez országban lakó nemzetiségek között a egyensúlyt fentar-

tani. Hát ez egyszerűen képtelen, abszurd tan, amely ellenkezik minden szociológiai logikával. A magyar faj, mint egyensúlyozó gép! Azt megértem én is, megérti más is, hogy mi az a nemzetközi egyensúly — de a nemzeti egyensúly törvényét megmagyarázni alig lesz valaki képes. Pedig, ezen képtelen magyar nemzeti és nemzetiségi egyensúly után igazodott a magyar politika, temérdek kárt okozván a magyar primordium természetes fejlődésének.

IV.

És most néhány szót a nemzetiség fogalmáról szociológiai és politikai értelemben.

Társadalmak, nemzetek, államok keletkezésének, helyes és a dolgok mélyére ható magyarázatát nem lehet adni sem történeti, sem jogi alapon. Nem azért lesz nemzetté egy embersokaság, mert története van, vagy mert történelmi kapcsok fűzik össze az egyeseket, hanem azért van története, azért fűződnek történeti kapcsolatba az egyesek, mert az embersokaságok szerves, egységi alakzattá lettek. Nem a közjogi alakulatból indul ki a képződési processzus, hanem az egységi alakulatból válik a jogi, az állami alakulás. A történelem s annak összes eseményei, — a jog és annak összes

szabályai nem okot, hanem okozatot jelentenek és bizonyos erőknek csak külső megnyilvánulásai. Csakis társadalom-élettani alapon lehet a nemzeti jelenségeket megfejteni, csak a szociológiai kiindulási pont nyújt alapot a belső erők keletkezésének és működésének kifürkészésére.

Élettani alapja van az egyes ember születésének, kifejlődésének és halálának: ugyancsak élettani alapja van az egységi alakzatok keletkezésének, mozgásának és megszűnésének. Maga a keletkezés pillanata ép oly kevésbé állapítható meg a primordiumoknál, miként nem állapítható meg az emberi lét fogamzásának misztériuma. A világra jön az ember, — előttünk van egy primordiális alakzat, amely azután él, mozog, örül, lelkesedik, küzd és kultur lényé válik. Es amiként a fizikai személy az ő külön mozgásával, tevékenységével, a többi embertől különbözővé, egyénné válik — akként kezdi meg az a néptörzs, vagy társadalom, vagy mondjuk embersokaság azt a külön életet, mely őt a többi embertömegektől megkülönbözteti« Ez külön, önálló élet, úgy a fizikai személynél, mint az embersokaságból lett primordiumnál a legnagyobb, legintenzívebb belső kapcsolatot, összhangot tételezi fel.

A kapcsolat az embernél is, a kulturprimordiumnál is élettani alapokon nyugszik és e

kapcsolatot az együttes és egységes munka, mely az állandó egységes kulturmozgásokban nyilvánul, tartja össze. Ilyen együttes és egységes mozgások keletkezésével válnak azután az embersokaságok életképes primordiumokká, egységi alakzatokká. Erősítik ezt az alakzatot a felismert egységes érdek, a nyelv, az életmód, a szokások, a vallás, majd a közös veszedelmek, a társas élet előnyei, örömei, úgy hogy ez az embersokaság egyénivé, eredetivé, alakul, és a közös érdekek és a vérbeli hasonlódás által is összetartotta, összeforrasztotta, centrummá, nemzetté válik, és így az intézményeiben kifejezett nemzeti típusánál fogva teremti meg a saját külön történetét. Hogy valamely embersokaság egységes azaz nemzeti alakzattá váljék, ahhoz azonban nemcsak bizonyos kapcsolat, bizonyos érdekközösség szükséges, hanem szükséges a közös kultúra igénye is.

Az egymás mellett való élés nem elég — az együtt élés vágya, az együtt élés akarat a döntő. Magából az egymás mellett való élés tényéből még nem válik szerves egységi alakzat. Az ilyen összetételből nem lehet nemzeti élet, az ilyen összetételből hiányzik a kulturerők dinamikája. Az egységes primordium ellenben életre kel, mozgásaival betölti annak a területnek, ahol keletkezett, a földjét,

a vizét, a fáit, a hegyeit, az egész levegőjét, úgy hogy minden az ő képére formálódik.

A jogrend, a gazdasági élet, a hadviselés a primordiális mozgások szerint alakulnak és kifejlődik a nemzeti öntudat, kifejlődik a küzdelem a szomszédos primordiális alakulatokkal és aközben minden egységi alakzat iparkodik a maga medrét szélesebbre vájni s hullámaival minél tovább terjeszkedni és ebből származik a nemzetek kulturversenye. Amit mi nemzeti géniuszunk szeretünk nevezni, az tehát nem egy az embersokaság fölött lebegő s fölülről a láthatatlanból irányító, transzcendentális erő, — hanem a primordiummá lett tömeg minden egyes tagjában rejlő belső erő.

Ezen belső erő centripetális kisugárzása okozza aztán, hogy a nemzet pszichéjének hullámmozgása közös kultur célok, közös kultur érdekszférák felé megindul. A nemzeti géniusz nem jelenhetik meg ott, ahol belső erő nincs, a nemzeti géniusz nem segít ott, ahol a primordiális formáció élettani alapjai nincsenek meg. A nemzeti géniusz tehát a belső erő. Ezt az erőt nem lehet deklaratív úton megteremteni, ennek ösztönszerűen jelen kell lennie.

Európában hiába határozza el valamely embersokaság, hogy szerves egészszé tömörül, együtt él, közös célok felé törekszik, az erők

ilyen mesterséges összetétele primordiales alakzatot nem fog eredményezni. Az embermilliók mesterséges összetételei, a világbirodalmak mind összeroskadtak, mert külső akaraton alapultak, nem pedig élettani törvényeken. A nagy háborúszövetségek és más külső érdekösszetalálkozások meg, elértvén a cél, melyre alakultak, felbomlottak, mert csak külső erőösszetételt jelentettek.

Igaz, hogy a primordiumoknak is az a tulajdonságuk, sőt eminens jellemvonásuk, hogy minél nagyobb egységre törekszenek, csakhogy addig a századok és ezredévek folytonos belső munkájára, erő-differenciálódására, új és új, mindig megfinomodva életet nyert nemzedékekre van szükség.

Ezt az evolucionális folyamatot, a testnek és léleknek ezt a megfinomodását, az alacsonyabb kulturfokozatokból a magasabbra való jutást, a különböző primordiumok nem szerves kapcsolatokban, hanem igen sokszor egymás ellen küzdve, külön végzik. Ez a civilizatorius folyamat csak a különleges faji tulajdonságok alapján indulhat meg és tart mindaddig, míg a fajtabeli tulajdonságok az általános emberi mellett a legmagasabbra evolucionáltak. Természetes, hogy ez alatt a folyamat alatt, az egyes erősebb primordiumok a közékük szórt számban és civiliza-

torius erőben gyöngébb népcsoportokat felszívják. Példa erre a provencai néptörzs, az angol és a skót népfaj. Ma csak francia és angol kultúráról lehet beszélni, provencai és skót kultúra nincsen.

Viszont, ha valami különös erejű néphódító-
nak kedvez a szerencse, és sikerül neki a hatalma
alá hajtani más és életképes primordiumokat
ezek rövid idő alatt felszabadítják magukat és
elindulnak a maguk külön útjain, amiket nekik a
providenciális hatalom ezen a földön kijelölt. Példa
erre Nagy Károly birodalmának a bomlása és leg-
újabban a Napóleoni államok.

Szükségesnek véltem a primordiális élet
mozgásának a vonalait és ezen mozgási vonalak
irányát röviden vázolni, hogy egy pillantást
vethessek az Európában keletkezett két nagy
primordiumra és taglaljam a magyar primordium
jellegét, hivatását, céljait, jogait és hogy meg-
világítsam, vajjon primordiumok-e a hazánkban
lakó nemzetiségek, vagy csak passzív érdek-
alakzattöredékek.

Az első két európai kulturprimordium a nyugati
latin és a keleti görög volt és demarkacionális
vonaluk a nyugatrómai és keletrómai birodalom
határai.

Az európai civilizáció egysége tehát ere-
detileg két részre oszlott. A görög képvi-

selte a humanizmust, filozófiát, a művészetet, a szépet, a római-latin képviselte a politikát, a jogot. Halhatatlanok és minden időkre kiterjedők a görög egység produktumai a művészet, a bölcsészet terén s épen ily mélységes erejű mindaz, amit a római elem az államigazgatás, a jog mezején teremtett. Ez a két primordium nem bírta magába felszívni mindazokat a területeket, amelyeket elfoglalt, nem bírta asszimilálni mindazokat az embertömegeket, amelyek fölött uralkodott. Ehhez nem volt sem elég ereje, sem elég ideje, meg azután a népvándorlással új elemek jelentek meg a történelem színhelyén, amelyek új formációknak váltak alapjaivá.

Egy szétbomlási processzus indult meg a két régi primordiumban s így keletkeztek új primordiumok, a még ma is fennállóak: egyfelől az olasz, a német, a francia, az angol, a spanyol, szóval a nem szláv, másfelől pedig sokféle szláv.

Az első csoport a latin emlékek befolyása és hatása alatt a X. század óta római vallással, az utóbbi csoport az orthodox-görög irányzat mellett, görög vallással.

De latin hatás alatt alakul meg a magyar primordium is és a volt Pannoniából Magyarország lesz. A primordiális csira, melyet eleink az ős-

hazából magukkal hoztak, ezen a földön hajtott ki, amely föld tele volt római emlékekkel.

A turáni származású magyar faj, az indogermán népesség közelébe jutván, önálló, külön életre kelt, mégis úgy, hogy a maga őseréjével feldolgozta mindazokat a hatásokat, amelyeket a szomszédból nyert; magába fogadta azt, ami létehez szükséges volt és mégis eredeti maradt. Itt ismét rámutatok a primordiumok biológiai működésének egy pár főbb irányára.

A primordium a legerősebben reagál minden olyan külső befolyás ellen, melynek célja őt megbontani. A militáris beavatkozás ellen életrehalálra harcra kel, — másfelől a maga erőfeleslegével, ha ugyan ilyennel rendelkezik, ő is támadólag lép föl — odahaza pedig hivatása és kötelessége, hogy az egység helyreállítása érdekében az útjában álló akadályokat elhárítsa és azon a geográfiai területen élő embereket egy közös, jobban mondva egységes politikai, gazdasági kulturális munkában egyesítse.

A primordiumok mozgásának alapja az élet joga; az élet joga pedig jelenti a jogot a kölcsönös boldogulás biztosítására; jelenti azt, hogy az erősebb primordium a saját területén mindenkit egy közös cél, egy közös érdek szolgálatába hajthat. Ha ezt nem teszi, maga pusztul el. Az élet jogán kötelessége tehát, a területén

élő valamennyi ember tevékenységét a maga élet-érdekének központja felé irányítani. Hogy az életképes primordiumok mozgási iránya ilyen, azt bizonyítani felesleges.

A külső idegen behatások elleni védekezésnek és az erőfelesleg kifelé törésének bizonyosága a tömérdek háború. A belső egység helyreállítására vonatkozó természetes törekvésnek fényes és cáfolhatlan bizonyítéka a német egység megteremtése — noha ez még befejezve nincs, amennyiben a német császár mellett még ma is kis királyok uralkodnak. De tanulságos látvány, hogy a kiskirályok dacára, — a német kultúra iránya centripetálisan — germán.

Ha még azt is bizonyítanom kellene, hogy van-e magyar primordium, akkor akár bele se kellett volna kezdenem e munka megírásába. A vaknak hiába mutatok színeket, a süketnek hiába muzsikálok. De még a vak is megérzi, ha tapogat, a süket is észreveszi, ha a szemét kinyitja, hogy itt vagyunk és mint kulturnemzet élünk! Ha pedig itt vagyunk és élünk, akkor nekünk is kötelességünk úgy cselekedni, mint a többinek. Igen ám, de azt felelhetnék, itt van ezen a területen a tót, a román, a szerb, a német is; éljen a magyar a maga módja szerint, de éljen a saját módja szerint a többi is, mert hiszen ez a terület a kis primordiumok szövetséges együtt-

élésének a hazája; a magyar legyen közöttük az egyensúlyozó, a becsületes alkusz, vagy ha úgy tetszik a primus inter pares. Lássuk csak a dolog ezen részét.

V.

Állapítsuk meg mindenekelőtt általánosságban, hogy primordiális, tehát önálló életműködésre hivatott egységi alakzatok-e a mi nemzetiségeink, a románok, a tótok, a ruthének, a szerbek, a szászok és ha nem, hát micsoda képződmények ezek?

A mi nemzetiségeink, nem voltak életképes primordiumok; sőt úgynevezett nemzetiségek sem. Úgynevezettek azért, mert alkalmasabb rövid és szabatos kifejezést nem tudunk találni rájuk, amikor megakarjuk őket különböztetni a primordiális magyar nemzettől, amelybe közjogi tantételeink szerint ők is bent foglaltatnak.

A mi nemzetiségeink faji, nyelvi érdekcsoportok, és így önálló kulturfeladatra képtelenek, önálló evolúcióra alkalmatlanok, amit bizonyít különített állapotukban maradásuk folyományaként jelentkező s a magyar fajéhoz hasonlítva aránytalan intellektuális visszamaradásuk] Bizonyos fokú ellenállásra, bénító, akadályozó, gátló cselekvésekre sőt romboló irányzatra is vállalkozhatnak ezek a szétszórt érdek-

csoportok, amint ezt a XVIII. és XIX. században tanúsított viselkedésük bizonyítja.

Hiszen, ha a mi nemzetiségeink valóságos nemzetiségek, primordiumok lettek volna, Magyarország képe egészen másként alakul. Ezek a primordiumok akkor okvetlenül érvényesültek volna, vagy úgy, hogy megbontván a magyar primordiumot, ők lépnek a helyébe, vagy úgy hogy egy bizonyos területre visszaszorítván a magyar primordiumot, a saját területükön ők érvényesülnek, ami által nem alakulhatott volna ki a magyar nemzet, hanem kialakult volna bizonyos szövetséges forma, kialakult volna valamilyen kantonszerű kép.

Tétlen, lomha primordium nincs — a kultur-ösztön kergeti ezeket előre. S ha erre azt az ellenvetést kockáztatná meg valaki, hogy a tétlenségnek és lomhaságnak az oka a magyar erőszak, a magyar fegyveres hatalom, erre a felelet az, hogy a magyar nemzet a nemzetiségek ellen az erejével sohasem élt, mert ha ez megtörténik, akkor vagy a magyar bukik el, vagy osztozkodnia kellett volna a nemzetiségekkel, vagy pedig eltűntek volna a nemzetiségi érdekcsoportok.

A primordium aktív képlet; amelyik nem aktív, az elbukik. A magyarság attól a pillanattól kezdve, ahogy ezt a földet elfoglalta, minden irányban

cselekvőleg, alkotólag lép fel. Egyedül ő képviseli a kulturelemet, ő annak letéteményese. Minden, ami itt van, az ő munkája, a hadi tettek, az állami berendezkedés, a tudomány, az irodalom, a művészet, a gazdasági alakulás stb., szóval a magyar faj mindenre, ami a hazában van, a saját bélyegét nyomta rá, ebben a munkában a tót, a román, a szász évszázadokon keresztül semmit sem segített, a szerb meg nem is segíthetett, hiszen tulajdonképen csak a XVII. század végén jött közénk. Szóval mi fogadtuk be a kívülről jövő kultur hatásokat és ezeket mi dolgoztuk fel; nekünk voltak tanítóink Róma, Byzanc, Velence, Flórenc, mi recipiáltunk a germán és frank szervezetből.

Ezen hatások, a kereszténység felvétele és Ázsiából hozott őserőink egyesülése által specifikusan magyar nemzetiekké lettek — és ez által különbözünk a többi európai primordiumoktól. Ennek a munkának a mi nemzetiségi elemeink századokon keresztül passzív szemlélői maradtak; ebben a mindent átfogó munkában a nemzetiségek közül számosan és kiváló szereppel vettek ugyan részt, de csakis mint egyesek és csakis úgy, hogy magyarokká lettek.

Íme a hadi, a hódítási jogcímen felül és sokkal erősebb cím, a munka, a produktív életműködés jogcíme arra, hogy ezen az egységes

geográfiai területen a teljes egység helyreálljon és ime jogcím hiánya arra, hogy a nemzetiségi töredékek ezt meggátolhassák.

A magyar primordium életjoga az, hogy ezeket a töredékeket a közös és egységes cél, a közös és egységes boldogulás tevékenységi körébe terelessen ha kell kényszerítse. Másképpen a magyar primordium nem existálhat. Ha pedig egzisztenciális kérdéstről van szó, akkor jogos mindazokat az eszközöket felhasználni, melyek a nemzeti fejlődés akadályait eltávolítják. Az eszközök pedig, amint látni fogjuk nem az erőszak, hanem az erő fegyverei.

A magyar történelem, s különösen a kultúr-történelem számtalan példáival, és az e példákban rejlő, megdönthetetlen igazság erejével bizonyítható a magyar faj évszázados kultúr-munkája mellett a nemzetiségi elemek passzív tétlensége. Rámutatok a magyar faj és a nemzetiségek kultúrfoka közötti óriási különbségre is.

Tessék egyfelől egy-egy tetszés szerinti vidékről való átlagembert ideállítani a magyar fajból s aztán egy átlagembert kikeresni a tót, a román, vagy a szerb csoportból; tessék ezeket összehasonlítani!

Az eredményből helyesen lehet indukálni. Az összemérés pedig vonatkozzék az illetőknek intellektuális állapotára, az ismeretkörére,

a gondolkodási módjára, szellemi életüknek külső megnyilvánulásaira, a beszédjükre, a szép iránti érzékükre, szóval mindarra, ami a kulturfok megállapítására alkalmas — kiderül, hogy az a magyar átlagember mily óriási fölényben van akár a tót, akár a román, akár a szerb individuum felett. Oka pedig ennek az, hogy a magyar faj a socialis élet biológiai törvényei által kiszabott fejlődés, vérbeli és intellektuális finomodás útjain ment előre és nemzedékről nemzedékre, hol lassúbb, hol intenzívebb kultur tevékenységet fejtett ki és így mind magasabbra differenciálódott, — a nemzetiségi csoportok pedig ez erőfeszítések alatt stagnáltak. A százok intellektuális tekintetben más megítélés alá esnek, később egy néhány vonással róluk is lesz szó.

A magyarok kulturmunkájából és a nemzetiségek kulturközönyéből pedig következik az, hogy egységes geográfiai területen nem engedhetők meg ily különbségek s a magasabb kulturfokú nemzetnek joga van magához vonzani, magához felemelni, ha kell, kényszeríteni az alacsonyabbat, vagy a kultúra nélkül szűkölködőt. Másképp a normális fejlődés lehetetlen, az abnormist visszamaradást pedig túrni nem szabad.

A nálunk levő differencia abnormis és azért az agitátorok kalandozásait megengednünk nem szabad, de viszont azt sem szabad túrnünk, hogy egy nagy és jóindulatú emberanyag alárendelt helyzetben maradjon és el legyen zárva a kulturfejlődés áldásaitól.

Magyarországon közös, együttes, egységes kultúrának kell lenni, mert a nemzetiségi érdekcsoportok külön kulturéltre, külön nemzeti öntudat kifejtésére képtelenek; képtelenek nemcsak azért, mert az elzárkózáshoz, a külön élethez, miután ezzel feszélyeznek bennünket, joguk nincsen, hanem főleg azért, mert a mienkével konkurrens kultúrát alkotni nem tudnak, külön nemzeti életre képtelenek. A hipokrizis nélkül való megoldás ily körülmények között pedig csak egy lehet, — a nemzetiségeknek a kultúra útján való beolvasztása.

Vajjon egyesülhetnek-e a mi nemzetiségeink külső fajrokonaikkal? A szász, Erdélyből, csak nem akar a fejünk felett kapcsolatot keresni német fajrokonaival, hisz bele van ékelve ebbe az egységes geográfiai helyzetbe, úgy hogy ha akarna, sem repülhetne innen ki. Az ország többi német lakossága, mely elszórtan él, vele kapcsolatban nincs, aztán meg ez gondol legkevésbé az elszakadásra, mert józan, munkás, kitűnő, hazafias emberanyag. Ezeknek itt, velünk kell élniök.

A tótok és az oláhok talán le akarják hordani a Kárpátokat s úgy akarnak egyesülni az egyik Lengyelországgal, a másik Romániával? A szerb csak nem akar innen kiválni és Szerbiába beolvadni! A kis törpe csoportokról, a ruthénekről, vendekről, oroszokról, bunyevácokról, dalmatákról, sokácokról nem is beszélnek.

A geográfia alakulásban nyilvánuló célszerűségénél fogva képtelenség Magyarország területi épségét megbontani; nem lehet az ország egy darabkáját sem máshova csatolni. Geográfiai egység ez és a józan célszerűség erejénél fogva az is marad.

De lehetetlen a kifelé való egyesülés sociológiai okoknál fogva is. Hiszen a mi nemzetiségeink, ezek a hozzánk átszóródott elemek, a sok száz éves együttélés folytán másokká váltak, mint külföldi fajrokonai. Sok száz év óta a római-magyar kultúra légkörében élnek s így elvesztették a társadalmi kontaktust külső fajrokonakkal. Az a mozgalom, amit mi pánszlávizmusnak, pánrománizmusnak vagy pángermánizmusnak nevezünk, egy természetellenes gravitáció a római most germán és a görög, most már orosz primordium felé. A mi szláv és román nemzetiségeink nem illenek már bele a görög-szláv keretbe; a mi nemzetiségeink nem vál-

hatnak többé a görög-orosz primordium részeivé, mert külső fajrokonaikra nézve idegenekké, hasznavehetetlenekké váltak és nem éreznék jól magukat odakint egy rájuk nézve is más világban. A németjeink pedig részint szétszórtságuknál, részint geografikus okoknál fogva nem gravitálhatnak kifelé.

Ez a kifelé való gravitáció tehát egy mesterségesen szított és így életképtelen agitáció, ami eredményre nem fog vezetni, mert a mi nemzetiségeink az ő külföldi fajrokonaiknak sem kellenek. Hogy felhasználják őket, az tény. De miért? Nem azért, hogy magukba bekebelezzék, hanem azért, hogy a világpolitika helyzetét a maguk javára aknázzák ki, ha valamely szituációban a magyar birodalom érdekeivel szembe kerülnek.

Az orosz akkor bujtogatja a hazai szláv-ságot, a német akkor a szászokat, a románok akkor kapnak idegenből biztatást, sőt aranyakat, ha annak a külföldi hatalomnak militáris, külpolitikai, vagy gazdasági érdeke, hogy itt belső zavarok legyenek. Elmúlván a feszültség, az a külföldi hatalom sem nem honorálja a tett ígéretet, sem nem vállalkozik a felszabadító szerepére. Neki a mi nemzetiségeink nem azért kellenek, hogy velük belső kapcsolatot teremtsen, hanem azért, hogy a világpolitika sakkjátékában velük a saját hatalmi, erőbeli chance-ait

gyarapítsa. S ezt csak a mi nemzetiségeink nem látják be!

Vajjon megbonthatják-e ezek a nemzetiségeink a magyar primordiumot? Nem. Számbelileg többen vagyunk, mint ők valamennyien, — számbelileg négyszer annyi a számunk, mint közülök a legerősebbnek a száma. A nemzetiségek között nyelvbeli, érzésbeli s egyéb belső kapcsolat nincs, — mi pedig szilárdan állunk egy szál emberig az egységes magyar kulturmozgás szolgálatában.

A mi részünkön van az intelligencia, a vezető-képesség a kultúra és a nemzetiségi tömegek velünk szemben alárendelt helyzetben vannak. Ezek a nemzetiségek, bennünket fel nem szívhatnak, nincs hozzá asszimiláló erejük. Velünk szemben egységes kombattans erővel nem léphetnek föl. Ezeket a mi nemzetiségeinket egymástól oly faji különbözőségek választják el, hogy egymással nem egyesülhetnek, de egyik a másikat sem szívhatja föl. Képtelenség, hogy a szász, a württembergi vagy elzászi származású német — a szláv vagy a román fajba beleolvadjon. A román és tót között semmi közösség sincs; a román, az ország délkeleti részén pusztítja a szerbet, tehát ellenségek; a kicsi szerbség nem képes expanzióra, azt lehet mondani, visszafejlődik; hiszen a szerb, pl. a Bácskában, az egészen törpe

csoportokat, mint aminők a vele bizonyos fokig fajrokon bunyevácokat, sokácokat, rusznyákokat sem képes a saját érdekszférájába vonzani. És azután az erők viszonya szempontjából képtelenség, hogy az alacsonyabb kulturfokú embercsoport a magasabbrendűt magába olvaszthatja. A magyar faj sokkal magasabbra differenciálódott, semhogy a balkánműveltségi fok az ő lételét veszélyeztethetné.

Egy dolog lehetne veszedelem a magyar nemzetre nézve, ha magában a magyar primordiumban baj esnék. Akkor természetesen minden ideszóródott elem maga is egy újabb primordiumként akarna érvényesülni, de akkor is céltalanul, mint ahogy mindig céltalan volt eddig is, akár Hóra és Kloska, akár Janku, akár Húrban alatt. Csak dülhatnának ideig-óráig. Hogy eshetik-e baj a magyar primordiumban arról alább lesz szó.

Lássuk ezek után a nemzetiségek egyik vesszőparipáját, a kantonszerű berendezési formát, vagy ahogy ők nálunk nevezik: az ország területének, illetve vármegyéinek nemzetiségek szerint való kikerekítését. Vizsgáljuk meg ezt a kérdést a keresztülvihetőség szempontjából.

A mi nemzetiségeink vezéreinek, amikor Magyarország egyes részeit nemzetiségek szerint akarnák kikeríteni, valami svájci minta, valami kan-

tonszerű, szövetséges-forma járhat a fejükben. Oláh, szerb, tót vármegye, oláh, szerb vagy tót nyelvű közigazgatással, törvénykezéssel, iskolával és természetesen szeparatistikus alapon álló egyházi szervezettel, mindent összevéve tehát: kidomborodott nemzetiségi szellemű autonómiával!

Nem vesztegetem az időt a kérdés közjogi részére; mindössze azt állapítom meg, hogy ennek az ideának megvalósítása, Magyarország állami rendjének megváltoztatását, történelmi múltjának és egységes fejlődésének félretételét elentené. Ekkora rövidlátásra még a lojális és lovagias magyar nemzet sem képes. Hanem úgy állítom fel a kérdést, hogy ha akarnánk országunknak valamilyen kantonszerű berendezést adni, ha a különböző nemzetiségek szövetségének hazáját akarnánk itt megcsinálni: vajjon lehetséges volna-e ez?

A svájci mintát, ha akarnánk, sem szabhatnánk rá Magyarországra.

Svájcbba három nagy kulturnemzet engedett ki magából rajokat: a német, a francia és az olasz. Letelepettek egymás mellé a hegyes és tavas hazában. A francia, az északnyugati és délnyugati részen, Freiburg, Lausanne és Genf központokkal, a német az északkeleti és délkeleti részén Zürich és Luzern centrummal; a

sokkal kisebb olaszság pedig délen a tessini alpok alján, külön kis területi és nyelvi egységeket képezve és egymástól geográfiailag és nyelvileg is jól elhatárolva. így lett azután Svájcnak német része, francia része és olasz része. Az a felséges kis földdarab három részből áll. Ezeket a részeket nem tudta meghódítani sem az osztrák, sem a francia, sem a német, sem az olasz; nem tudta, de meg — kivéve az osztrákot és a rövid életű napóleoni beavatkozást — nem is akarta. De azután, kisebb súrlódásoktól eltekintve, egymás fölé sem akartak kerekedni ezek a nyelvcsaládok. Eltek egymás mellett, a szabadságszeretet közös kultuszától áthatva. Nemzetté egyik se akart válni és azzá nem is vált. Ebből az egymás mellett való élésből fejlődött ki azután természetszerűleg, nem az egységnek, hanem az erők összetételének szükségessége, a külön állami alakulásra nem hivatott részekből, pici kantonokból egy szövetséges forma és így lett Svájcból szövetséges állam.

Svájcnak egész történeti múltja, földrajzi helyzete, etnográfiai alakulása, a három népcsalád elhelyezkedése indokolja azt a formát, melyet ez ország népei maguknak az együttélésre választottak. Azon magas és méreteiben nem nagy különbséget mutató kulturfok, műveltségi állapot, intelligencia, amilyen a három nagy nemzet

nyelv és fajrokonai állanak, úgyszólván kizárják azt, hogy egyik a másikának életműködését akadályozza. Egyiknek a kulturmozgása a másiknak erejét nem bénítja, — hiszen mind a három nyelvcsalád háta mögött áll óriási szellemi kincseivel a német, a francia meg az olasz nemzet. És ugyancsak ezen egyformán erőteljes szellemi erő kifejtés nem teszi szükségessé azt a törekvést, hogy az egyik rész a maga preponderanciáját a másikkal éreztesse.

Svájc népének kölcsönös boldogulásához nem szükséges az egység, nem szükséges a nemzeti állam formája; a német, a francia és az olasz minden különbözősége dacára nem hat sem egymásra, sem az állami rendre bomlasztóan. Es mert életműködést akadályozó érdekellentét, ellentétes cél a három rész között nincs, azért élhetnek külön és mégis szövetségben.

Van tehát Francia-Svájc és van Német-Svájc. És pedig nem azért van, mert így fundáltak ki, hanem azért, mert ott a német és francia képlet akként helyeződött el, akként fejlődött, hogy annak a területnek, amit Svájcnak nevezünk, csakugyan és valójában kikerekíthető és ki is kerekített részévé vált.

Az a 2,100.000 német, 700.000 francia és 160.000 olasz igen szépen megfér egymás mellett, anélkül, hogy egymásnak a cirkulusait

zavarnák és ezért indokolt a svájci szövetséges államjogi viszony.

Magyarországon él hét faj. Ebből a magyar 8,588.834, német 1,980.423, tót 1,991.402, oláh 2,784.726, ruthén 423.159, horvát 188.552 (Horvát-Szlavon-Dalmátországok történelmi, közjogi és szociális viszonyai jelen műben nem tárgyaltnak), szerb 434.641, egyéb nyelvű nép u. m. cseh, cigány, sokác, bunyevác, vend, olasz, bolgár 329.837. A 8,588.834 magyarral szemben a nem magyar lakosság száma 8,123.740. A magyar az összlakosság 51.4, a német 11.8, a tót 11.9, az oláh 16.7, a ruthén 2'5, a horvát 1.1, a szerb 2.6, a többi nyelvű pedig 2.0 százaléka. Ezen számok az 1900. évi állapotot tüntetik fel. 1880-ban magyar volt 46%, 1890-ben 48%; tót 1880-ban 13%, 1890-ben 12%; oláh 1880-ban és 1890-ben 17%; német 1880-ban 1890-ben 13%. E számokban csak a polgári népesség van belefoglalva s nem egyúttal a katonai népesség is.

E népességből nagy tömegekben együtt, csak a magyar nemzet él, míg a többi népcsoportok, számbeli arányaikhoz képest, a magyar nemzet közé mintegy behintve jelentkeznek. E különböző népfajok egyedei és családjai tehát nem mint részei az egésznek, nem mint egyforma vagy egymáshoz ha-

sonló kulturtényezők élnek egymás mellett — hanem kisebb töredékekre osztva vannak szétszórva.

Maguk e számok mutatják, hogy a magyaroké a számbeli abszolút többség is. Igaz, hogy a másik oldalon áll nem sokkal kevesebb nem magyar ajkú, csakhogy az a másik rész nem egységes. Hiszen a magyar számbelileg is háromszor nagyobb mint a román, ötször nagyobb mint a német vagy a tót, huszonötször erősebb mint a ruthén, vagy a szerb, vagy az egyéb nyelvű és ötvenszer akkora, mint a Magyarországon lakó horvát. Hatalmasnak mondhatjuk tehát a magyar faj többségét, bármelyik fajjal szemben, számbelileg is.

Es vajjon mikor és hogyan helyezkedtek el ezek a fajok Magyarországon? Felséges egy tünemény az a népvándorlás! Arra a kérdésre hogy az Európa színpadán hirtelen megjelent népek, honnan jöttek, hogyan jöttek és miért jöttek, hiába próbálnak a történettudósok kimerítő és alapos feleletet adni. Könyvtárat írtak a népvándorlás okairól, népeiről, magát az egész történelmi momentumot máig is misztikus homály fedi. Úgyszólván attól az időtől tudunk róluk, amikor itt teremtek. Mindössze azt érezzük, hogy szükség volt rájuk. A római birodalom kultúrioka, hatalma Augusztusz császárral a tetőpontra hágott, de egyúttal magában hordta a bomlás

csiráit és pedig azért, mert Róma szellemi arisztokráciája, ez az alig fél milliót kitevő arisztokrata vezető osztály, nem kapván új vért a fel-frissülésre, sem a nemzet testéből, sem pedig máshonnan, a saját túlfinomodott és túlraffinált kultúrájába belefulladás és a saját erejéből nem bírt tovább evolucionálni.

A kelet-római császárság Jusztiniánusz császárral és ennek minden időkre szóló jogi alkotásaival kiadta utolsó erejét. Az ó-világ elvényt. A vén világot megmenteni jött új, vad, de bátor, erős, friss emberanyag. A mai nemzetek kialakulása a népvándorlás nélkül nem történhetett volna meg. A jövevény és a benszülött elemekből lett a francia, a német, az angol, az olasz, a spanyol és a többi.

Jövevény volt a magyar is, egészen idegen, nem is indogermán, hanem turáni faj; jött és a szomszédokkal való vérségi kapcsolat nélkül, idegen nyelvvel és szokásokkal, más erényekkel és bűnökkel — területet hódított, államot alapított és azt a mai napig fenn is tartotta. Tehát a magyar jött ide, és miután ez a föld nem volt lakatlan pusztaság, talált itt benszülött, autochton lakosságot. Itt találta a tótot, itt talált — nem sokat vitázom — oláh lakosságot is.

Nézzünk már most a szemébe annak a kérdésnek, hogy élettani szempontból mire jogosít

a bennszülötti állapot? Mire ad az autochtország jogcímet? Tótoktól és románoktól sokszor halljuk, legtöbbször izgatásképen, de elvéve komoly ábrázattal is hirdetni, hogy az a föld az övék, mert ők előbb voltak itt.

Nos hát az autochton állapot jogcímet ad mindenre és nem ad semmire sem. Mindenre ad, ha meg van a kulturösztön, a civilizatórius erő előfeltétele — és semmire, ha ez az előfeltétel nincs meg. Jogcíme volt például a tótságnak vagy a románságnak a magyart ide be nem engedni, és ha azután egy gyenge pillanatban mégis ide beeresztette, vele megbirkózni, őt kikergetni és magamagának itt államot, kultúrát teremteni.

Be nem engedni vagy kiűzni, ehhez nem volt elég fizikai ereje; a maga kulturszférájába bevonni, ehhez meg nem volt meg a kulturösztönből kisugárzó pszichikai ereje. Hogy ő be nem olvadt a magyarba, az az eddigi magyar politika egy különös és végzetes jellemvonásának a következménye! Maradt a tótság és oláhság ebben a hazában egy tunya, sőt rosszindulatú szociológiai képlet. Évszázados kulturtétlenség után — most áll elő jogcímeikkel, amelyek nem léteznek..

Az oláhok és tótok kulturtétlenségét csak időnként váltotta fel olyan erupció, aminő a Horák és Kloskák, a Hurbánok, a Jankuk sze-

replése volt. Nos tehát a kulturtétlenség még ha párosul is efféle mozgásokkal, — tisztán azon az alapon, hogy az a képlet autochton nem ad jogcímet semmire sem, hiszen a néger is autochton, azért Afrika mégsem Négerország.

Egyedül a kulturtevékenység ad jogot egy fajnak az önálló életműködésre. Ha a kultúra szolgálatában állasz azért, hogy a nemzet-test organizmusát a magasabb rendű civilizáció fokaira emeld; ha van erőd, hogy a te intelligenciád szépségeit, abba a magasabb rendű szinthesishez kapcsold, ahol az egyetemesség régióit érinti, ahol összevegyülnek, összeölelkeznek, egymást kiegészítik, egymást erősítik az emberi elme kultureredményei — akkor van jogcímed mindenre, mert teljesíted az élethivatásodat — de ha ezt nem cselekszed, akkor nincsen jogcímed semmire. Maga az a tény, hogy itt vagy, hogy élsz, az mindenekelőtt és elsősorban kötelez és azután jogosít.

A magyar faj, a jövevény faj teljesítette kötelességét; államot alapított, megteremtette a maga kultúráját, a bennszülött tót és oláh pedig évszázadokon keresztül passzív maradt és a mi kultúrája van, az csak a magyar kultúra halvány reflex fénye. Bizony a tót és oláh bennszülött lakosságnak, — mint egésznek — nem sok hasznát láttuk itt. A magyar nemzet a XII. században bevándorolt németeken kívül csak azok-

nak az idegen elemeknek vette hasznát, akik a XVII. és XVIII. századokban telepítették ide, — és ezek a szerbek és a németek voltak. A szerbek jó katonák voltak, a németek pedig mint értékes gazdasági elemek váltak a magyar nemzet hasznára.

Miután megállapítottuk, hogy kik voltak már itt, mikor mi jöttünk; miután tudjuk, kik jöttek utánunk, — lássuk már most ezeknek a fajoknak az etnográfiai elhelyezkedését.

A magyarság tömegei két egyenlőtlen medencében laknak. A nagyobbik rész délnyugat-északkeleti fekvésben Sopron vármegyétől Biharig, illetve Beregtől Zaláig terjed; a kisebbik képződmény az ország keleti határán fekszik, a székelyföldön Csik, Maros-Torda, Udvarhely és Háromszék vármegyékben. Egy pillantás a jelen mű végén található térképre s azonnal kitűnik a két képlet közötti összefüggés.

A magyarság Bihar és Szatmár vármegyéktől a tordaaranyosi, kisküküllői, kolozsi, szilágyi szolnokdobokai magyar sziget-képződményekkel kapcsolódik össze a székelységgel úgy, hogy a magyar képződmény elég szoros összefüggése a nyugati határtól, Soprontól, a keleti határig Háromszék vármegyéig — tényleg megvan. De a nagy magyar, túl a dunai és alföldi képletből nemcsak a székelység felé van útvonal, de

megvan a kiágazás az ország minden része felé, minden irányban az országhatárokig.

Ereje némely vidéken gyengül ugyan, de seholy el nem apad. Erősen gyengül északnyugati irányban Nyitrától, Pozsonytól, Bars és Hont vármegyéktől fel egészen Zólyom, Liptó, Árva, Turóc és Trencsén vármegyékig, amely területen a tótság van ugyan túlsúlyban, de azért a magyarság ide is behatol. Erősebb a kontinuitás az északkeleti rész felé, Szepestől Máramaros megyéig; még erősebb a magyar képlet kisugárzása a déli irányban Baranya, Tolna, Bácsbodrog, Csanád, Torontál, Temes vármegyéken keresztül; míg Bihar egy része, Temes, Arad, Krassó-Szörény, Fogaras, Hunyad, Alsó-Fehér, Szeben vármegyékbe, az oláhság főfészkébe már csak gyengülő erővel hat be a magyar képlet.

A sopron-bihari és bereg-zalai nagy magyar képlet, mely egészen betölti az ország középső harmadát és a melynek kiterjedése harminc vármegyére szól, egy erőteljes, egységes és egyenletes, tömör összefüggés, amely fentartotta ezt az államot, dacolt ezer év viszontagságaival, amikor körülötte a középkor óta minden átalakult Európában.

Ennek a rétegetnek szívós ellentállásán tört meg minden kísérlet, amely a magyar fajt kipusztítani, a magyar államot a föld színéről eltávolítani igye-

kezett. Ennek a rétegetnek az erősugari hálózta be az egész országot, észak, kelet és dél felé; kiirtotta a török az ország déli részét, ahová németeket és szerbeket kellett telepíteni, de a magyar réteget hősiesen ellentállott, valamint megállították az osztrák határszéli vármegyék a németeknek a magyarság szívébe való behatolását. Fenmaradt itt a magyar, a tót és oláh segítsége nélkül. Az oláh élt a maga birkanyájával csendben, emóció, küzdelem nélkül az erdélyi havasokon, az előbbi hasonlóképpen a Tátra bércei között. S amíg a magyar küzdött ennek a hazának a szabadságáért, dolgozott a kultúrájáért, az oláhság és tótság csak szemlélte azt, és a küzdelmek idejében meg sem hallotta azt a sok harci lármát, amely érette is tombolt, meg sem látta azt a sok vért, amely érette is folyt.

Bizony, bizony sok, nagy jogcíme van a magyarnak arra, hogy itt egészen úrrá legyen.

A németek az ország néprajzi térképén, úgy tűnik fel, mintha valaki ezt a népfajt az ország területére széthintette volna; úgyszólván mindenhova jutott egy darabka. A németek telepítés folytán jött hazánkba. Legrégibb a királyföldi és a felvidéki német képződmény. Mintha szitán szórták volna bele a német elemet az északnyugati tótságba, úgyszólván az

északkeleti ruthének közé, míg az északi részen levő szepesi német képlet már tömörebb. Úgy-szintén tömörebb a királyföldi német, szász képlet. A felvidéki német és a szász képződményeket Arpádházbeli királyaink alkották. Későbbi telepítések a bácskai, bánáti, pestvidéki, tolna-baranyai, bakony-vertes vidéki németiség, mely a Habsburg-korszak, különösen Mária Terézia és József császár alatt keletkezett. Ezen későbbi német képletek néhol elég tömörek, pl. Tolnában, Baranyában, Bácsbodrog, Torontál, Temes vármegyékben, bár ezekben a vármegyékben is nagyobb területet egy tagban nem foglalnak el.

Az osztrák határmenti nyugati német képlet erősen áll, agresszív természetű és befurakodott Mosón vármegye belső végéig. Érdekes a bakonyi sváb medence. Ott a telepítők — úgy látszik arra törekedtek, — ami nem sikerült, hogy helyreállítsák az összes sváb telepek etnika összefüggését Ausztria felé.

A német képződmények egymással lazán vagy sehogyan sem függnék össze, sőt külön-külön magukban sem alkotnak nagyobb gátat, mert elhelyezkedésükben csaknem mindenütt, de különösen a déli részen, erősen tarkítva fekszenek más népfajok mellett. Ezen felül sokféle elemből állanak; van köztük: ausztriai né-

met, hienc, szász, thüringiai, rajnavidéki, westfali sváb, sőt van elnémetesedett elszász franczia is. A tótság zömével a nyugati és keleti Beszkidek, a Tátra és a Fáttra völgyrendszerében helyezkedett el. Külön kis szigetei vannak messze a tót nyelvhatártól, a Vértességben, Pest vidékén, a Bácskában s a békési rónán. Előfordul az ország 202 járásában, és nincs jelen 211 járásban. A súlypont két csoportban a felvidéken nyugszik. A nagyobbik csoport a nyugati, kiterjed 11 vármegyére. A zólyom, liptó, árva, túróc, trencsén, nyitrai rész a legerősebb fészke a tótságnek. Ez a legtömörebb, legzárkózottabb és legegyszerűsebb nemzetiségi képlet, mely gyengén van tarkítva galíciai izraelita német és a szomszédos Ausztriából átszivárgó cseh-morva elemmel. Itt a csekély magyar elemet a birtokos osztály és a köztisztviselők szolgáltatják. A kisebbik csoport, a keleti, kiterjed négy vármegyére. Ez a tót képlet már nemcsak hogy sokkal kisebb, de tömörenek sem mondható; e vidéken Zemplén, Sáros, Szepes megyében, — megjelenik a német és orosz elem, de ezek a fajok nem autochtonok, hanem későbbi beáramlás folytán helyezkedtek el ide.

Az oláhság tagozata és elrendezése hazánkban a később jött német, orosz, szerb népekéhez hasonlít, a magyar és tót etnikától pedig

különbözik. Nem egyenletes, nem tömör, hanem szétszórót, excentrikus fekvésű. Erdély egy kis részét kivéve nincs ezen képződmények között egységes összefüggés; súlypontjukkal tízféle is el vannak osztva. Elhelyezkedtek, ahol helyet kaptak vagy csinálhattak maguknak. Ha elfogadjuk azt a tételt, hogy a magyarok bejövetelekor volt Erdélyben autochton lakosság, amelynek van valami vérségi vonatkozása a jelenlegi oláhsággal, kétségtelen tény, hogy az oláh kétezeréves kontinuitásáról hirdetett tan tiszta mese, mert az oláhság zöme a honalapítás után sokkal később jött be hazánkba, amit igazol ezen népfaj etnográfiai elhelyezése és fejlődése.

E széttagolt etnikai csoportok mindegyike zárt hegyi topográfiában alakult ki: a fogaraszebeniek a délvidéki havasok alatt, a hunyadiak a Retyezát alatt s az erdélyi érchegységben, az arad-bihariak a Bihar havas körül, a torda-aranyosiak az aranyosi hegységben, a szolnok-dobokaiak az ilosvai hegyek között, s a beszterce-naszódiak a radnai havasokban.

Az oláh képletek erejére nézve jellemző, hogy bár a saját belső tagozataikban erővel rendelkezhetnek, expanzív képességük lehanyaglik úgy a székelység, valamint a szász föld felé való irányban; csökkenők az arányszámok nyugat

felé az alföldi vonalra, úgyszintén kelet és nyugat-felé a Felső-Tisza s az Alsó-Duna irányában. Jelen van az oláhság 178 járásban, hiányzik 236 járásból.

Az orosz és szerb elemek képletei szintén szagatottak és az ország belseje felé teljesen elgyengülnek. A szepes, sáros, zemplén, ung, bereg, máramaros, ug-ocsai orosz, valamint a báránya, bács, torontál, temes és krassói szerb etnika mindenképen sokkal gyengébb képződmény, mint a többi nemzetiségi képletek.

Ha még megemlítjük a Horvát-Szlavonországok szomszédságában, a Muraközben levő horvát, a vasmegyei és zalamegyei vend, és a temesmegyei bolgár törpe képleteket: akkor nagy vonásokban elénk tárul Magyarország népfajainak hazánkban való földrajzi elhelyezkedése. A népfajok mérlege, Baloghy Pál jeles műve szerint:

	jelen van	hiányzik
a magyar elem	413	—
a német »	381	32
a tót »	202	211
az oláh ^v	178	235
az orosz ^r	57	356
a szerb »	62	351
a horvát »	69	344
a vend »	6	407
egyéb fajok	360	53

VI.

Ebből az elhelyezkedési formából a következtetéseket levonni nem nehéz. Nem egymás mellett élnek tehát Magyarországon a különböző de egyenértékű népcsaládok, hanem él ezek felett egy most már kilenc milliót kitevő kompakt magyar kultúrnép mint ezer év óta politikában és kultúrában vezető erő, körülötte és benne idegen fajokkal, amelyeknek legnagyobb részét azért engedték vagy azért hívták ide be, hogy segítő társai legyenek a magyar állam nagy nemzeti és kulturális céljainak.

Teljesen ki van zárva, hogy a hazai német-ség valaha is egyesülhessen és Ítt egységes németséget alkothasson. Hiszen a fejünk felett nem egyesülhetnek! Es hiába akarna például a szász-ság belekapaszkodni a nagy német kultúrába, mert ez a kapcsolódás sok száz kilométernyi távolságra — csak a fejünk felett volna lehetséges.

Hogy a szász elem a nagy német nemzetnek egy a messze keletre tolt őrszeme és a német kultúrának egy végvára, — nem más, mint egy a szászok előtt szépen hangzó frázis. Ugyan mit őriz? Egy reális kapcsolat lehetőségét Nagy-németországgal? Német kultúrát akarna Magyarországon? Vagy terjeszkedni kíván? Ez

a felfogás egyenes — de képtelen hadüzenet lenne a magyar nemzet ellen. Nem akarunk ellenségeskedésben élni a magyarsággal, nem akarunk germanizálni, nem akarunk az ő rovásvádjukra terjeszkedni; békét akarunk — felelik a szászok, — de rögtön hozzáteszik, hogy csak hagyjunk mi nekik is békét, ne kívánjunk mi magyarok sem terjeszkedni; elégedjünk meg azazal a kulturterülettel, amink van s akkor szent a barátság. Vagyis magyarán szólva ismerjük el az ő különleges, privilegizált helyzetüket, ne kívánjuk, hogy ők valami más egységbe beilleszkedjenek, hagyjuk meg az ő különálló érdekközpontjukat; engedjük meg hogy Magyarországon tengődjék egy külön szász centrum, német ideákkal, elzárkózott német kulturáival. Nos tehát, ahhoz, hogy ez a felfogás jogos és kivihető legyen, hogy a szászok itt valami német irányú tendencia képviselői legyenek, ahhoz mindenekelőtt az volna szükséges, hogy numerikusan többen legyenek, továbbá szükséges volna a tömör, zárt csoportosulás ott, ahol élnek és a kapcsolat a hazai többi németiséggel és végül szükséges volna az is, hogy a szászok nem Magyarországon, hanem egy internacionális területen éljenek. Egyik feltétel sincs meg, és amint látni fogjuk, a szászoknak és egyáltalán a nemzetiségnek egészen más a hí-

vatása ezen a területen, amely végre is Magyarország.

Kétségtelen s vita tárgya sem lehet, hogy a szász értékes és előkelő kulturelem, sok jeles tulajdonsággal megáldva, ámde lehetetlen és tarthatatlan állapot, hogy ez a 4-5 vármegye területén élő, körülbelül kétszázezer lelket számláló s magyarság és románság által tarkított faj kínai fallal zárja magát körül, csendes szemlélője maradjon a magyarság kulturmunkájának, anélkül hogy azt segítené, hivatkozással azon autonomikus szervezetre, amelyben hosszú időközön keresztül élt és hivatkozással egy idegen kultúrára.

A privilegizált életrendszer kora lejárt. Tessék vagy nemzetté fejlődni vagy beleilleszkedni abba a nemzetbe, amelynek az illető faj a tagja.

Nemzetté a szász lakosság nem fejlődhetik, — kikerekíteni azt az egy pár kicsi vármegyét a részükre lehetetlen; nekik nem szabad tehát külön életet folytatni, mert ez sem rájuk, sem mi reánk kulturális haszonnal nem jár, és a míg ők egyrésztől szükségszerűleg visszafejlődnének — addig más résztől a mi magyar nemzeti fejlődésünket szeparatistikus törekvéseikkel csak akadályoznák.

A kiváltságok a múlté, azé a múlté, amikor a folytonos harcokkal elfoglalt és ezen harcokban

megtizedelt magyarság kénytelen volt, — hogy az ország el ne néptelenedjen, — idegen elemeknek kiváltságos helyzetet biztosítani. A magyar nemzet kénytelen volt eltűnni még azt is, hogy a császári hatalom ezeket a kiváltságokat, a nemzet törekvéseinek megbontására, megbénítására használja fel. A múltnak ezen elavult rendszerével széttagolni az ország adminisztrációját, kultúráját, nem lehet. A jövő feladata és Magyarország fennállásának életérdeke, hogy a haza összes lakosait egy közös kulturmunkába egyesítse.

De hogyan áll a hazai többi németiség összekapcsolódásának kérdése? Vajjon van-e valami érzésbeli, vagy kulturális kapcsolat a keleti szász-ság és a nyugati határmenti németiség között? Egyik a másikat nem vonzhatja magához. A nagy küllői vagy szebeni szász csak Jászkunszolnok vármegyén és a többin keresztül érintkezhetik a mosoniakkal. A torontáli, temesi, bácskai német csak nem akarhat a fejünk fölött kezét fog-ni a szepesi némettel! Nem kellene a mi különböző helyen letelepült németjeink egymásnak s illetve nem kellene úgy, hogy valami közös cél elérésére egyesüljenek. A baranyai vagy torontáli, meg a bácskai és temesi németnek esze ágában sincs erdélyi szász vezérletet elfogadni és a szepesinek még kevésbé. Maguk vezető szerepre

nem vágyódnak. Csak utánuk kell nyúlni s azonnal egészen belekapcsolódnak nyelvünkbe, kultúránkba. Némelyik helyen az elszórva élő derék, szorgalmas németiség csakhogy nem kiabál felénk, hogy itt vagyunk, gyertek már, hogy egészen tieitek legyünk. Nem egy délvidéki község van Magyarországon, ahol a németek büszkén mondják magukról: „Wir sind ungarische Schwaben!” A németiség akármilyen nagy kultur-erőt képvisel is, külön itt nem boldogulhat sem csoportonkint, sem együttesen; mások a hagyományaik, mások a szokásaik, más a vérük, tágas ür választja el őket egymástól, amely ürt kitölteni csakis a magyar faj, a magyar közös kulturális munka van hivatva.

A németiség tehát elhelyezkedésénél, csoportjai különbözőségénél fogva sincs hivatva és jogosítva külön életre, mert nem mellettünk él, hanem bennünk és velünk. Akik pedig bennünk és velünk élnek, azoknak nem szabad bennünket nemzeti kultúránk munkájában akadályozni, — azoknak velünk együtt kell dolgozni.

Területileg könnyebb lenne az északnyugati tótságot, azt a hat-hét vármegyét kikerekíteni. Dominál itt a tót elem, de csak számbeli-
leg. Ezt a darabot talán ki lehetne szakítani az ország testéből; de hogy mit csinálnának vele a tótok, arra nehéz feleletet adni. Tótor-

szágot bizonynal nem. Erre nem alkalmas az a néhány vármegye, mert területileg kevés, lélekszáma nem elegendő és a saját lábán nem tudna megállni, mint ahogy nem tudott eddig sem, mert értelmi ereje, kultúrája a miénkhez képest oly alacsony, hogy versenyképesnek egyáltalán nem mondható. Sötét sarok ez, amelyről évszázadokon keresztül nem vettünk tudomást sem mi, sem a többi szomszédok. De legkevésbé vett tudomást a tótság hosszú időn keresztül magamagáról. Hasznukat a magyar állam nem látta, bármennyire autochtonok voltak is. Nem segítettek nekünk sem intézményeink megalkotásában, sem a harc mezején. De nem segítettek magukon sem. Nem teremtettek maguknak sem kultúrát, sem irodalmat, sem művészetet! Pedig sohasem bántotta őket senki. Ismétlem, nem kellettek nekünk, de nem kellettek másoknak sem.

A tótok műveltebb cseh fajrokonaiak kultúráját sem fogadták be és a miénkéből sem vettek át semmit. Maradt ez az egy pár vármegye egy darab elmaradottság a fejlődő Európa közepén. Egy néhány évtizede, hogy nagyzási hóbortba estek és játszák a külön fajt. Az olyan bennszülötti állapot, amilyen a tótságé, nem jogosít nemzeti különállásra, vagy másfajta szeparációra, de kötelez bennünket arra, hogy ezt

az ember-anyagot a magyar kultúra érdekszférájába vonjuk be.

Az északkeleti részen a tótság már nem dominál. Ott van közöttük a szepesi német, a ruthén vagy ott van ő ezek között. Szépen megköszönnék ezek a németek vagy ruthének az olyan tendenciát, amely a tótság részére akarná ezt a területet elkaparítani.

A német bizonyára nem kívánna a tótság kulturfokára lesülyedni s a ruthén is tiltakoznék, hogy őt eltótsítsák.

A tótság különben a most lakott területén sincs maga. Van ottan, habár kicsi számmal egy másik faj is, elég régi és elég erős és ez a magyar. És ez a magyar elem itt is az intelligenciát, a tudást, a kulturerőt képviseli. Hát ezekkel mi legyen Tótországbán, vagy a tót tartományban? Hiszen a magyar itt is egyetlenegy járásból sem hiányzik! Már most a magyar faj subordinálva vagy koordinálva legyen itt? Nem lehet ezt a tót kérdést agyonütni azzal, hogy időnként fellázadnak az állam egysége ellen s azután marad minden tovább a régiben.

A békési, csanádi, meg a bácskai tót szigetekre kár sok szót vesztegetni. Nem is függenek össze a tót centrummal, tehát még kevésbé maradhatnak szeparálva. Egy külön tót léggör, egy külön tót világ etnikai, politi-

kai és kulturális lehetetlenség — a tót zárkózottság pedig nem tűrhető.

Lehetséges-e egy külön román területet képzelni vagy megalkotni? A román számbelileg a legerősebb nemzetisége Magyarországnak. Az ország északkeleti határától Beszterce Naszód vármegyétől déli és délnyugati irányban lakik közel három milliányi lelket számláló románság. Akár autochton ez a faj, akár nem, közös vonás van közöttük és a tótság között annyiban, hogy a románság sem csinált e hazában évszázadokon keresztül semmit, haszna belőle a magyar kultúrának nem volt. Szász írók évszázados alvásnak nevezik ezt az állapotukat.

Elhelyezkedés dolgában azonban különbözik ez a faj a tótságtól. A román vidékből még kevésbé lehet külön román terület alkotni; ez csakis erőszakos módon a magyarság feláldozásával történhetné meg. Ha ezen a területrészen levő pozíciókat feladjuk, ha az erdélyi magyarságot és a székelyeket a románoknak prédául dobjuk, akkor azután mehetne a dolog a románság szájaíze szerint.

Különbözik a románság elhelyezkedése annyiban is, hogy szomszédságában van Románia. A románság nagy szeretettel gravitál kifelé,, külföldi fajrokonai pedig szívesen veszik ezt.

Komoly politikai eredmény ugyan nem lehet ebből, de állandósul egy bizonyos lázas állapot, a titkos szenvedély egy bizonyos kéjes érzete, amely állapot folytán Magyarország elveszti közel három millió ember közreműködő tevékenységét. A román faj az ő vidékén felfalna bennünket, ha lehetne. Hála Istennek ez már azért is lehetetlen, mert alsóbbrendű kultúra nem vonzhatja magához a felsőbbet).

Román vármegyéket kikerekíteni, ép úgy nem lehet, mint ahogy nem lehet Tótországot alkotni. Ellene mond ennek a románság elszórt, súlypont nélkül való etnográfiai megoszlása. A kevésbé veszedelmesnek látszó kívánság a román faj részéről az, hogy az ő vidékükön valamiféle dualisztikus helyzet teremtesék közöttük és a magyarság között. Egyenjogúság az adminisztrációban, a törvénykezésben, nyelvben, iskolában. Valamiféle szövetséges forma, amely gondolat végig vonul a nemzetiségi programokon. Megosztott hatalmi és érdekkörök, ez lenne a románok szerint az ő különállásuknak a formája. Ez a hatalmi megosztás azonban képtelenség, mert semmiféle pozitív célt nem szolgál és nem vezethet egy román kulturegység kialakulásához Magyarországon; ellenben jelentene az ország területén belül is örökös harcot és békétlenséget. Már pedig a románság is

nem mellettünk és kívülünk él, hanem földrajzilag is bent van a magyar kultúra, a magyar primordium érdekszférájában s innen ki nem mehet.

A szerb elem mint katonai típus jött be hazánkba. Harcolt az ország déli határának megvédésénél. Magyarország három vármegyéjében él nagyobb számmal elszórtan: Bács-Bodrog, Torontál, Temes vármegyékben. A többi kis szigetek nem számítanak.

Ez a faj számbelileg dekadenciában van és ahelyett hogy szaporodnék, fogy. Bácskában, Torontálban, Temes vármegyében erősen szorítja a magyar és német elem, de különös vehemenciával tör ellene román vidéken a román; ez utóbbi részen alig bírja tartani magát.

Örvendetes jelenség, hogy bár a legtöbben Szerbia szomszédságában élnek, nem gravitálnak kifelé. Politikai érzésbeli kötelék nem fűzi őket Szerbiához, viszont Szerbia sem kacsingat rájuk. Nem kellenek egymásnak. Privilegiumok alapján jöttek be az országba, ezen privilegiumokhoz, amelyeknek mai formája az egyházi és iskolai autonómia, görcsösen ragaszkodnak. De bár-hogyan ragaszkodnak is ehhez, minthogy nemzetiségi ideáljaikat — szétszórt elhelyezkedésük-nél fogva nem valósíthatják meg, — saját külön kulturfeladataik megoldására képtelenek.

A szerb vojvodina, a temesi bánóság eszméje gyalázatos kísérlet volt Magyarország egységének megbontására. Eredménye egyiknek sem volt és soha nem is lesz. A szerb faj is azt kívánja, hogy hagyjuk őket békében az ő vallási, nyelvi és iskolai világukban s akkor hű fiaik maradnak az országnak. Es épen itt van az egységes magyarállam — és közöttük az elválasztó vonal. Nem lehet, nem szabad őket magukra hagyni, hanem beillesztendőök a mi gondolatvilágunkba, mert maguknak külön kulturcéljaik nem lehetnek, a mi törekvéseinket pedig, akármilyen kis mértékben, de mégis akadályozzák.

Külön ruthén, horvát, vend területi kikerekítésről és kultúráról, vagy szeparált életről, beszélni felesleges. Ezek az elemek csak szórványosan jelentkeznek és számszerint annyira kevesen vannak, hogy nyelvük egy-két generáció alatt elvész.

Túlhaladná jelen mű kereteit az egyes nemzetiségi csoportok történetének részletes ismeretése, mégis szükségesnek tartom azok életéből egy-egy képet kiragadni annak megvilágítására, hogy milyen volt az a tevékenységi kör, a melyikben mozogtak, milyen célnak használtak és szolgáltak és munkájukkal milyen eredményeket értek el. Ebből az egy pár képből is ki fog tűnni, vajjon a mi nemzetiségi érdekcentrumaink

elősegítették-e a közös célt, a szociális evolúció célját, hasznára váltak-e a magyar nemzetnek és hasznosak voltak-e önmaguknak.

VII.

Kezdem a németséggel. Szólni fogok röviden az erdélyi szászokról, azután a szepesi német elemről s végül a délvidéki német képződményről.

Amikor a római légiók Erdélyből is eltűnnek, II. Géza alatt 1147 körül jöttek Magyarországra az első német telepesek, hogy a határ széle felé lakatlan, vad vidékeket benépesítsék, a földet műveljék és az ország délkeleti határait védelmezzék. Jöttek a germán föld különböző részéről, és jöttek, mert hívták őket. A magyarságnak szüksége volt ott rájuk, mert ők maguk a centrumban voltak elfoglalva intézményeik alkotásával, hadviseléssel, az egységes Magyarország alapkövének lerakásával. A magyarságnak szüksége volt ott minden erejére és nem bírt magából rajokat kibocsájtani a távoleső határookra, holott a természet által bekerített határokat ejnberek által is be kellett keríteni. Senki sem csodálkozzék azon, hogy az ide betelepített németség is nagy és fontos privilégiumokat élvezett.

Kedvezmények és előnyök adása nélkül nincs értelmes telepítés. A telepes, ha idegenből jön, egy darab régi hazát hoz az új hazába, s hogy megszokják az új hazában s megszeresse azt, kivételes elbánásban részesül — legalább egyelőre. Ezen előnyöknek, kiváltságos helyzetnek a terjedelme természetesen egészen másként állana ma, egy szerves, befejezett állami berendezkedés keretében, mint állott 800 esztendő előtt. De az akkori kiváltságok széles köréből, melyet a fennálló hűbéri és adományozási jogrendszer is indokol, senkisem következtethet arra, hogy ez a némettség is mint külön országrész, vagy épen mint külön állam az államban helyezkedett volna el.

A közterhek alól való mentesítés, a külön adminisztráció és jogszolgáltatási rendszer, a nyelv szabad használata, a vallás szabad gyakorlata mellett ott állott az első pillanattól kezdve a királyi fenhatóság, amelynek a telepések mindig alá voltak vetve. Akkor az egész világ privilégiumokból állott és ilyen volt a jogrend Magyarországon is és akire nagyobb szükség volt, aki többet használt, akinek a haza körül nagyobb érdemei voltak, aki hűbbnek, megbízhatóbbnak mutatkozott, annak elismerésül, hálából több kiváltságot adtak.

Ezek a privilégiumok az akkori állami gépezetnek alkotó részei voltak; nem jelentettek azok semmi különöset, nem szankcionáltak semmi széthúzó törekvést, mindössze előnyöket biztosítottak. Abból tehát jogi és politikai különállásra jogcímet kovácsolni nem lehet. Akkor az egységet privilégiumokkal tartották fenn, amely privilégiumoknak nem lehet kontinuálódni a mai napig.

Nyolcszáz év előtti jogrendszerrel egy nyolcszáz év utáni különállást indokolni lehetetlen. Ahogy a privilégiumok a magyar primordium területén megszűntek és kiváltságok helyett bekövetkezett az egységes jogi berendezkedés, többé nem állhatnak meg a régi kiváltságok. Azoknak a váraknak, amelyekben a szász telepés elem élt, el kell tűnniök nem csak a föld felületéről, hanem a gondolatvilágból is. A várakat el kell nekik is hagyniok, hogy kijöhessenek a nemzeti érzés levegőjébe, viszont nekünk is be kell hatolnunk az ország minden részébe, bármily elzártnak látszik is az.

Az erdélyi németiség telepítési ügyével nagy szeretettel és eredménnyel foglalkozott II. Endre királyunk, aki a tizenharmadik század elején, az arany bulla alkotása előtt, a német lovagrendet hívta be az országba. A szász írók szerint ők e királyunknak köszönhetnek a legtöbbet, mert ő

adta nekik azokat a szabadságjogokat, melyek a szászokat erős és boldog néppé tették és amely jogokat és alkotmányt a szászok, dacára túlságos „engedékenységüknek” és a viszonyok hatalmának, évszázadokon keresztül fentartottak. A fekete kereszttel díszített fehér köpenyeges lovagok, állítólag Salza Herman nagymester alatt tényleg be is jöttek a Bácságba és oroszlánrészüik volt abban, hogy az eddigi „terra deserta et inhabitata” mosolygó, jól művelt, várakkal beépített és szabad emberek által lakott területté változott. A német lovagrend jogosítva volt várakat és városokat építeni, a talált arany és ezüst felét megtarthatta; jogot kapott a szabad kereskedelemre, mindenféle adóktól és közterhektől mentve volt és törvénykezési és közigazgatási autonómiát is nyert. Ezzel szemben a király fentartotta összes felségjogait és a lovagok hűbéresei maradtak. Így a föld tulajdonosa s az igazságszolgáltatás legfőbb feje a király maradt, a talált kincs fele őt illette, pénzt csakis ő verethetett s a lovagok, kiknek főfeladata a határvédelem volt, csak favárakat építhettek, nehogy az egységes állami hatalomnak ellene szegülhessenek.

Körülbelül egyidőben a német lovagrenddel és segítségére a lovagoknak jöttek be flandriai és szász németek; ezek széleskörű kiváltságokat

kaptak és közvetlenül a lovagrendnek — s így közvetve király hűbéruraságának voltak alávetve. Vallásuk, nyelvük, hazai szokásaik gyakorlatára biztosítottak.

Készséggel elfogadjuk, hogy ezek a német telepesek kitűnő harcosok, földművelők, kereskedők, kézművesek, művészek és tudósok voltak és hogy az akkori viszonyok szerint magas műveltséggel bírtak. A német telepesek derekas munkát végeztek s bár apróbb viszálykodásban nem volt hiány s a lovagrend túlkapásairól megemlékezik a történelem, — az ország ezen részét virágzóvá tették, váraikban rend uralkodott iskoláik a kor színvonalán állottak, és Szebenben rövid idő alatt tekintélyes könyvtárt gyűjtöttek.

A második német telepítés Zsigmond király alatt történt 1426 év körül. A tatár, majd a későbbi török pusztítás szükségessé tette az erdélyi határoknak hatalmas megerősítését. Zsigmond király vezette az akciót s ennek sikere érdekében közel egy évet töltött Erdélyben a német telepesek között s örömmel látta szép munkájukat.

A német lovagrend nem sokáig élt az országban, de békés birtokában maradván a királytól és a lovagrendtől nyert földterületnek, kiváltságoknak, előjogoknak, itt maradtak a behívott német

telepesek. A kolónia, későbbi királyaink véd-szárnyai és az élvezett szabadság alatt mindjobban megerősödött úgy, hogy a Barcaság évszázadokon keresztül, lakosainak vitézsége folytán az országos határ erőssége, védfala, — a területén kifejlődött virágzó jólét, magas műveltség és erkölcsös életmód folytán pedig a magyar birodalom büszkeségévé vált.

Ebben a szabad légkörben élt az erdélyi szászság. S ennek a szabadságnak kettős eredménye lett; mennél jobban megszerette és megszokta a szász az új hazát, annál buzgóbb és szorgalmasabb polgárrá vált; nagy politikai terveket nem szőtt, kalandos céljai nem voltak, de egyúttal zárt csoporttá vált s kifejlődött benne egy vonás, melynek legjobb kifejezője a német „Sonderzug” szó. Es amikor megalapított a szász nemzeti múzeum, a szász nemzeti egyetem s megkezdte működését az első szász comes, — a szász érdekcumum külsőleg is testet öltött, kezdett ellenállást kifejteni. Tette pedig ezt a II. József-féle nagy osztrák koncepcióval szemben, de ellentállt a magyar kulturtörekvéseknek is.

Megbecsülhetlen érdemei vannak a vallás-szabadság küzdelmeiben — és ezzel országos, nemzeti célt is szolgált, — ellenben idegen maradt a magyar nemzeti, a magyar kulturális törekvések iránt és ezeket nem segítette, sőt iparkodott

magát minden ilyen iránytól távortartani. Német terület akart maradni, s ezért a Magyarországgal való unióért *sem* lelkesedett, *sem* az 1790-es években, *sem* 1848-ban. I. Ferenc császár álláspontját osztotta, amikor a magyar és az erdélyi udvari kancellária egyesítéséről volt szó. „Ha egy kisebb test a nagyobbbal egyesítettik, rendszert a kicsi veszít.”

Amikor pedig, 1848-ban az unió, a magyar állam egységének ez az elengedhetlen feltétele megvalósult, a szászokat kellemetlen érzés tölti el s ha nem is ellenséges indulatúak — de nem is barátságosak és beleugranak az unióba, mert kénytelenek vele.

Szász nemzeti eszme és a német nyelv kizárólagossága!

Ide jutott a szász érdekcum. Az új házában élvezett jólét és szabadság nem hozta be őket egy közös érdekszférába, sőt vagyoni is megerősödve mindjobban eltávolodtak attól. Bizony ez nem nagy segítség. Mert mi hasznunk volt abból, ha gróf Bánffy erdélyi kormányzó 1794-ben így nyilatkozhatott: „Aki tudományt, művészetet, kultúrát, rendet, jó erkölcsöket keres Erdélyben, ezeket a szászoknál fogja megtalálni, kívánná, hogy a magyar is olyan legyen.” Mi hasznunk volt abból, ha a szász területen már ebben az időben írt és ol-

vasott a pap, a hivatalnok, a tanító, a polgár; ha itt élénkebb szellemi élet folyt, mint az ország egyéb részeiben, — a magyar centrumban is. Micsoda hasznunk volt ebből a felvirágzásból, amikor az nem a magyar kultúra szolgálatában állott? Minő segítségére volt ez a felette értékes elem a hazai nemzeti evolúciónak és kulturfelődésnek, amikor Magdeburgba és más német egyetemre küldte fiait német gondolkodást, német érzést magába szívni, ahelyett, hogy Nagy Lajos és Mátyás egyetemlein tanult volna!

A magyar gondolatvilágtól elzárkózott és sem maga nem keresett összekötő kapcsot azzal, sem azt nem fogadta magába. Pedig volt itt Magyarországon, a renaissance alatt egészséges szellemi élet, művészet, irodalom, amellyel együtt élni, amelyben élni nem lett volna szégyen még az oly művelt fajnak sem, mint a hazai szász.

Vajjon a Magyarországon való élet nem kötelezett volna semmire? Vajjon a szászság nem tartozott volna keresni a kapcsolatot a magyar kultúrával és a nemzeti érdekekkel? Vajjon csakugyan az volt-e az idegen világ, amely ezt a fajt körülvette, s az a rokon, amely nagy távolságokban, Németországban élt? Bizony felette szomorú jelenség az, midőn a szász azt feleli Kazinczynak: „A szász nem fél német és nem fél magyar, hanem egész német, mert nemzetének története,

története azon állandó törekvésnek, magát az erdélyi magyarságba bele nem keverve, külön fentartani, másrészt története a magyarság állandó kísérletének, hogy a szászok közé beszorulhasson.”

Tehát semmi közösség a magyarokkal, akik, amikor egységes érdeket szolgálnak — tolakodók. És hogyan nyilatkoznak az erdélyi unió kérdésében? „Csak úgy egyesülünk Magyarországgal, ha feltételeink előbb elfogadtatnak, s ha ezek szerződészerűleg megállapítatnak. Előbb egyesülni s a feltételek megállapítását későbbre bízni, a józan ész elleni cselekedet lenne; ezt pedig tőlünk senki sem követelheti. Barát és ellenség tudja, hogy a szászok nyelvüket, 70 millió nyelvét, mely mint kifejezője egyik első és legelőkelőbb népnek a civilizált világ minden részében érvényre jut, — utolsó csepp vérükig védelmezni fogják.” Tehát mindaz ami magyar, ami egységes kultur- és nemzeti érdek, az támadás.

Íme a magyarsággal való szellemi, érzésbeli kapcsolat helyett rideg elkülönzés. Az állam nyelve, a magyar kultúra az semmi — a német nyelv, a német kultúra — minden. Az új hazának nem tartoznak semmivel, a réginek, a németnek mindennel. Az új haza szabadságot, jólétet biztosított, ez kötelessége volt a magyarnak

mikor a szászt behívta vagy beengedte; jog azonban belőle a magyarság részére nem származott, viszont kötelesség sem a szászok részéről, mert csak az a kötelessége, hogy német maradjon és hogy a magyar kultúrát semmibe sem véve — a magyar kultúrával ne törődjön. Ez az a bizonyos „Sonderzug”. A jogok és kötelességek ilyen megosztása a kerek világon sehol, csak Magyarországon volt lehetséges.

Es vajjon mily eredménnyel szolgálta a szászság a német kultúrát? Befogadta ennek a nyugatról jövő hullámain s ezzel fentartotta nyelvét, német voltát és szellemileg fentartotta a német irodalmi kapcsolatot, mint annak egy pici szigete.

Nagyot nem alkotott sem a költészet, sem a tudomány, sem a szépművészet terén. Eder, Geltsch, Marlin, Schuster, Roth, Schuller, Budeus, Budacker, Schmidt, Moltke, Hann, Honigberger stb. stb. tiszteletreméltó szász talentumok lehettek, de sem eredetiek, sem nagyságok nem voltak. Hát ennyi elég? Harmadrendű német szigetnek megmaradni — lehet elég, lehet cél a szászok előtt, de nem elég nekünk, akik a szász elemnek a magyar kultúrával való közös munkájától más eredményt várunk!

A szász nem akar nagy Ausztriát, mert ez reakciót jelent, ennek a szász mindig ellensége

volt s nem akar nagy Magyarországot, mert ez a saját érdekcentrumának megsemmisülését jelenti. Grossdeutsch sem kíván lenni; meg akar maradni szásznak, elzárkózva, elkülönítve mindenkitől, egyedül szellemi és valamelyes érzésseli kapcsolatban a nagy német nemzettel. Es ha már a revolució — tudtommal a szász nem nevezi szabadságharcnak az 1848-49-iki eseményeket — megsemmisítette a szász autonómiát és formailag a szász szeparatistikus helyzetet, s miután nincs többé szász gróf, hivatalos szász egyetem és a többi, visszavonulnak védelmi sáncaikba, a külön nyelv, irodalom, iskola, az egyház életébe, a szeparált társadalmi, családi és gazdasági életbe és élnek tovább a szász nemzeti gondolatnak, melynek megvalósulásában bíznak és ezt várják a messze-nagyon messze fekvő „német hazától”.

Ehhez a várakozáshoz pedig nincs joguk, ezt mi nem engedhetjük meg. Magyarokat kell nyerni a magyar nemzetnek a szász fajban is.

A szepesi szászok, a mi kedves és hű vendégeink, mint ahogy nevezi őket a lőcsei krónika és királyaink néhány szabadságlevele, — a honfoglalás után nem sokára, talán már a XI. és XII. században, de minden esetre a tatár pusztítás előtt jöttek be hazánkba.

Behívták őket, hogy az északi Magyarországot erdőrengetegjeit irtsák, bányáit mivel-

jék. Történelmi munka keretébe tartozik annak az eldöntése, hogy saját Raynald nevű hercegük vezetése alatt tömegben jöttek-e be, vagy pedig a mi királyaink vezették az egész telepítési politikát, hogy Jordán volt-e az első grófjuk és ez a Jordán magyar származású volt-e. A szepesi szászok királyi kiváltságlevelek alapján, magukválasztotta grófjaik alá tartoztak, saját törvényes szokásaikra felesketett bíráik bíraskodtak felettük, a „Willkür der Sachsen in der Zips” elnevezésű s a „Sachsenspiegel” nyomán készült írott kódex ősi német joga szerint. Grófjaikon keresztül egyenesen a királyi fenhatóság alá tartoztak, adót nem fizettek csak királyi cenzust, papjaikat szabadon választották stb. Így alakult meg a szepesi XVI város.

Túláradó nemzeti hév nem ragadta el őket, mert természetüknél fogva nem lobbanékonyak hanem csendesek, munkások, vallásosak, de nehéz időkben is hazafiasak, a magyar állam rendjéhez simulok, azokat háborúban segíteni készek.

Sohasem húzódoztak ki abból az egységből, amelynek részeivé váltak; egymás között sem alakultak külön érdekközponttá s ha szívósan ragaszkodtak is királyainktól nyert szervezetükhöz és német nyelvükhöz, ez veszedelmet nem jelentett. Külön német nemzeti-egységi gondolat

nem bántotta őket s hogy évszázados együttlét után teljesen össze nem forrtak velünk, annak nem ők, hanem mi vagyunk az okai.

Együtt szenvedtük végig a tatárdúlást; ott látjuk őket a rozgonyi csatában, itt segítettek megdönteni az oligarchák hatalmát, különösen a Csák Mátéét s ezzel hozzájárultak az Anjou dinasztia megalakulásához és később II. Rákóczy Ferenc nagy küzdelmében mind Lócse, mind Szepesváralja kaput nyitott a kurucoknak és amikor a vármegye a nemesi felkelést elrendelte II. Rákóczi mellett, ott látjuk a bandériumokban a szepesi zászokat is. Nagy hatással volt különben a szepesi zászok hazafias magatartására, hogy közöttük élt több magyar főúr s ami fő, Késmárkon volt a vára Thököly Imrének!

A Rákóczi küzdelem gyászos leveretése után az osztrákok az ígért amnesztia ellenére Késmárk városának három tanácsosát, Kray Jakabot, Lányi Mártont és Toperczer Sebestyént le is fejezték.

Részt vettek a szepesi tótok, a Kossuth, Batthyányi, Deák és más hazafiak által a honi ipar támogatására létesített „védegyletek” működésében is. Majd 1848-ban lelkesedéssel siettek a nemzetőrség zászlaja alá. És amikor elhangzott a szózat, hogy a haza veszélyben van: Szepesnek lelkes fiai nemcsak az ott szervezett

zászlóaljban foglalták el helyüket, hanem a hazában szerteszéjjel élők, ott ahol voltak, sorakoztak a kibontott nemzeti zászlók alá. A kassai 9-ik és a pesti 3-ik zászlóaljok soraiban a névtelen hősök közül nem egy szepesi fiú vesztette életét a római sáncokon vívott véres harcokban, majd hősi küzdelmük más csatamezején. A szabadságharc gyászos vége után velünk együtt szenvedtek. Az októberi diploma után bár szolgálatba léptek, mégis visszakívánták a magyar alkotmányos életet. Az alkotmányos élet visszaállítása után megszűnt a szepesi városok különállása. Csáky Albin gróf, mint főispán, s tulajdonképpen az utolsó szász gróf, végezte a bekebelezést, melyet a szepesi szászok ugyan lehangoltsággal, de remonstráció nélkül fogadtak.

Amíg az erdélyi szászok történeti és érzelmi fejlődésével kialakul az a bizonyos „Sonderzug”, melyről fentebb bővebben volt szó: a szepesi szász alkalmazkodik, simul a magyar állam egységes céljaihoz, sőt magyar szívvel lelkesedni is tud. Miért ragaszkodott külön szervezetéhez? Mert azt kapta, abban nőtt fel, ahhoz senki sem nyúlt és amikor a viszonyok változásai szükségessé tették, hogy kiváltságai megszűnjenek, beleilleszkedett egységes szervezetünkbe.

Kész volt a szepesi német a magyar nyelvet is ápolni s bár ebben az irányban az államhatalom sem kényszerítőleg, sem parancsolólag egyáltalán nem, gyámolítólag pedig alig lépett fel: a magyar nyelvet valamennyi „polgári iskolában” tanították. Hogy az eredmény nem nagyobb s hogy a szepesi szász ember nyelvében még mindig jó részt német s hogy ebből kifolyólag a német kultúra iránt fogékony, tehát nem képes az egységes kultúrának kellőképp szolgálni: az nem az ő hibájuk, hanem az eddigi magyar kultúrpolitika végzetes hibája, holott nincs akadálya a tökéletes egység megteremtésének.

Vajjon miért nem simulunk mi egészen be hozzájuk, vajjon miért nem akarjuk, hogy egészen a mieink legyenek s miért elégszünk meg azzal, hogy csak félig azok? Hiszen a szepesi német érdekcentrum nem azért az, mert ők ragaszkodnak valami különálláshoz, hanem azért, mert mi nem törődünk eleget velük és összetett kezekkel nézzük, hogyan fogy számbelileg a szepesi németiség s a magyarosodás helyett hogyan hódít ott szemmel láthatólag a tótság. Pedig felette becses elem ez a szepesi német. „Műiparban a szepesi városok a hon akármelyik területével vetélkedhetnek s nincs az egész földön ország, hol

szepességi hazánkiai szorgalmára nem akadhatsz. Rá találunk Svécia partjain, rá Albion szigetén; műiparos polgár ő túl az óceánon, az új világ lakosai között; a magyar névnek becsületet hoz ő mindenütt, úgy Afrika sivatagain, mint a sima frank gyáraiban, úgy az olasz égövezet alatt Thália templomaiban, mint keletnek gyér műhelyeiben.” Kétségbeejtő kötelességmulasztás és könnyelműség ezt az elemet nem egészen a mienkké tenni!

A délvidéki magyarság a török uralom és harcok alatt csaknem teljesen kiveszett. Óriási emberáldozatba került a magyar nemzet fentartása. Azon az egész területen, mely a Marostól a Dunáig, a Tiszától Erdély határáig elterül, csak mintegy 25.000 lélek lakhatott, ép magyar helység egy sem volt, — írja Szentkláray Jenő. Telepíteni kellett. A telepítéssel tarka-barka néptömegek kerültek ide és valóságos kis népvándorlás volt az, ami itt kezdődött a XVIII. század elején.

Már ebből az évszámból meg kell állapítanunk a jelen munka alapvető tételére vonatkozó azt a nagyfontosságú tény, hogy ezek az elemek évszázados nemzeti és kultur munkákban, ha tudtak és akartak volna, sem vehettek részt — mert nem voltak itt. Bejöttek erre a területre szerbek, oláhok, bolgárok, franciák,

olaszok, svájciak elszászok, cigányok, görögök, spanyolok és németek a legkülönbözőbb külföldi centrumokból.

Miért nem telepítettek ide magyarokat? Ennek több oka van. Először nem akarta az osztrák császár. Magyar nemzeti politikát az uralkodóház hazánkban a mohácsi vész óta nem csinált, amit csináltak, az csak udvari és családi politika volt, ez utóbbi célra pedig a császári politika hite szerint a magyarok alkalmatlanok, megbízhatlanok voltak, míg az idegen elem, előnyök nyújtásával, vagy előnyök ígérésevel a császári érdeknek s ha kellett, a magyar érdekek ellen is könnyen meg volt nyerhető, ha pedig fészkelődött, el volt nyomható. De a magyarság részén is volt hiba és baj. Baj volt, hogy a sok harcban a törökkel, az örökös létért való küzdelemben az osztrák politikával, — kifáradt, elgyengült, és hogy képtelen volt magából rajokat kibocsájtani a délvidékre. Segítséget telepítési célokra meg nem kapott. Hiszen a délmagyarországi tájak legjobb, legtermékenyebb vidékeire, melyekből a fegyverhatalom önkénye kizavarta törvényes örökéből az ősi magyar birtokosokat, azon pénz segítségével, mely a bécsi államkincstárba a délmagyarországi koronái és nemesi birtokok elárveréséből befolyt, németeket telepítettek.

Hiba volt, hogy a magyarság, amikor a délmagyarországi birtokok árverés alá bocsájtattak, csak részben fogadta meg gróf Niczky Kristóf királyi biztos tanácsát: „Használják fel a vármegyék magyar tisztviselői az alkalmat, amilyen többé sohasem fog kínálkozni és vegyenek most kedvező fizetési feltételek mellett, ha szükséges még kamatokra fölveendő kölcsönpénzekben is, délmagyarországi földbirtokokat. Ne engedjék át a délmagyarországi uradalmakat és jószágokat idegenek kezére, mert akkor a vármegyékben az idegen elem fogna túlsúlyra és hatalomra vergődni a magyarok rovására.”

E helyen a felett vitatkozni és panaszkodni, hogy az idegen elemeknek ezen ország részbe való telepítésével a jövő szempontjából, mi volt a császári politika célja — felesleges dolog. Kudarcot vallottak eddig mindazon kísérletek, amelyeknek célja a magyar nemzet tönkretétele, a nemzeti és kulturális egység meggátlása volt.

A XVIII. század elején kezdődik a különböző németeknek és más elemeknek Magyarországra való betelepülése. Az első telepítés Buda és Pest környékén, Pilisen, Promontoron és Csepelen, Szatmár, Bereg és Baranya vármegyékben történt, ahonnan Temesvár felszabadulása után egyes német rajok a bánóságba, valamint Tolnába is átköl-

töztek. E települők Württembergből, Hessen-Nassauból és a Rajna vidékéről származtak ide és a telepítési munkákat Mercy gróf végezte.

Ezen első telepítési akció, részben mert nem volt kellőleg előkészítve és mert nem volt rendszeres, nem igen sikerült. Talán nem lesz érdektelen itt megemlíteni, hogy a bécsi kormány a bánáságot toloncállománynak, számkivetési helynek is felhasználta. Divatba jött az osztrák bűnfenyítő eljárásban a „poena arbitraria”-nak egy neme: a gonosztevők és kihágók letoloncolása a temesi bánóságba. Valami deportáció-féle volt ez azok ellen, akik Ausztriában lopást, orgazdaságot, emberölést, rablógyilkosságot, szökést, paráznaságot, csempészetet követtek el, s akiknek a Magyarországra való vitele büntetést jelentett. Így került hazánkba Ausztria söpredéke: gonosztevő férfiak és züllött asszonyok.

Az uralkodó politika elveivel még ez is jobban megegyezett mint egy magyar telepítési akció, mert még ezek is megbízhatóbb elemeknek látszottak a monarchia határszélén, mint azok az „elégedetlen magyar elemek”, melyek Báthory, Bocskay, Bethlen, Rákóczi és Thököly vezérlete alatt az uralkodóházat forradalmakkal rémítgették. Hogy ez a deportált német elem micsoda kultur munkát végzett, miben segí-

tette az ország haladását, hogy micsoda hasznát láttuk ennek a társaságnak, arról azt hiszem fölösleges beszélni. Ez a német elem állhatott szerencsétlen emberekből is, de ezek a szerencsétlen emberek semmiféle jogokra sem hivatkozhatnak s csak köszönettel tartozhatnak ennek a türelmes országnak, amely lehetővé tette, hogy utódaikból itt tisztességes honpolgárok válhattak.

A második telepítési akció, mely Mária Terézia alatt 1763 körül indult meg, már egyöntetű, rendszeres és így természetesen sokkal szerencsésebb is volt. Ekkor vándoroltak be a temesi bánóságba Németország majdnem minden részéből szorgalmas, munkás gyarmatosok, leginkább földművelők és iparosok, származásra nézve: frankok, svábok, bambergiek, tiroliak, felső ausztriaiak, felső és alsó rajnaiak, pfalziak, mainziak, luxemburgiak, badeniek, kölniek, heszeniek, nassauiak, breisgauriak, fürstenbergiek, lotharingiaiak, trieriek, elszászok, schwarzwaldiak, svájciak sőt szórványosan franciák is.

A délmagyarországi német telepítésnek legnevezetesebb korszaka a harmadik, amelyet II. József császár, a meg nem koronázott magyar „kalapos király”, kezdeményezett.

„Ezen telepítések mind terjedelmökre, mind a kivitel módjára, mind pedig ajövőre kiható hord-

erejükre nézve nagy fontosságúak. Ezek adták meg határozottan német jellegét azon vidéknek, ahol történtek” — mondja Szentkláray Jenő, ennek a kornak megbízható történetírója. Került pedig a mintegy 7600 sváb család betelepítése az állampénztárnak körülbelül 8,000.000 koronájába. A délvidékre bevándorlottak Európa nyugati germán részének úgyszólván minden tájékáról kerültek ide s ez a tény adja meg ezen egész akciónak s így a délvidéki német képződménynek karakterét. Ilyen különböző fajtájú, különböző szokású elem nem vethette meg alapját egy germán nemzeti primordialis alakzatnak, de még egy olyan érdekcumnak sem, aminő pl. a szerb, a tót, a román vagy az erdélyi és a szepesi szász.

Összetartó kapocs nem létesült közöttük, egységes életműködést nem kezdhettek. Nyelvük is, bár német, annyiféle a tájszólás, ahány helyről jöttek. Ez a különbözőség a mai napig megmaradt s úgyszólván ahányféle német közösség van Bácskában, Torontálban, Temesben, annyiféle a nyelvjárás. A telepítő osztrák hatalom magyar országgyűlés megkérdezése nélkül nagy előnyöket adott nekik, de kiváltságokat nem.

E telepítés főcélja volt: a birodalom déli határszélein lehetőleg mennél többre fölszaporítani a német népelemet, mely az uralkodóház iránt

mindig hűséggel viseltetett és minden körülmények között megbízható volt, továbbá emelni és előmozdítani a földművelést a földműveléshez értő német munkás kezek által — végre növelni a vérrel és pénzzel adózó, a termelő és fogyasztó alattvalók számát.

A német bevándorlás egy pár év alatt óriási arányokat öltött és a magyarság ennyi idegen beözönlésének láttára kezdett idegeskedni és kezdte félteni a saját vagyoni pozícióját. Veszedelemet látott e jelenségben és így történt, hogy nem kereste az érintkezést ezekkel az idegenekkel, nem akarta eltanulni a némettől, hogyan műveli okszerűen, fáradtsággal és szakértelemmel a földjeit s fájó szívvel szemlélte a magyar jobbágy, „hogy a német gyarmatosok emberséges bánásmódban s a kormány föltétlen pártfogásában részesültek, s amíg ők saját birtokukon önmaguknak gazdálkodhattak és gyarapodhattak, addig a magyar jobbágy súlyos járom alatt tespedésre volt kárhoztatva és csekély termését is csak az uradalmi robot leszorgálása után takaríthatta be csűrébe és portáiba, amidőn annak javarésze már megromlott és a kereskedésben értékét veszítette.” Az ilyen panaszok eredményezték azután, hogy az idegen elem beözönlését utóbb hatósági rendszabályokkal is korlátozták.

Lássuk most már röviden, hogyan áll a délvidéki német képződmény számlája? Kaptak a betelepülők lelkiismereti és vallásszabadságot, nyelvüket szabadon használhatták; kaptak házat, kertet, jó szántó földeket és legelőt, igás és tenyészmарhát, földművelési és házi eszközöket; élveztek katonamentességet (a családban a legidősebb fiú) és bizonyos ideig adómentességet. Kaptak tehát új hazát, amely mindent megtett, hogy itt magukat jól érezzék, a földet megszeressék és az országnak segítségére, hasznára váljanak.

Azonnal kijelentem, hogy hasznára is váltak. Amit kaptak, becsülettel megőrizték és gyarapították is. A bácskai, a torontáli, temesi, szóval a délvidéki németiség az ország józan, munkás, szorgalmas elemévé vált s az ma is. Kitűnően, néhol mintaszerűen gazdálkodik, lelkileg és szívbőlileg is gyökeret vert a magyar hazában, s oly értékes népelem, melyet most már sem nem tudnánk, sem nem akarnánk nélkülözni. A mieink ők. Nagy vagyoni erőt képviselnek s ebbeli erejüket megszeretett hazájuk javára értékesítik, szeretik is otthonukat, akárcsak a magyar. Kifelé épen úgy nem gravitálnak, akárcsak a magyar. Csendes, szolid, nem lobbanékony nép, de ha túlságosan nem is tud lelkesedni, szeretni tud. El nem viszi őket innen senki. A magyar szabadságot

fegyverrel is védelmezték, s a kebelükből kivált intelligencia magyar érzés dolgában olyan mint a fajmagyar Ami azonban azt illeti, hogy a délvidéki németiség itt e hazában, példás életmódján kívül, valami civilizátori szerepet töltött volna be, azt nem lehet állítani; magyar kulturmunkát nem végzett, magyar szellemi élet centrumához nem tartozott. Maga a tömeg a nemzeti és hazai mozgalmaktól távol állott, szellemi alkotásokkal befolyást nem gyakoroltak, a fenkölt ihlet tettekre nem buzdította őket. Szellemi vagy numerikus erőre sem tettek szert.

Ez a passzív magatartás, az élet munkájának csak a családra és a gazdaságra való korlátozása nem akar szemrehányás lenni. Európa minden részéből ide származva, ide toborozva, minden egység nélkül, a magyar nemzeti gondolatba, egy közös kulturmunkába egyszerre való beleilleszkedést, tőlük senkisémm várhatott. Hiszen ilyen irányú tevékenységre senki sem szorította őket.

Községenkénti életet éltek. De ha ez szemrehányás nem is akar lenni, jelenti azt a tényt, hogy a délvidéki német képződmény aránylag rövid idő óta tartó ittléténél és lassúbb percipiáló képességénél fogva magyar, nemzeti kulturtevékenységet nem végzett, ilyen formájú segítséget a magyar primordium evolu-

dójának nem nyújtott. Számlájának tartozik oldalán egy fontos tétel van nyitva, — és ez a tétel tartalmazza azt, hogy kulturtevékenység címén semmiféle külön jogcímre nem hivatkozhatik. De viszont tény az is, hogy a telepített német elemből sok-sok ezer egyén iskolázás útján teljesen beleolvadt a magyar nemzet testébe. Magyarokká, igazi magyarokká lettek ezek szívben és lélekben, és sokan vannak közöttük, akik a magyar tudomány, a magyar művészet, a magyar irodalom, a magyar ipar díszei. Csak ezek a világos elmék fogták föl helyesen, hogy itt, ezen a földön szeparatiztikus céloknak élni nem lehet.

És mi áll a magyar politika kötelességi oldalán? A magára hagyott, tehát a magában is maradt délvidéki német képződményt belevonni, ha kell belekényszeríteni az egységes nemzeti kultúrtörekvéseink folyamatába. Hiszen nem is szabadkoznak!

VIII.

Lássuk most egynehány vonással a románolcszereplését. Akit a kérdés történeti fejlődése közelebről érdekel, vegye elő Jancsó Benedek kitűnő román politikai és történelmi tanulmányait. Megtalálja benne Sinkai, Maior Pétre,

Kogolniceanu, Maiorescu Titus teóriáit a latin eredetről és a római kontinuitásról, tehát arról: hogy a mai románok „tisztavérű rómaiak, valóságos és igaz fiai Trajának, kik a Trajánusi Dáciában Traján hódító hadjárata óta a mai napig szakadatlan kontinuitásban, mint román nép és nemzet élnek.” Elolvashatja Gooss Károly konklúzióját is, hogy „annyi bizonyos az elfogulatlan történetíró előtt, hogy a mai román népben nincs semmi dák elem és hogy e kettő között semmi összefüggés sincs”. És azután választhat a római leszármazás és tisztanyelvűség, tisztavérűség teóriája, valamint azon történelmi felfogás között, hogy az erdélyi román képződmény eredete a Balkánon keresendő, ahol mint vlach népelem élt albánok és bolgárok társaságában, sőt gyámsága alatt, s ahonnan átvándorolt a Dunán keresztül, a X-XI. században Magyarországra, magával hozván egy nyelvet, mely Gaster Mózes szerint a többi új latin nyelvtől egészen eltérő, sajátos módon fejlődött s amelynek hangtani, lexikális és nyelvtani sajátosságait a balkáni nyelvek ismerete nélkül meg sem érthetjük.

Le van ezekben írva a juhaikkal és marháikkal Erdély havasaira húzódó oláhok állapota az Árpádházi királyok alatt és a mohácsi vészig, amikor is az „akkor Erdélyben talál-

ható oláhok a király jobbágysai voltak s az ő birtokain laktak s neki fizettek adót”.

III. Endrének egy 1293-ban kelt okleveléből az is kitűnik, hogy az oláhok ezen királyi jószágokról elszéledve, „egyesek jószágain kezdtek megtelepedni, amit a király érdekeibe ütközőnek tartván, elhatározza, hogy az elszéledt oláhokat erővel is visszaviteti a királyi jószágokra”.

Számuk ez időben, már ezen körülménynél fogva sem lehetett valami tekintélyes. Majd olvashatjuk a havasföldi és moldovai oláh vajdaságok keletkezését s az úgynevezett epoca militarét, melynek eredményeként konstatálható, hogy az oláh vajdák Magyarországon soha szuverén vagy szuzerén uralmat nem gyakoroltak, mindig a szent korona és a magyar királyok fenhatósága alatt állottak.

Az 1437-iki parasztlázadás és az erdélyi három nemzet, a magyar, a székely és a szász (a román hiába kérelmezte az erdélyi „gentiumok” közé való felvételét, ezt a kívánságot nem teljesíthették) uniója, a török hódoltság korára esik. Felette nevezetes korszaka a románok történetének az önálló erdélyi fejedelemség kora. Ekkor indul meg a két Rákóczi György akciója, melynek célja volt a románokat a protestáns vallásnak megnyerni, ami nem sikerült és ebbe a korbba esik a román egyház szervezése, vala-

mint ekkor lép fel Klein Innocencius, mint a román nemzetiségi politika megalapítója.

Mária Terézia alatt már konstruálódtak lassanként a románság politikai, társadalmi és kulturális aspirációinak alapgondolatai.

II. József császár alatt játssza végig szerepét Hóra; ekkor lép először a románság, mint a császári akarat eszköze, ellenségként a tettek mezejére. Fegyvert ragad hazája, a magyar állam ellen. Hóra így beszél:

„Tanúm az ég, hogy nem rablási és pusztítási vágy ösztökélt a felkelésre, hanem jogunk, melyet egy idegen faj elrabolt és a szegény román bánata és kínja. Mikor jogodat szép szerével nem nyerheted meg, végy fegyvert kezembe és a fegyver jogot ad.” „József császár kormányzatának idejéig politikai és közjogi tekintetben úgy élt, mint az egykorúak mondogatni szokták: mint az égbe nyúló bércek aljában az elrejtőzött liget növényzete. József császár kormányzata lerombolván az erdélyi három nemzet magas bérceit, napvilágra hozta egyúttal a bércek árnyékában jóformán ismeretlenül lappangó románságot is.”

Megkezdődnek a román közművelődési kísérletek és megalakul Nagyszebenben egy irodalmi társaság, majd a balázsfalvi tudományos és irodalmi iskola, élén Klein Sámuellel, Sinkai Györggyel és

Maior Péterrel s ezzel megindul a román akció, amely az 1848-1849-iki román lázadásban, Jankubán és Axentiben kulminál.

A románság ismét fegyvert fogott hazája ellen. Branutiu pedig így szól: „Ha a román nép az egyenlő szabadság alapján szervezkedni fog alkotmányosan, csak akkor fog szövetséget kötni a magyarokkal a közös védelemre, mint szabad nemzet szabad nemzettel”. Ez a mozgalom oda vezetett, hogy a románság ma államfelforgató, államfelbontó célokért küzd; titkos szándéka pedig Erdély elszakítása és egy nagy román nemzet megalapítása a Kárpáton túli fajokonkkal való egyesülés formájában.

A latin eredet, a tisztavérűség kérdésével nem szándékozom részletesen foglalkozni. Ennek az eldöntése az etnográfusokra és etnológusokra tartozik. Am legyen úgy, ahogy a románok állítják, noha nagy kérdés vajjon nem válnék-e nagyobb dicsőségére a román nemzetiségnek, ha a középkor nemzetromboló és nemzetalkotó forradalmaiból születettnek állítaná magát, amely a rég kiveszett és életképtelenné vált fajok és népcsaládok újdonszületett ép, erős gyermeke gyanánt, új kulturális feladatok megoldására hivatást érez. Hiszen az a kérdés, hogy kik voltunk, mielőtt szociálisan élni kezdtünk, inkább antropológiai érdekléssel bír és a törté-

nelem múzeumába való. Kik vagyunk, mivé lettünk, mit tettünk s mivé akarunk fejlődni, ez az, ami mértéke a jognak, az érdemnek, a hivatottságnak, a képességnek, a nemzetinek.

Vajjon az olasz nemzetnek, amelynek végre is van annyi köze a római kultúrához, irodalomhoz, művészethez, tudományhoz, mint a hazai oláhságnak, szégyenére válik talán, hogy nem dicsekedhetik ősrómai tisztavérűséggel?

Itália talán csak inkább folytatása a római szellemnek, az olaszok talán csak inkább nevezhetnék magukat a római nemzet utódainak s lám, mennyi barbár gót, longobard és másféle idegen vér vegyült közójük. Ők ezzel a tisztátalan vérrrel csinálták meg a renaissance örök csodáját, alkottak meg egy bűbajos és tökéletes nyelvet, a legmagasabb rendű festészetet, szobrászatot, zenét, építészetet. A tudományok alapját a középkorban ezek a egyes vérű emberek vetették meg. Ugyan ki tudná megmondani, hogy Danteban, Petrarckában, Boccacióban, Rafaelben, Galileiben, Michel Angelóban, Maianóban, Donatellóban, Tizianban, Morosiniben, Ficinóban, a Mediciekben hány százalék a római és hány százalék a barbár vér! Hát Zola talán kisebb ember és kisebb francia, mert vér szerint nem francia!

Aztán mennyi Shakespeareban az angolszász és mennyi a normann vér? Nem tisztavérű se Hunyadi Mátyás, sem Petőfi Sándor s talán nem nagyok és nem magyarok ezek?

Nem a benszülöttek és nem a tisztavériiek csinálták meg az új világot; a barbárok, a népvándorlás emberei hoztak új erőt, friss vért, új ideákat a magát kiélt ókori embertömegbe s ezzel az új erővel, mely felszívta magába a régit, mentették meg egyfelől a klasszikus világot, másfelől csináltak egy újat.

Tisztavérű, a klasszikus világtól egyenesen, barbár infekció nélkül leszármazó nemzete nincs Európának, — kivéve természetesen az oláhokat! Hát ez nagy dicsőség! Tiszta római vér 2000 év után! Csakhogy igazi dicsőséget ez a két ezredéves kontinuitás az európai nemzetek szemében csak akkor jelenthetne, ha ez a római vér a kultúrának, a haladásnak szolgálatokat tett volna, ha a mi római vérű oláhjaink a római kultúrát és műveltséget is át vették vagy jobban mondva megtartották és terjesztették volna mint örökségüket, és így a vérrel együtt a római kultúrának is folytatói lettek volna; ha ő általuk, mint igazi rómaiak által kapott volna a barbár Európa valamit a műveltség, a tudás fényéből. Mert kérem, „noblesse oblige”! A római vér csak római kultúrával együtt ér valamit.

És én azt hiszem, hogy sokkal többet ér kultúra római vér nélkül, mint római vér kultúra nélkül! Persze folytatódott a római kultúra, a római szellem Traján utódai között, — az erdélyi havasokdft a birkanyájak között. Csak nem vette észre senki. Az oláhok maguk sem. Hiszen 800 évvel a magyar állam alapítása után ébredesz bennük nemzetiségi öntudat, ennyi idő kellett ahhoz, hogy római származásuk tudatára ébredtek. 800 évi némaság után írják 1761-ben Hunyad vármegye főispánjának az oláhok: „Nem győzünk eleget csodálkozni rajta, mi az oka, hogy bennünket ti magyarok ennyire opprimáltatok s a jobbagyságnak jármát is nyakunkba vetettétek, holott mi sokkal többen vagyunk s voltunk a magyaroknál s mi nagyobb, régebben is vagyunk ez országban nálatoknál, mert még a régi dákusoknak vagyunk reliquiái.” Persze, a 800 éves magyar járom — a 800 éves elnyomatás!

De, ha az oláhokat le is igazhatták a barbár, jövevény magyarok, kipusztításuk nélkül bajos lett volna megsemmisíteni római műveltségüket. Ha lett volna, talán mi magunk kéredzkedtünk volna bele ebbe a műveltségbe és ebben az országban ma mind „római” lenne.

De félre a tréfával! Nem tettek a hazai „oláh rómaiak” vagy „római oláhok” a kultúra

terén századokon keresztül semmit, nem használtak sem maguknak, sem a hazának, így tehát az a tény, ha való is lenne, hogy ők autochtonok, hogy a rómaiak leszármazol szociológiai szempontból egészen közönyös.

Én tehát nem vitatkozom Xenopollal, aki „Istoria Romanilor din Dacia Trajana” című művében azt állítja, hogy az oláhok a Traján császár által elfoglalt Dáciában maradt római telepések és az özvegyen maradt dák nők házasságából származtak.

Nem vitatkozom Kekaumenos bizánci íróval sem, a ki az oláhokat szintén a dákoktól származtatja, bár hozzáteszi, hogy a rómaiaktól szenvedett döntő vereségük után, romjaik a Balkán félszigetre, Epirusba, Macedóniába és Görögországba menekültek. Érdekesebben jellemzi különben ez az író az oláhokat: „Tudjátok meg valamennyien, hogy az oláh nemzet felette alávaló és romlott. Sem Istenhez, sem a császárhoz, sem rokonaik, sem barátaik iránt nem hűek. Az egész világot meg akarják csalni. Hazugok és főleg tolvajok.”

Nem vitatkozom erről, mert az eredet kérdése mellékes kérdés; nem kovácsolok fegyvert Kekaumenos jellemzéséből, mert végre is találkozik olyan író is, aki bár nem ily lesújtó formában, de szintén nem kedvező szavakkal emlékezik

meg az ősmagyarok erkölcséről. Más világ volt ezer év előtt!

Nem hivatkozom Xenopollal és Kekau-manossal szemben a német történészek egész sorozatára: Thumann, Sulzer, Engel, Schloeser, Kopitar, Roeslerre az „elfogult” magyar Hunfalvira és Réthyre még kevésbé, akik ezt a dákok-román leszármazást a leghatározottabban megcáfolják, de azt a kérdést már meg kell kockáztatnom, vajjon hová tűnt volna el ez a dákok-román nép a római uralomnak Dáciában való bukása után? Vagy sohasem létezett, vagy pedig ha létezett, akkor a föld nyelte el őket! Mert a gótok, hunok és avarok megérkezésével a római életnek teljesen nyoma vész.

Ha római és dákok vérkeveredéssel egy új népfaj keletkezik, teljes lehetetlenség, hogy azzal a tradícióval, azzal a szellemmel, azzal a műveltséggel, amelyet a római elem képviselt s azzal az erővel, aminőt a dákok elemében fel kell tételeznünk, — ez az új népelem nyom nélkül maradjon. Hiszen ezen új népelemben folytatódni kellett volna, minden népvándorlási invázió dacára, valamilyenféle kulturtevékenységnek. Pedig bizony nem folytatódott és a kultúrának ami maradványa fellelhető Dáciában, feliratokban és egyéb történeti emlékekben, az tisztán római és nem dákok-román.

Sem Priskus Rhetor bizánci követ az V., — sem Jornandes püspök a VI., sem pedig a IX. századbeli ravennai névtelen nem említik az oláhokat. Nyoma sincs annak, hogy a X. században a magyarok Erdélyben oláhokat győztek volna le, mert az a gyér őslakosság minden lehetett, csak dákó-román nem. Ellenben történeti tény az, hogy a XII. század elején, vagy a XIII. század elején Moldvából, Bulgáriából, Albániából és általában a Balkánról, pásztorodó, nomád életet folytató nép hol kisebb, hol nagyobb csoportokban nyájaikkal és csordáikkal a mai Oláhországon át költözködött Erdélybe, magával hozta a gör.-kel. vallást és magával hozta a vallása rítusát és a rítusa nyelvét is, mely nyelv az ó-szláv, vagy amint az ethnografusok nevezik, a bolgár-szláv nyelv volt. Ha arról a népelemről, amely mint dákó-román létezett volna, mit sem tudunk, de határozottan tudunk már arról a népről, mely hazánk délkeleti részét a honfoglalás után benépesítette.

Egészen bizonyosan tudjuk, hogy ez a népelem a Balkánról jött át Magyarországba. A Balkánra, Illiriába, a dalmát és albán hegyek közé a kereszténység a IV. században jutott el. Az ottani különféle népelemek romanizálódása a VI. és VII. század körül következhetett be.

A romanizálást nagyban elősegítette a keresztény tannak latin nyelven való terjesztése. Ez a romanizálás azonban, minthogy a VI. és VII. században kezdődött, nem a római császárság sermo latinusa, hanem az ú. n. sermo rusticus alapján történt, sőt vannak, akik azt állítják, hogy az oláh nyelv latin elemeit nem a latinból, hanem az olaszból vette.

A latin behatás azonban csakhamar engedett az egyre erősödő szláv behatásnak s az oláh népelem, őshazájában a szláv g.-kel. egyházhoz csatlakozott. Elfogadják a szláv liturgiát és a glagolit vagyis acyрилírást, sőt az ó-szláv nyelvet megtették hivatalos nyelvükké. Ezen hivatalos ó-szláv nyelv mellett a nép egy más nyelvet is beszélt, egy illir-szláv eredetű, de romanizált nyelvet, melynek alap-elemei még ma is megvannak a rokon albán nyelvben, amelyből a mai oláh nyelv fejlődött. Erről a nem hivatalos, — oláh — nyelvről mondja Cihac az ő Dictionnaire d'Étymologie Daco-Romaine (1870-1879) című művének előszavában, hogy ebben a latin elem alig egy ötödrész, míg a szláv elem a két ötödet is meghaladja.

Miklosich szláv író is feltűnő hasonlóságot talál az oláh és az albán nyelv között. Ezzel a hivatalos ó-szláv nyelvvel és egy nem hivatalos, romanizált szláv alapú — oláh —

nyelvvel költözött Erdélybe a mai románság. Tömegesen ez a bevándorlás IV. Béla alatt történt, aki betelepítette őket a szintén elpusztított délkeleti országrészekbe. Oklevelesen ez a nép 1210-30 évek között említetik először oláh vagy vlah néven. Ezen idő előtt az oláhoknak Magyarországon nyoma sincs. Szervezett minőségben, kenézeikkel, bíráikkal, a nekik adományozott falvaikkal (villae vlahales, melyek azonban megtartották magyar nevüket) csak 1247-ben fordulnak elő az oláhok Erdélyben és Erdély határos részein, de másutt sehol hazánkban.

A Dunát Traján hídjánál lépték át a Balkán oláhjai, teheneikkel, juhaikkal, sertéseikkel, és magukkal hozták Konstantinápoly Bizánc vallását, szentjeit, babonáit s a felkavart viszonyok sok nyomorúságát.

Az éptestű és életképes faj a hegyeken szaporodva és Erdélyből s az alsó Duna felől beljebb húzódva hazánkba, kis falvakat, viskókat épített az erdők alján, fatemplomokban bizánci festésű Máriákat és szenteket tiszteltek; szerb és bolgár pópák cyrill betűs szláv liturgiát olvastak fel nekik, akik nem is [voltak mind egy fajtából, hanem keverék nép volt ruménekből, cincárokból, bolgárokból, albánokból, szlávokból. Vegyes népelem volt ez, melyet a szük-

ség, a véletlen s a közös életmód kevert össze. Magyarországon is baromtenyésztéssel, szénégetéssel és mészégetéssel foglalkoztak.

Okirataik bizonyítják, hogy a magyar nemzet nem látott a beszivárgó oláhságban nemzetiséget, — hiszen az erdélyi gentium közé nem vétettek később sem fel, maradt a három erdélyi „nemzet” a magyar, a székely és a szász, — hanem látott bennük nomád típusú lakosságot, mely a görög felekezethez tartozott. Még a XVI. században sem volt állandó lakhelyük, hanem mint Verancsich mondja, hegyeken és erdőkön bujkálva tanyáznak marháikkal.

Az erdélyi országgyűlés nem egy végzése „vagabundi” néven nevezi őket. Es azok, akik és amely családok közülök kiváltak, törzsfőik, vajdák lettek, majd később nemességet nyertek, de ezzel egyúttal magyarokká is lettek. Bizony szó sem volt ezen népelemben évszázadokon keresztül kultúráról, nemzeti öntudatról vagy más magasabb tulajdonságokról.

Mátyás király egyik rendeletében így jellemzi az oláhokat: *Nec ad libertatém nati, nec ad libertatém vocati.* Reichersdorf György, erdélyi szász, 1550-ben így ír róluk: „*Valachí etiam terram, sed sparsim sine sede fixa incolunt*”.

Az oláhoknak semmi részük sincs Magyarország megalapításában, intézményeinek szervezésé-

ben, az állam fentartásában, az ország közművelődésében; maguknak sincs sem iskolájuk, sem hadvezérük évszázadokon keresztül — de a XVII. században magyar segedelemmel életjelt adtak magukról: a magyar állam céljait, kultur-feladatait minden eszközzel hátráltatták és mint hazájuk ellenségei viselkedtek.

Figyeljük csak meg a XVII. századbeli román ébredést! Nézzük meg például, hogy állott ekkor a román nyelv, a román egyház és a román iskola ügye.

A XVII. századig csak a köznép beszélt valamelyes román nyelvet. Maguk a papok a hivatalos életben tudni sem akartak erről a nyelvről. Egy sor írásuk sem volt románul. A XVII. század közepe felé egy magyar fejedelem I. Rákóczy György, Erdély fejedelme volt az, aki elrendelte, hogy a románok templomaikban az isteni tiszteletet ne szláv, de román nyelven tartsák s hogy ez keresztülvihető legyen, I. Rákóczy György a magyar fejedelem parancsára lőn a szláv lithurgia román nyelvre lefordítva, és mert a románoknak nem volt még román nyelven írt bibliájuk sem, I. Rákóczy György, a magyar fejedelem rendelte el, hogy a biblia román nyelvre lefordíttassék.

Ámde a románoknak és különösen a román papságnak a román nyelv nem tetszett és több

ízben protestáltak a román nyelvnek a templomaikba való bevitelére ellen és kijelentették, hogy ők életre-halálra ragaszkodnak a szláv nyelvű isteni tisztelethez. I. Rákóczy György és fia II. Rákóczy György csak kényszer és börtönbüntetések alkalmazása után volt képes a szláv nyelv helyett a román nyelvet a román templomokba bevinni.

A román nemzetiség tehát hat századon át vallási rítusában a szláv nyelvet használta és egy magyar fejedelem kényszerítette rá, hogy templomaiban a saját nemzetiségi nyelvvel éljen. Ezek a történeti tények, amelyeket letagadni nem lehet, kétségtelenül bizonyítják, milyen nehéz és gonosz lehetett az a magyar járom, az a magyar rabszolgaság. A román ellen a magyar védte meg a román nyelvet és ez a tény bizonyítja, hogy minő kultúrelmet, minő szellemi értékeket, minő erőt, minő segítséget képviselt az a népelem, amely saját nyelvétől idegenkedett, sőt arról hallani sem akart. Ugyan mit ér ily körülmények között a római leszármazás és a tisztavérűség legendája? A rómaiak utódai, akik a nemzeti öntudat legjellemzőbb kifejezőjétől, a saját nyelvüktől elfordulnak!

Vessünk most egy pillantást a románok egyházi szervezetére.

A XII. században megtartott flórenci zsinat után indult meg a mozgalom a nyugati és keleti egyházak egyesítése iránt, azonban Magyarországon csak a XVI. században indult meg ez a mozgalom és Kolonits érsek folytatta sikeresen.

Erdélyben Theophilus károlyvárosi és egyetlen román püspök volt az első, aki az egyezményt aláírta, elismerte a római pápa fenhatóságát és hitelvi dolgokban elfogadta a nyugati egyház kánonjait. Ámde a XVIII. században az egyesült románok közül a legtöbben visszatértek a gör. kel. egyházhoz és püspökök nélkül maradván — hitbeli dolgaik elintézése végett azután a moldvai és a romániai püspökökhöz fordultak.

A törökök moldvai és romániai tárnádásai és a háborús idők viszontagságai azonban hosszabb időre lehetetlenné tették a moldovai és romániai püspökökkel való érintkezést, — miért is a nem egyesült gör.-kel. hazai románság egy időre a budai nem egyesült szerb püspök fenhatósága alá került, míg végre a XVIII. század vége felé II. József császár megalapította a nagyszebeni gör.-kel. román püspökséget és a püspöknek 8000 K. évi fizetést adott/ I. Ferenc magyar király 1809-ben megadta a gör.-kel. román papságnak azt a

jogot, hogy választás után három püspökjelöltet terjesszen fel hozzá, akik közül egyet püspökké fog kinevezni, aki azonban mint a karlovici gör.-kel. szerb érsek szufragáneusa, annak alá leszen rendelve.

A vallásfelekezetek egyenjogúságát kimondó 1848: XX. t.-c. szellemének megfelelően az 1868: IX. t.-c. szétválasztván a g.-kel. szerb és román egyházakat, a gör.-kel. románok részére érsekségeket alapított és a románok egyházi autonómiáját kimondván, megteremtette a partikuláris román nemzeti egyházat. Ezenfelül az aradi püspökség, mely a szerb hierarchiához tartozott, átadatott a románoknak és megalapított ezenfelül a karánsebesi gör.-kel. román püspökség.)

A szerb hierarchia százados befolyását a román nemzetiség megérezte. Papjaik, tanítók szerb neveket vettek fel, iskoláikban — ami kevés volt — cyrill betűkkel írtak, egyházi könyveik cyrill betűkkel voltak nyomtatva; a papság püspökeivel szerb nyelven levelezett; papjaikat szerb püspökök szerb diplomákban és szerb nyelven szentelték fel, szerb volt a papok nevelése, mert szerb szemináriumokban tanultak. E történeti tényekből világosan kitűnik azon szintén eltagadhatlan tény, hogy a gör.-kel. románok egyházi dolgaikban hosszú

időkön keresztül a szerb érsek autokephalságának voltak alávetve s hogy a románok egyházi dolgaikban önállósággal a XIX. század közepéig egyáltalában nem bírtak.

Következik ebből ismét az a bizonyos magyar járom, az a magyar rabszolgaság, mely a román egyházat, a szerb befolyás alól felszabadította, annak önállóságot biztosított, nem külső kényszer folytán, hanem a saját jóakaratóból, de következik ismét az is, hogy a gör.-kel. román egyház évszázadokon keresztül egységes erőt, kultur-erőt nem képviselhetett, kulturszolgálatot még román szempontból sem teljesíthetett, mert ez a román egyház hosszú századokon át egyszerűen nem létezett.

Addig tehát, amig Magyarországon a katolikus egyház s annak vezetői szakadatlanul dolgoztak, akkor, amikor a protestantizmus megszületésével ez az egyház is teljes erővel beállott a civilizáció munkásai közé, — a román egyház egyszerűen nem csinált semmit, vagy ha csinált is valamit, az nemcsak nem használt az országnak, hanem még a saját román nyelvét is elpusztítással fenyegette.

És az oláh iskolák, a kultúra alapjai hol maradtak! Állíthattak volna a románok iskolát, amennyit akartak, nyelvük, szellemi életük fejlődését senki se bántotta, civilizátorius szerepükben senki

sem akadályozta, legfeljebb a sok háborúság, amiben a magyarokkal közös osztályrészük volt. És íme mit látunk, — a magyarnak kellett a hazai románságot felrázni abból az állapotból, melyben a teljes elszlávosodáshoz közel állottak. Magyar ember, Katona István tett felterjesztést fejedelméhez Rákóczihoz, amelyben jelzi azon eszközöket, amelyekkel a hazai románság életre lesz kelthető évszázados kulturális tétlenségéből.

Íme a felterjesztés néhány pontja:
 „1. Hogy itt magamellét, vagy ahol alkalmasnak ítéltetik, egy jó oláh scholát erigáljon, amelyben két vagy három deákul, görögül és olá hul tudó értelmes tanító mestereket tartson, akik oláh gyermekeket és ifjakat mind a deákságra, s mind az keresztény vallásra tanítsanak.

2. Hogy typographiát és typographos legényeket tartson, kikkel mind az ő eklesiájoknak s mind scholajoknak épülésére kívántató szükséges könyveket nyomtathasson.

3. Hogy az idegen nyelven való birbitélést az alatta levő papokkal elhagyassa, hanem minden isteni szolgálatot vélek a paraszt község előtt magok nyelvén, azaz: olá hul tétessen.

4. Hogy minden vasárnap kétszer, szerdán, pénteken olá hul egyszer-egyszer prédikáltasson.

5. Hogy a mi mindennapi könyörgésünket, mind a reggelit s mind az estvélit oláhra fordítatván, leírassa, kinyomattassa és minden helyeken az ő gyülekezetekben elmondassa.

6. Hogy a mi oláhra fordított énekeinket, melyekkel a karánsebesiek, lugosiak élnek, leírassa, kinyomassa és gyülekezetekben minden nap prédikáció, könyörgés előtt és után is énekeltesse.

7. Hogy immár oláhus fordított katechizmusokat kinyomassa és a gyermekeket és leánykákat szabott órákon reá taníttassa.”

Íme ismét, a magyar elnyomás és a magyar rabszolgaság, amelynek csodálatoskép megint az a fegyvere, hogy a románok kulturális életét fejlessze és íme ismét egy jellemző adat arra nézve is, minő lehetett a románság kulturtevékenysége, amikor ilyen eszközökre volt szükség, hogy a legprimitívebb szellemi élet alapjai megvethetők legyenek. Es ki merné tagadni, hogy nem ez a magyar kezdeményezés adta meg a lökést a későbbi román közművelődési akciónak, a Nagyszébenben alakult hírlapkiadótársaság létesítésének, a balázsfalvi tudományos és irodalmi iskola megalakulásának, a budapesti román művelődési mozgalmaknak és Lázár György iskolájának? Hát vajjon a legújabb korban az állami beleegyezéssel és sehó

a világon nem tapasztalt liberális engedékenységgel működő sok román tannyelvű népiskola, melyeknek száma ma már a négyezret is meghaladja, a sok román nyelvű tanítóképző intézet, a brassói, brádi, balázsfalvai, belényesi és naszódi öt román nyelvű gimnázium, hát ez igenis tanuskodhatik magyar szempontból elhibázott kultúrpolitikáról, de elnyomásról semmi esetre sem.

Ismét meg kell itt állnom egy pillanatra a népiskola kérdésénél, mint a kulturhivatottság legegységesebb, de egyúttal legjellemzőbb tényezőjénél. Lássuk egy pár adatban, hogy miként teljesítik ma a román nemzetiség vezetői, a papság és egyéb nemzetiségi kaputosok népiskoláikban kötelezettségeiket önmagukkal szemben, hogy teljesítik tehát azon a helyen, ahol eddig teljes szabad kezük volt, s ahol a legújabb népoktatási törvény is csak a felügyelet és a magyar nyelv sikerebb tanítása érdekében emel korlátokat. Nagyon természetes, hogy az autonóm jogok gyakorlása nemcsak jogokból, de kötelezettségekből is áll, mert az oktatás eredményei összefüggésben a megállapítandó tanítási rendszerrel, a tanítók alkalmazásával, az iskolák felszerelésével, a tankönyvek megválasztásával stb. súlyos kulturális felelősséget rónak azokra, akik az autonóm jogok gya-

korlására vállalkoztak. A román nemzetiség is magára vállalta a népoktatás súlyos erkölcsi felelősségét, ahhoz szívósan és féltékenyen ragaszkodik, mert mint köztudomásúlag ismeretes, a felekezeti iskolában vélik nemzetiségi jellegüket megőrizni, vélik nyelvüket fentartani, szóval ezen iskolákban vélik nemzetiségüket megóvni. A magyar kultúrpolitika eddig ennek útját nem állotta, abból az elvből kiindulva hogy ám művelje a hitét, művelje a nyelvét és tartsa fenn és fejlessze nemzetiségi jellegét olyan intenzivitással, amilyenre képes. A legkevesebb, amit ezért eddig is követelhetett, hogy a népoktatás elhanyagolva ne legyen, hogy az sikeres legyen, hogy az az ország kulturigényeinek magaslatán álljon. Szomorúan kell konstatálnunk, hogy a román nemzetiség autonóm népoktatási eredményei tüntetik fel azt a szomorú arányt, mely Magyarország átlagos népoktatása eredményeit tetemesen leszállítja, visszaveti, degradálja. Hiába hivatkozik a román nemzetiség római származására és tisztavérűségére és valósággal komikus az, midőn legújabbán azt képzei magáról, hogy ő képezi az ország civilizatórius elemét, — mert a valóság az, hogy a román ajkú lakosság áll az országos kultúra átlagának a legalacsonyabb fokán. Csak egy pár adatot hozok fel ennek az igazolására. Az ösz-

szes tankötelesek közül a kilencvenes években tényleg iskolába járt:

1. a németajkúak közül..... 92.88%
2. a magyar anyanyelvűek közül..... 84.61 %
3. a tót anyanyelvűek közül..... 84.56 %
4. a szerb anyanyelvűek közül..... 76.02%
5. a horvát anyanyelvűek közül..... 73.24%
6. a rutén anyanyelvűek közül..... 67.77%
7. a román anyanyelvűek közül..... 60.06%

Ezen adatokból kitűnik tehát, hogy a román nemzetiség a kultúra alapelemeinek elsajátítása irányában nemcsak a német és magyar, hanem a tót, szerb, rutén ajkúaktól is messze hátra marad.

Ezért a szomoró eredményért felelősek azok, akik az autonóm jogokat gyakorolják, akik e jogokkal élni nem tudnak, vagy nem akarnak. Bizonyíték továbbá ez a számadat arra is, hogy a román elem abban a szellemi milieu-ben, amelyben van és azzal a szellemi táplálékkal, amelyet nyer, kulturhivatását ma sem teljesíti; bizonyíték ez a számadat arra, hogy az a szellemi milieu, amelyben a románság zöme ma is él, még mindig balkán-természetű műveltséget jelent. Ebben az állapotban pedig megmaradnia egyszerűen nem szabad, ehhez nincsen joga.

És vajjon hogy áll a román nemzetiség felnőtt tagjainak kulturállapota? A kilencvenes

évek adatai szerint a 2,700.000 román lakosságnak csak 14, azaz tizennégy százaléka tud írni és olvasni és ezekből a nőknek csak 8%-a ír és olvas szemben a magyarok 53, a németek 62, a tótok 43, a szerbek 30% írás-olvasás tudásával.

Hát ez a megdöbbentő adat ismét bizonyít valamit, még pedig nem a magyar állam nyomását, hanem bizonyítja a magyar kultúrpolitika könnyelműségét és mulasztásait. Mert itt is hangsúlyozom, Magyarországnak igenis szüksége van annak a 2,700.000 embernek a szellemi közösségére és munkájára.

Egy cseppet sem akarom kicsinyelni ezt az embertömeget, amely ebből az állapotából kiemelendő és kulturfeladatokra képessé teendő.

Az írni-olvasni tudás számaránya bizonyítja azonban azt is, hogy amit a román nemzetiségi vezetők eddig kulturerőnek és civilizatórius tevékenységnek neveztek, az egyszerűen semmi. A 86% analfabéta román lelkében élne tehát a lelki erő és eszmény! Üres frázis ez az állítás. Eszmény és lelki erő! Ezeket az értékeket az analfabéta népek lelke nem ismeri. Annak a megdöbbentő állapotnak, hogy a románok 86%-a nem tud írni és olvasni románul, csak nem mi vagyunk az okai, hiszen a saját felekezeti és községi iskoláikban autonom jogaiknál fogva ők rendelkeznek!

Egy irányban igenis van erő a román nemzetiség vezetőiben és a népben. Ez az erő pedig csak bontó irányban nyilvánul. A jelszó az, hogy a nép ne tanuljon meg magyarul, mert míg az idegen ajkú lakosságból a németek 30.7, a szerbek 11.4, a horvátok 22.5, a tótok 15%-a tud magyarul, a románoknak csak 8.7%-a beszéli az állam nyelvét.

Van erejük tehát magyarul meg nem tanulni, államellenes közjogi tanokat hirdetni, államellenes térképeket terjeszteni, politizálni és a gyűlölségnek magvát hinteni napról-napra a nép közé. Van erejük a tudatlanságot elszენvedni, melynek nyomán a nép elmaradottsága, a szegénység jár, és amelynek végeredménye az, hogy a szegény és elmaradott nép képtelen lesz a gazdasági küzdelemre, melyet a megélhetés érdekében minden embernek testi és szellemi erejével vívnia kell, különben elpusztul.

Damjanits és Knezits, Aulich és Lahner nemcsak a magyarok szabadságáért haltak meg, ők meghaltak a mi szerbjeink, tótjaink, németjeink és románjaink szabadságáért is. Széchenyi és Kossuth, Deák és Eötvös és Andrássy Gyula nemcsak a magyarok érdekében dolgoztak, hanem áldásos működésük kihatott az ország minden polgárára nemzetiségi különbség nélkül.

És lám, mindeddig hazánk jótévői között csak a román nemzetiség hiányzik. Minden nemzeti-ség megszülte a maga nagy emberét, aki a hazának díszére vált, csak a román nemzetiség nem. Mert azok, akiket a román nemzetiség kolomposai nagyoknak neveznek és kiknek emlékére a legújabb időben a magyarok földjén szobrot akartak emelni az általuk hirdetett eszmék dicsőségére és az utókor épülésére, azok az emberek fájdalom nagyok voltak, de nem a civilizáció, a kultúra áldásos műveiben, hanem nagyok voltak a nagy harag, gyűlölség, izgatás és lázítás véres munkájában, akiknek működése csak vészthozó, romboló és pusztító volt nemcsak a magyarokra, de az ország minden polgárára. Igen, — a magyar szabadságharc alatt nagy volt Axentie, amint ellenünk a fejszóját felemelte, nagy volt Janku Ábrahám az ő magyar vértől csepegő, sovány kezével, mellyel a felbőszült analfabéta szegény, ok nélkül vérrre ingerelt román népnek a magyarok házait mutogatja, hogy gyűjtsák fel; nagyok voltak azok a románok, akik a Brády-család hét férfitagjait lemészárolták és nagyok voltak azok, akik a füstölgő, a lángokban és parázspanban égő, a kincsekkel megrakott magyar kastélyokat elpusztították és ezekből a kastélyokból a címeres magyar ezüst eszközöket ellopták.

A románságot is a magyar politika hosszú időközön keresztül magára hagyta, nem törődött vele, nem félt tőle, nemesi göggel lenézte, semmibe se vette. Amint előadtam, a két Rákóczi és Bethlen Gábor adták ugyan meg a lökést a román nemzetiség kulturális ébredésére, román közmívelődési élet keletkezésére és egyáltalán egy vélt nemzeti öntudat felkeltésére — ámde épen a magyar politika megbocsáthatlan bűne, hogy ezt a felébresztett erőt nem használta fel az ország egységes céljaira, nem állította azonnal nemzeti célok szolgálatába, holott akkor még az sokkal könnyebben ment volna. Nem nyújtott elegendő segítő kezet, hanem hagyta fejlődni a dolgokat, aztán pedig 1848 és 1867 után pedig oly nemzetiségi politikát követett, hogy ma a román nemzetiséget államellenes tanok hirdetésének a talaján találjuk.

Mikor Mária Terézia alatt 1744-ben a Szembenbe összehívott országgyűlésen a királynőnek egy javaslatát kellett tárgyalni, melyben arról volt szó, hogy az egyesült görög egyházat is törvénybe iktassák, a rendek úgy találták, hogyha ez a törvénybeiktatás oly módon történik, mint ahogy azt a királyi leirat kívánja, nem lesz azután nehéz ebből Klein Innocenciusnak kimagyarázni, hogy ezzel voltaképpen nemcsak a gör.-kath. egyház van törvénybe iktatva, hanem el van

ismerve a román nép is Erdély negyedik törvényes nemzetéül. Ezt pedig a rendek, akik kiváltságaikat megközelíthetlen oltárnak tartották, nem akarták.

A királyhoz intézett felterjesztésben a következők foglaltatnak: „nagy megfontolást igénylő lehetetlen dolog a románságot, úgy, amint azt a kir. előterjesztések kívánják, törvénybe iktatni, mert igaz ugyan, hogy az oláh nép már régóta az országban lakik, de sem testi, sem lelki tulajdonságánál fogva és egyéb fontos okoknál fogva sem méltó arra, hogy az ország (Erdély) törvényes „nemzetei” közé iktassák. Hirtelen és változékony természetüknél fogva céltalanul barangolják be nemcsak az országot, hanem Moldvát és Oláhországot is. Ott azután elesküszik, megtagadják az uniót, amelyet különben is csak névleg vallanak, mert lelkükkel voltaképen keleten csüngenek és a konstantinápolyi pátriárkát ismerik el; és nem is annyira a vallás érdekli őket, mint azok a babonás előítéletek, melyek őket mindig a külföld felé készítetik hajolni. Ez volt az ok, amiért a régi fejedelmek annak idején csak megtűrték, de kiváltságokkal és jogokkal nem ruházták fel.”

Hát ezen jellemzés minden bizonnyal igaz, vagy legalább is sok igazságot tartalmaz.

Utóbb már kezd erjedni, pezsegni minden, „Erdély konzervatív főemberei azonban még 1846-ban is meg voltak győződve, hogy a három nemzet és négy vallás elvére fektetett politikai rendszer alapján kiváltságaik rendületlenül fenn fognak maradni egész a világ végezetéig. Hogy van egy nagy tömeg, a misera plebs contribuens, melynek lelkében sajátságos érzések váltakoznak, mely a dolgok rendjével elégedetlen s hogy ez a tömeg épen a románság, arra még nem is gondoltak. Hogyan is gondoltak volna, mikor ennek a tömegnek nincs semmi szava a politikában, mely csak usque ad bene placitum regnum túretik. A jog fikciók, a magyar politikusoknak kedves önámítási eszközei elfedték Erdély urainak szemei előtt a fenyegető valóság tényeit,” írja találóan Jancsó Benedek.

Vallom én is azt a nagy igazságot, amit báró Wesselényi Miklós „Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében” című művében konstatál, így írván: „Ellenben sem nemzetileg velünk való egyesítésökre, vagyis magyarosításokra, sem hozzánk való édesítésökre s polgári érdekeinkhez való csatlásukra semmi sem tétetett. Népiskolák s népnevelés által lehetett s kellett volna leginkább az oláh népesítést magyarosítani. Törvényhatóságok semmit

s egyesek is oly keveset tettek ez ügyben, mi mint csepp a víztömegben, nem is számítható. Másfelől csak a néhány év előtt elhunyt egyesült oláh püspök, Böbör János, egy millió forintra rúgó alapítványt tett tiszta oláh szellemenben — sa magyar nyelvet egészen elmelőző s kizáró nevelő- s tanintézetekre. Az erdélyi — és amennyire tudom — a magyarországi szélbeli oláh ezrednél pedig minden iskolában a német nyelv hozatott be. Ha ez tétetett volna a magyar nyelvre nézve s a helyett, hogy most azok nagyjára már tudnak németül, magyarul tudnának, mi nagy közelkedés lenne ez nemzetiségünkhöz! így pedig németekké nem lettek és soha nem is lesznek, de lett a szellemnek, miben neveltettek, azon következése, hogy azon gyűlölséghez, mit oláh létüknél fogva irántunk táplálnak, a németek magyarok elleni gyűlölsége is hozzáadatott.”

Igaz tehát, hogy követtünk el mi is sok hibát, sőt hibás az egész nemzetiségi politika, de nem abban az irányban, hogy meggátoltuk volna a románok, s egyáltalában a nemzetiségek kulturtörekvéseit, hanem abban az irányban, hogy Magyarország rendje oly sokáig csak a kiváltságos nemesi osztályra volt fektetve és abban az irányban, hogy az ország összes lakosainak szellemi erejét nem hajtottuk megfelelő

eréllyel, tettekkel nemzeti nagy céljaink és egységes kulturtörekvéseink szolgálatába.

Így fejlődött a román nemzetiség magyar kulturfaktor helyett olyan elemmé, amely ha még nyíltan nem is, de titokban kifelé gravitál. Erre a kifelé-gravitációra különben, — amelynek közjogi, történelmi, hatalmi és földrajzi lehetetlenségét bővebben fejtegetni nem akarom — érdekes világot vet Slavici János ismert román publicistának egy most 1907-ben írt levele, melynek egyes passzusai ime álljanak itt:

„Meg kell állapítanunk, hogy a Habsburguralom alatt élő románok anyagilag és kulturailag minden tekintetben jobb helyzetben vannak. Ha fizikai kultúráról van szó, Romániában a nép tömegei degeneráltak a nyomor miatt, amelyben sínylődnek, az arisztokrácia pedig kimerült a feslettségében.

Őn igen jól tudja, hogy ez nincs így Erdélyben s nincs így Magyarországon, sem a Bánságban, sem Bukovinában — leszámítva egyes vidékeket. Ha gazdasági kultúráról van szó, Romániában a paraszt meddő munkát végez, a bojárók pedig azt teszik, amit a németek Raubwirtschaft-nak neveznek, kiszipolyozzák a földet, a munkásokat és bemocskolják az országot. A legújabb divat szerint szabott ruhák, a gummikerekű kocsik, az automobilok, az ízlés

nélkül épített paloták és bennök összehalmozott bútor, valamint az ott domináló feslett erkölcsök egyáltalán nem jelentik a gazdasági kultúrát. Tehát nincs mit tanulniok az erdélyi románoknak az idevaló testvérektől és a jó Isten őrizze is őket, hogy valaha olyan állapotba kerüljenek, mint Románia lakói. Ha pedig az erkölcsi kultúráról beszélünk, akkor előbb be kell hunynunk a szemünket, hogy ne lássuk mindazt, ami Romániában történik és amit ott megtűrnek; ahol már mi sem szent és ahol a tisztességes embert nem túrik meg és lenézik. Akarná-e Ön, hogy erdélyi, bánági, vagy magyarországi testvéreink ilyen szégyenletes állapotba jussanak, mint amilyenben vergődnek Romániában az állampolgárok? Bizonyos vagyok benne, hogy nem akarja.

Ugyanígy állunk Romániában a valláserkölcsei kultúrával is. Félek attól, hogy gyermekeim templomba menjenek, ahol minden szentség az emberi aljasságnak gúny tárgya, a papok nyomorult szolgák, a főpapok egyszerűen vak eszközei őseink vallásától elidegenedett mercenariusoknak. Románia értelmiségének nobilisabb része áll csak fölötte a többi országokban lakó románoknak...”

Nem sok kulturális és szociális hasznát látná ezen előadás szerint a hazai románság a románországi kultúrába való olvadásának.

Már most mindent összegezve, megállapítható egyrészt azon történeti tény, hogy Magyarországon a román nemzetiség sem szerződéses, sem egyéb kiváltságos viszonyban az ezer esztendővel ezelőtt hódítóként fellépett magyar nemzettel nem állott, s hogy eszerint itt történeti jogokról szó sem lehet. Hallhatunk ugyan zavaros hangokat arról, hogy a magyarok fegyverrel csak az úgynevezett dák terület birtokjogát és nem tulajdonjogát szerezték meg. Amire egyszerűen azt feleljük, hogy a középkori alakulásoknak nincs egy nemzete sem, amely fegyverrel vagy egyébként szerzett birtokjoga alapján tulajdonjogainak valamely telekkönyvbe való bekebelezését szükségesnek tartotta volna. Megszerezte és megtartotta. Megállapítható másrészt az is, amit nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a román nemzetiségnek Magyarország intézményes fejlődésében és közmívelődési eredményeiben része nincs, valamint végül megállapítható az is, hogy a román nemzetiség a saját maga irányában teljesített kulturmunka után sincs hivatva és jogosítva magát egyébként tartani, mint egy önálló kultúrára képtelen embercsoportnak, amellyel, hogy mi legyen, majd művem későbbi részében megfélelek.

IX.

A magyarországi szerbség más típus, mint akár a német, akár a román, akár a tót. Külön típus annyiban, amennyiben szereplési köre, céljai mások voltak s részben mások ma is, mint a többi nemzetiségi érdekcolumoknak. Megállapítandó mindenek előtt, hogy Magyarországba való tömeges bevándorlásuk, tehát hazánkban való elhelyezkedésük s így az országgal való jogi és tényleges összekapcsolódásuk a XVII. század második felében kezdődik.

Jelen munka keretében tehát a szerbség attól az időtől kezdve érdekel bennünket, amikor ez a faj I. Lipót uralkodása alatt, 1690-ben, Csernovits Arzen ipeki patriarcha vezetése mellett — mintegy 37.000-40.000 család — átlépi a Dunát és a Szávát és a szerbek magyar földön keresnek menedéket, oltalmat és védelmet.

Ami összeköttetése a magyarságnak ezen időpont előtt a szerbekkel volt, az a szomszédi viszohnál fogva előbb, hogy úgy mondjam, nemzetközi vonatkozású, majd a szerb császárság bukása után, fegyvertársi jellegű. Az Európa déli vidékein lakó szlávok északról vándoroltak le Thráciába és Macedóniába s egyáltalában a Balkán-félszigetre. Ez a vándorlás még a VII-ik században is tartott. A szer-

bek és horvátok elhagyva a keleti Kárpátokat és Vörös Oroszországot, birtokba vették azokat a vidékeket, ahol ma is tömören laknak. A horvát vér volt az általános, — de a szerbeknek már a bevándorlás után külön uraik, vezéreik voltak. A szerbek és horvátok elhelyezkedése a Balkán félszigeten a VII. században történt, még pedig olykép, hogy a horvátok Dalmáciában, Bosznia keleti szélein és a mai Horvátország egy részén telepedtek le, — míg a szerbek a Száva és a Duna, a Morava és az Izar, valamint Novi-Bazár, továbbá a Skadar, Boljana, Cettina, Vrbas és a Bosna között elterülő vidéken laktak. Cyrill és Method az európai szlávok a keresztény vallásra térítették és a görög szent könyveket óbolgárszláv nyelvre fordították. Ez a vallási mozgalom kiterjedt a szerbekre is. Új szomszédságot jelentett a magyar honfoglalás a IX. század vége felé.

Amint tudjuk, Szent László elfoglalta Horvát-Szlavonországot és ezt a két országot Magyarországhoz csatolta; Kálmán király pedig ura lett Dalmáciának, — a szerbek pedig önálló nemzeti életműködést kezdettek. A magyar uralom a déli szlávokat s a szomszédos szerbeket nem terhelte, jó szomszédi viszony keletkezett és közöttük való harcokról a tör-

ténelem említést sem tesz. A magyarok nem háborgatták őket, sőt szoros egyetértésben éltek egymás mellett és megtörtént az is, hogy Vak Béla magyar király szláv fejedelmi sarjat vett feleségül, — Helénát. Ez a barátság még szorosabbá vált, amikor a szerbek részt vettek a magyarokkal a tatárok s később a törökök elleni küzdelmekben.

A török megjelenése az európai történelem színpadán a szerb nemzetre még nagyobb veszedelemet jelentett, mint a magyarra. A szerb állam, a szerb császárság elpusztult. A magyar királyok a szerb segítséget azzal viszonyozták, hogy több szerb vezérnek magyar nemességet, sőt birtokokat is adományoztak. Ami súrlódás magyar és szerb között volt, azt a vallás különbözősége okozta. A szerbek szívósan ragaszkodtak a g.-kel. valláshoz, — a római pápák meg mindenáron azt akarták, hogy a szerbek ismerjék el a pápai hatalmat. A gör.-kel. vallású szerbek és r. kath. magyarok közötti vallási küzdelmek azonban komolyabb harcokra nem vezettek. A nemzetközi érintkezés tehát kifogástalan volt.

Hatalmassá lett a magyar és szépen fejlődött a szerb birodalom. A török fellépés és hódítás megváltoztatta a helyzetet. A XV. században, amikor a szerbekre és a szerb

birodalomra nézve a török veszedelem immi-nenssé vált, a nemzetközi viszony magyar és szerb között a pártfogó és pártfogolt viszonyává kezd átalakulni s Szerbia szorosabban kapcsolódik Magyarországhoz, elismervén ennek fenhatóságát és átadván ennek erődéit, hogy a küzdelem a közös ellenség ellen annál hatékonyabban felvehető legyen. Majd Szerbiának a török által történt meghódítása után megkezdődik a szerb népelem mozgása Magyarország felé. Ismét változik a viszony s Magyarország déli része, déli határa az odatóduló szerb elemmel katonai védővonallá, majd a mohácsi vész után a XVI. században katonai határőrvidékké kezd átalakulni. A katonai határőrvidék szerves kialakulásának, ahol minden polgár egyúttal katona, csírái itt kezdődnek, támaszt találván a hazájából kiűzött szerb elemben. A szerbek még mindig nem lépik át tömegesen a határt s a viszony magyar és szerb között csak még szorosabb fegyvertársi képet mutat. A török rabszolgaság elől menekül a szerbség Magyarországra: a Szerémségbe, Bácskába, Bánátba, Temesbe, a Csepel-szigetre, a Duna jobb partjára, Szentendre vidékére és a dunántúli részekre, Baranyába, sőt utóbb elhelyezkedik Kecskeméten, Cegléden, Budán, Esztergomban is, s habár ez az emigráció a XV., XVI. szá-

zadban és a XVII. század elején nagyobb arányú is, még mindig csak szórványosnak mondható. Mikor a török Magyarországra is bevonul, a fegyvertársi kapocs még az eddiginél is szorosabbra fűződik. A közös cél: kiűzni a törököt Magyarországból és visszaszerezni a szerbek részére az ő elpusztult országukat.

A szerbek, úgy azok, akik már bent voltak hazánkban, valamint azok, akik a szélső déli harcvonalon állottak, a magyar haderővel egyesülten és derekasan harcoltak a török ellen, itt-ott vezető katonai szerephez jutottak, közülök többen magyar nemesekké, földesurakká lettek és egyik-másik magas állami méltóságot is kapott. Ez a fegyvertársi viszony azonban a törökök által elfoglalt szerb császárság felbomlása után hazánkba menekült szerbek jogviszonyaira nézve semmiféle hatással sem volt.

Templomokat építettek (a ráckevei templom már a XIV-XV. században épült), papjaik voltak, sőt püspökeik is, de semmiféle privilégium vagy törvény által biztosított különállásuk nem volt. A harcos fegyvertársaknak ilyesmi eszük ágába sem jutott, hiszen a saját hazáját akarta mindegyikük egyesült erővel felszabadítani. Mintha némi körvonalai mutatkoznak a mohácsi vész után, — amikor a szer-

bek zöme I. Ferdinánd mellé állott, — a Habsburg-ház és a szerbek későbbi, oly fontos szerepet játszó és jellemző összeköttetésének. A szerbek I. Ferdinándtól maguktartásukért és katonai szolgálataikért az adófizetésre nézve bizonyos engedményeket kaptak, de külön jogállásról szó sem volt.

Nehéz küzdelmek százados korszaka után szerencsésebb napok kezdtek virradni a császári és a magyar hadakra, melyek diadalmasan nyomultak a török ellen. A császári és a magyar hadak kezébe került 1688-ban Nándorfehérvár (Belgrád) s úgy látszott, hogy elérkezett az ideje annak, hogy a magyar és a szerb végkép lerázhattja a török igát.

1690 április hó 6-áról keltezve bocsájtotta ki a híres felhívást (Literas Invitatorias) Lipót császár és magyar király „Albánia, Szerbia, Mysia, Bulgária, Szilisztria, Illyria, Macedónia és Rascia” összes népeihez, felszólítván őket, ragadják meg a kedvező alkalmat hazájuk felszabadítására és a császári és királyi hadakhoz való fegyveres csatlakozásra. Ugyancsak e nappól keltezve kapott egy külön császári kéziratot Csernovits Arzén ipeki szerb patriarcha, aki szószólója és vezetője volt az osztrák házhoz való csatlakozásnak, — mely kézirat, az eddigi ragaszkodásért, hűségért és fegyveres szolgálatokért csá-

szári elismerést fejez ki és kegyet ígér a szerbeknek.

„Csernovits Arzén ipeki patriarcha azonban, ahelyett, hogy a császári hadaknak segélyére lett volna, a török birodalom ellen elkövetett hűtlensége, a bécsi udvarral és az osztrák tábornokokkal szőtt törökellenes cselszövényei miatt, nem merete bevárni Köprili Musztafa győzelmes előhaladását. Mindjárt a hadjárat elején felhívást intézett népéhez: futásban keresni menekülést. Űzve az előhaladó ellenség s a félelem által, miután érseki székét a törökkel tartó Karadza Jovánnak hagyta albániai és délszerbiai híveivel, 37-40.000 családdal, a Szávához jött s a császárnál segítségért és hazánkba való befogadásért esedezett.”

Ezzel a momentummal kezdődik tulajdonképpen a szerbeknek magyarországi szereplése.

A fentebbi vázlat keretébe foglalt történeti tényekből két fontos dolog állapítható meg. Az egyik az, hogy a szerbség nem vehetett részt Magyarország kulturális és intézményes fejlődésében a XVII. század végéig, mert nem volt itt. Bejött a készre. Igaz ugyan, hogy a régi szerb állam és Magyarország közötti nemzetközi viszony, majd a későbbi fegyvertársi állapot, természetesen nem maradt egészen nyom nélkül. Mutatkozik ennek hatása

a magyar nyelvnek szláv elemeiben és a szerb nyelvnek magyar elemeiben. Sőt elfogadom azt az állítást, hogy a Szent István által megalkotott vármegyrendszerre befolyással volt a szerbek országának már meglévő primitív, de hasonlóságot mutató közigazgatási szervezete is. Az ilyenfajta kölcsönhatás azonban még nem jelenti egyik fajnak a másik faj kultur és egyéb munkájában való segítő tevékenységét.

Nem vádként vagy lebecsülési célzattal említem, hiszen a szerbek nem az okai annak, hogy a 300 éves török járom alatt nem fejlődtek kulturéppé, hivatkoznom kell azonban arra a tényre, hogy a szerbség alacsonyabb értelmi és kultur-nívón állott szemben a magyar primordiummal, mely az Anjouk és Hunyadiak alatt már pompázó intellektuális korszakot élt át. A másik fontos dolog pedig az — ami semmit sem von le a szerb faj militáris jó tulajdonságaiból sa katonászkodásra való rátermettségéből, — hogy a szerb nép Magyarországra valósággal bekéredzkedett!

A szerb nép, — eltérően a tót és román fajtól, mely évszázadokon keresztül passzív viselkedést tanúsítottak a magyar nemzet törekvéseivel, céljaival szemben, — Magyarországbavaló tömeges belépése pillanatától vagyis 1690-től kezdve az aktív cselekvés és tevékenység terére lép.

A szerb nép azonnal aktív; katonáskodik és politikát csinál. Jó katona, mert a katonáskodás megfelel a temperamentumának; fegyelmezhető, mert hajt a tekintély szavára— akár egész életét fegyverben tölti. Politikus, mert szívós és ravasz. A magyar nemzet felette értékes erőt nyerhetett volna bennük, ha új hazájukba való betelepülésük után, karjukat, vérüket, szívósságukat, a politikában való ügyességüket az új hazai szolgálatának ajánlják fel és nem az osztrák uralkodóháznak, az osztrák császárnak, az osztrák érdeknek. De az utóbbi történt.

A szerbek a császár kedvencei, a szerbeknek pedig a császár az ura. Császári nép, mely a magyar királyról, a magyar királyságról keveset tud, katonáskodik a császári lobogó alatt s a császár, megkerülésével. A magyar törvényeknek, megkerülésével a magyar király csak úgy önti a privilégiumokat kedves és hű szerb népe felé.

A császár és a szerb nép közötti viszony a magyarok fején keresztül közvetlenül szövődik. A bécsi udvari haditanács, meg sem kérdezve Magyarországot, a Dunán és a Száván állomásozó osztrák tábornokokat bizta meg a menekülők fogadtatásával. Lipót császár — mondja Szalay — kegyesen fogadta őket, mint akik a közös ügy szolgálatában váltak hazátlanokká és kik, noha a jelen hadjáratban kudarcot vallot-

tak, vitéz karokkal fogják a végeket oltalmazhatni s neki (a császárnak) nemcsak a török, hanem az imént újból erőre kapott Tököly ellen is segédkezet fognak nyújthatni.

Egészen világos, hogy micsoda tervei voltak az osztrák udvarnak a szerbek befogadásával. Katonai erőgyűjtés a török ellen, s ha kell megbízható fegyverforgató elem a császári politika javára Magyarországon a magyar ellen. A szerbek, az ilyen szándékkal és célzattal nyújtott segítő kezet elfogadván, mi sem természetesebb tehát, mint az, hogy ezen szolgálatok fejében politikai ellenszolgálatokat követeltek.

A szerbségnek úgyszólván összes tevékenysége, — leszámítva a katonáskodást — kimerül abban a szívós törekvésben, hogy ők maguknak Magyarországon politikai és közjogi különállást teremtsenek s illetve ilyet kapjanak a császártól.

A császár ígér, felhasználja őket és operál velük, azaz nemcsak ígér, hanem ad is nagyon sokat papíron, mindent szóval, sőt tettel is, mert Vojvodinát is ád, mely azonban nem kis Szerbország, hanem osztrák exozitura a megsebzett magyar nemzet testében, ahol a Vojvoda nem más mint maga a császár. A szerbség pedig agitál, követel, erőszakoskodik, panaszkodik, nem azért, hogy elszakítson egy darabot az

országból és ezt régi hazájával egyesítse, hiszen jó neki ez az új hon, annak földjét, vizét, hegyét szereti — hanem azért, hogy az osztrák császár engedelmével „államot teremtsen a magyar államban”. A magyar pedig csak nézi régi fegyvertársát, hogy miként alkuszik ez a magyar házában az osztrák császárral az ő bőrére, nézi, nézi, s aztán, ha már nem bírja nézni, összecsap a „testvérrel”. Ma már nincs ez így, de az tény, hogy ez volt a szerbeknek tevékenysége, történelme, egy évszázadon át s azután is még sok, sok évtizeden keresztül Magyarországon.

Bár az osztrák háznak a szerbek bevándorlásakor már megvolt a terve, hogy mire fogja őket felhasználni, mégis történeti tény az, hogy sem a császár nem gondolt arra, hogy a szerbek itt végleg meg fognak telepedni, sem a szerbek nem gondoltak arra, hogy régi hazájukat végleg elhagyják.

A híres „Literas Invitorias” nem behívás az ország területére, hanem felhívás a császári lobogó alá való sorakozásra a török ellen. Csernovits Arzénnek a császárhoz intézett befogadási kérelmében, szó sincs politikai vagy közjogi követelésről, (csak a közterhek alól mentességre vonatkozó kérelemben foglaltatik ilyesvalami) s csak arról van szó, hogy a szerbek vallásszabadsága és hierarchikus szervezete biz-

tosíttassék. És amikor I. Lipót a befogadott szerbek részére kiadja az első pátenseket (1690. aug. 21. és dec. 11.) s ezekben az egész szerbséget különös védelme és gondjai alá helyezi, biztosítja vallásuk szabad gyakorlatát, hierarchikus szervezetüket, elismeri a szerb patriarcha joghatóságát, felmenti őket a közterhek fizetése alól, kiveszi őket a vármegyei és földesúri jogkörből, vice vojvoda választását engedélyezi, biztosítja vagyonukat: mindezeknek a nagy és súlyos kiváltságoknak még a bécsi udvar részéről sem az volt a céljuk, hogy ilyen közjogi és politikai különállással fogadtassanak be a szerbek. Ezek a diplomák nem tekintik a bevándorlókat olyanoknak, akik itt végleg megfognak telepedni, hanem vendégeknek, akiknek katonai segítségét felhasználni és jutalmazni kell.

A cél az volt, hogy ezek a szerb bevándorlók a patriarcha vezetése alatt mint egységes egész összetartható legyenek s annak idején, a csatázó hadak győzelmes küzdelme után, hazájukba egységesen visszavezethetők legyenek. Gondoskodás történt arról, hogy amíg a vendégek Magyarországon vannak, érezzék magukat jól, mint otthon a saját világi és egyházi törvényeik és szokásaik gyakorlata mellett.

A bevándorlott szerb nép külön lakik, kint a mezőkön sátrak alatt; házat nem építenek, a váro-

sokba be nem eresztik őket, szóval a végleges letelepülésre vonatkozó szándéknak egyik részről sincs nyoma. Ez volt a jogi viszony a bevándorlók és az új haza között, amiből látható, hogy ez a viszony, ez a megengedett különállás nem jogalap a szerbek későbbi politikai és közjogi követeléseire.

Megváltozott ez a viszony a karlovidi békével (1699), mert ez a béke nem hozta meg a várt eredményt. A régi szerb haza tovább is török uralom alatt maradt s így a szerb bevándorlók kénytelenek voltak az új hazában végleges elhelyezkedést keresni és kérni. Ha ekként a vendégekből állandó lakosokká akartak válni, mi sem lett volna természetesebb, mint az, hogy a szerbség, ez a csakugyan maroknyi nép (a legbőkezűbb számítás szerint se lehettek a bevándorlók és a már Magyarországon levők egy-két százezernél többen) beleilleszkedik a magyar állami szervezetbe, elfogadja az adott viszonyokat, simul a magyarhoz, segíti, erősíti azt. Hiszen a hétszázéves magyar haza adott új hazát a hazátlanoknak.

De nem ez történt. A szerbség nem illeszkedett be a magyar állam rendjébe, sőt progresszív mértékű politikai akcióba fog oly politikai és közjogi különállás végleges kivívására, amelyet neki a császár ideiglenesen, — t. i. arra

az időre, míg Magyarországon mint vendég tartózkodik — az első pátensekkel megígért.

Császár és szerbség között megkezdődik az állandó parlamentírozás, amelyben azonban mindkét részről nem mindig az őszinteség dominált. A császár nem fukarkodott ugyan az elismeréssel, sőt a szerbeknek mindjárt bejövételük után, noha még semmi alkalmuk sem volt az új haza körül ama kiváltságoknak csak távolról is megfelelő érdemeket szerezni, hazánk törvényeibe ütköző szabadságokat ad.

Nevezetes e kiváltságok közül az, mely szerint a szerbség csak ő császári királyi felségének legyen alárendelve s mind a megyei, mind a földesúri függőségtől ment maradjon, de azért a császárnak gondja van arra, hogy kedvencei a nyakára ne nőjjenek s hogy az osztrák érdekek továbbra is vak eszközei legyenek. Kívánságaikat, bármily túlzottak legyenek is, sohasem utasítja vissza, de ha máskép nem lehet, kitér előlük, függőben tartja elintézésüket, hogy a szerbséggel mindenkor és mindenben korlátlanul rendelkezhesek.

A szerbség ezalatt, bár jól él a császári hatalom árnyékában, másra is gondol mint a császár szolgálatára, gondol területi, politikai, közjogi különállásra és pedig olyanra, ahol — a császárt is beleértve — egészen a szerb az úr.

Az igaz, hogy iparkodtak erre érdemeket is szerezni. Alig múlt el másfél évtized bejövetelük óta, s ők már harcolnak Fejérvárnál, Sopronnál, Debrecennél, a Kun mezőkön, Kecskemétnél, Szegednél, Bácskában, Trencsénénél, Szegzárdnál a Rákócziak idejében — a magyar szabadság ellen. Öröme telhetett ebben a császárnak, de nem nagy köszönetet találhatott benne a magyar, aki nem adott ugyan pátenst, diplomát és privilégiumot a szerbnek, de adott ő és istenáldotta földje kenyeret.

Ne csodálkozzék senki, ha a magyar nemzet, amikor látta, hogy régi fegyvertársa miként akar a magyar alkotmányon és törvényeken kívül elhelyezkedni, s érezte, hogy a fegyvertársi kard nemcsak a törökre sújt, hanem, ha a császár parancsolja, a magyarra is: nem igen volt elragadtatva a szerb és magyar viszony ezen legújabb fejleményétől s bele-bele szólt ő is mint harmadik abba a ravaszkodó érintkezésbe, amely császár és szerbek között keletkezett, s amely hosszú időközön keresztül úgyszólván egészen betölti a szerbek cselekvési körét.

Lássuk már most egy kissé közelebbről azt a tevékenységet, amelyet a szerbség Magyarországon, bejövetele után kifejtett.

Kultúrmunkáról egyelőre szó sem lehet, ami a bevándorolt szerbek alacsony műveltségi fokában s abban leli magyarázatát, hogy a szerbség egész tevékenységét a katonai és politikai tér egészen kimerítette. Eltekintve attól a parányi szellemi légkörtől, jobban mondva egyházi légkörtől, amelyben a szerbség vezetői, a papok éltek, kulturtevékenységnek a nyomaira sem lehet akadni. Ők csak katonáskodtak a császári hadseregben és katonáskodtak mint déli határőrök. Jól katonáskodtak a császár oldalán, bár sokszor a magyar ellen s jól katonáskodtak a határőrvidéken, bár a magyar hatóságok nem jó szemmel nézték, hogy a magyar határ azokra van bízva, akik már első fellépésükkel nem sok szimpátiát keltettek. Közbe mint katonai adóvégrehajtók is szerepeltek, ami bizony nem valami rokonszenves foglalkozás s még osztrák generálisok is borzalommal beszélnek azokról a kegyetlenségekről, melyeket a „kurucokkal” szemben műveltek.

Politikai tevékenységük kettős irányú: kérelmeznek, hogy jelöltessék ki részükre állandó terület, ahol végleg elhelyezkedhessenek, panaszkodnak, hogy ez még mindig nem történt meg — amely kérelmük és panaszuk jogos is — kérelmeznek, sőt követelnek azonban az ország többi részétől elkülönített területet is a nemzeti Voj-

voda fenhatósága alatt; követelik kiváltságaiknak minden feltételtől mentes becikkelyezését a magyar törvénytárba, követelnek tehát „államot az államban”, mely kérelmük már nem jogos, de megdöbrentő.

Az osztrák ház bár kijelenti, hogy a szerbség „Patrimonium Domus Austriacae et non Regni Hungariae” s ezért a szerb ügyek különös kegyként a magyar befolyástól, a magyar kancelláriától függetlenül kezelendők, mégis ezeket a követeléseket különösen, hogy a Rákóczi szabadságharc véget ért s így könnyebben mozoghatott, nem teljesítheti s nem is teljesíti, amint ezt az 1729-ben kelt Declaratorium Illyricum bizonyítja.

A szerbség panasziratokat kezd küldözgetni; panaszkodik, hogy nem engedélyezik a patriarcha korlátlan püspökkinevezési jogát, hogy a szerb ünnepeket nem eléggé respektálják s ők kénytelenek a katolikus ünnepeket is figyelembe venni, hogy a patriarcha [egyházi és világi joghatóságát nem ismeri el kellő mértékben, hogy nincs korlátlan templomépítési joguk, hogy nem ismerik el a patriarchának, az örökösök nélkül maradt hagyatéokra vonatkozó örökösödési jogát, hogy adómentességüket nem egészen veszik figyelembe . . . stb.

A panaszokat megvizsgálja a bécsi udvari kommisszió és Mária Terézia 1743-ban a szer-

bek kiváltságát megerősíti, sőt 1744. évre nemzeti kongresszust engedélyez (az első kongresszus 1707-ben volt), melynek főtárgyai a patriarcha megesketése és a megerősített kiváltságok kihirdetése volt.

A szerbség követelései azonban a császár által megszabott széles határokon is erősen túlcsapnak. Bizonyos császári rendelkezéseket jogaikba való beavatkozásnak minősítenek és kérik, hogy ezentúl semmiféle törvény vagy határozat ne hozassék, mielőtt a „szerb nemzetet” meg nem kérdezik. Minisztert is kérnek, aki az ő ügyeikkel foglalkozik és azonfelül kebelükből egy nemzeti bizottság kiküldését. Ekként bontakozik ki a helyzet és a patriarcha a „szerb nemzet” egyházi és világi fejének kezdi magát tartani, a kongresszus parlamenti allure-ökkel lép fel, úgy hogy a bécsi udvar is látja, hogy ez nem más: mint törekvés külön politikai egységgé való tömörülésre, állam alkotására az államban.

A bécsi udvari kommissziótaszerb ügyek intézésében ugyan felváltja egy másik udvari deputáció, de a császár értésére adja kedvenceinek, hogy követelni valójuk ebben a formában nincs, mert existenciájuk egyedül a császár kegyétől függ.

Kétségtelenül szomorú jelenség, hogy a szerbek ügyét később sem tudták véglegesen ren-

dezni. Mást akart a császár, másra törekedtek a szerbek és másnak kellett volna történnie. Ily körülmények között a magyar nemzet vonakodott a szerbeket állampolgárokul elfogadni s csak jogtalan kiváltságokkal felruházott idegeket látott bennük.

A viszony magyarság és szerbség között épen nem barátságos. József, a későbbi II. József császár megdöbbenő képet fest, amikor a helyszínen szerzett tapasztalatai alapján, anyjához Mária Terézia királynőhöz a következőket írja: „De nem fejezhetem be vallásügyi észrevételeimet a nélkül, hogy fel ne említsem az egész illir népnek veleszületett és meggyökeresült gyűlöletét és irtózatát (Hass und Abscheu), mellyel a magyarok ellen viseltetik.”

Nem vezettek megnyugtató eredményre sem az első (1771.), sem a második illyr regulamentum (1777.), a császári kegy kisugárzásának ezen nevezetes okmányai, s a szerbség 1777 őszén Újvidéken már egy kis parázs forradalmat csinált abból az alkalomból, hogy a kormányzat szükségesnek találta temetkezési szertartásaikat a közegészségügy érdekében reformálni. Megtiltatott a halottaknak a templomban vagy a mellett való eltemetése, valamint a halottaknak a templomokban való kitétele. A szerbség ezen reformokban vallása elleni merényletet lát. Nem

járt eredménnyel az 1779-iki „Declaratorium illyricum” sem.

II. Lipót uralkodása a szerb törekvésekre nézve kedvező auspiciumok közt nyílt meg; a bécsi udvar a „szerb nemzeti kongresszusban” ellensúlyát kereste a „túlzó” magyar törekvéseknek. A temesvári híres kongresszus, bizonyára ezen udvari hangulat hatása alatt is, már egyenesen rettenetes képet mutat. Két párt van: egy udvari párt, mely túlnyomó többségben van és egy kis magyarbarát párt. Az utóbbi kész volt a magyar országgyűléssel tárgyalni, az előbbi egyenesen a császár elé kívánta terjeszteni panaszait és kérelmét. S milyen volt az udvari párt hangulata? Íme egy kis szemelvény egy udvari párti szónok beszédéből: „A magyarok, akik rövidebb ezelőtt jöttek elő Ázsia barlangjaiból és származásuk bélyegét örökre változatlanul magukon akarják hordani”; „vadáságuknak” Európa szeméi előtt még próbát kell kiállani, vajjon méltók-e arra, hogy a civilizáció területein belül megtűrhetők-e.” „A Rákóczi-féle vad jelenetekkel azért mocskolták be a XVII. és XVIII. század történetét, hogy felhasználva a birodalom kritikus helyzetét, mértéktelen követeléseik árját arra kionthassák.” „A szerb nép, melynek fényes tulajdonságai a világ bámulattára érdemesek, nem akarja a magyarok igáját

tovább túrni, elérkezett a várva várt pillanat, hogy „Illyria” Magyarországtól elkülöníttessék.

Hiába mondja Tökölyi Sebő, a magyar párt vezére: súlyos hálátlanság lenne tőlünk ily fellépés a magyarok ellen, kik nekünk az Ő országukban lakást és megélhetést biztosítottak, akik ami testvéreinket, Őseinket, amikor ezek hazátlan menekülők voltak, atyai keblükre fogadták; akik az ő erejüket velünk együtt évszázadokon keresztül a mi javunkra is fordították és ezért életüket, vérüket és vagyonukat kockára tették és akik a mi javunkat és boldogságunkat az Ő boldogságuknak is tekintik.”

Hiába taglalja ugyanő, hogy „szép dolog az a külön államterület és a szerb nép ezt biztonnyal meg is érdemelné, nem ismer azonban más országot mint Szerbiát, amelyre a szerbeknek jogos igényök lehetne. Onnan jött a szerbség legnagyobb része, Szerbia volt ősi hazájuk és kiváltságseleveleikben csakis Szerbia és nem egy másik provincia lett nekik visszaigérve. Hogyan lehetne tehát jogot formálni egy más állam valamely része-e?”

Hiába fejtegeti Tökölyi, hogy a szerbek oda törekedjenek, hogy Magyarországon polgárjogot nyerjenek, állampolgárokul elismertessenek, hogy minden hivatalos állásba a szerbek is bejuthassanak; nem találja a szétszórta élt szerbek ér-

dekeit veszélyeztetve, ha a nemzeti kongresszus tovább fennáll, ahol a szerbek ügyei tovább is tárgyaltnak.

Hiába mindez, mert a híres kongresszus külön politikai testet, külön területtel és nemzeti határőrséggel kívánt konstituáltatni; sőt komoly szavak szerint az a hír is járta, hogy ez a kongresszus most említett kívánságaihoz azt az ígéretet is fűzte, hogy ha azok teljesítenek, negyvenezer szerb minden pillanatban kész a császár egy intésére őt a magyarok ellen követni. A magyar nemzet a temesvári kongresszusnak azzal felelt, hogy 1791-ben a görögkeletieket tehát a szerbeket is befogadta a magyar állami rendbe, felruházta őket olyan polgári jogokkal és vallásszabadsággal, aminőt a magyarok is élveztek.

Ami a szerbségnek külön politikai területre vonatkozó igényeit illeti, az osztrák udvar nem utasította ezt vissza, mint ahogy sohasem utasította vissza kereken a szerbek semmiféle követelését. Csakhogy mint mindig, úgy ezúttal is mást gondolt a bécsi udvar és mást gondoltak a szerbek. Hogy mit akartak a szerbek, azt tudjuk, s hogy hogyan gondolta azt megvalósítani az udvar, azt jól jellemzi Tökölyi Sebő, midőn reámutat, hogy ezen a külön területen nem a szerb lenne az úr, hanem belevonatnék az osz-

trák centrális igazgatásba, mely valószínűleg a vallási autonómiájukat és a nemzeti kongresszust sem turné meg. Hogy Tökölyi Sebőnek igaza volt, megmutatta az 1849. évben császári parancsra alakított szerb Vojvodina és annak igazgatási formája.

Az 1848-49-iki események ismeretesek. Tény az, hogy a szerbek a császári akarat rendelkezésére állottak, amely őket ellenünk felhasználta. Ismeretes az is, hogy a Vojvodina nem lett az, amit a szerbek akartak, mert nem szerb lett a vojvoda, hanem a császár. Felmerült még egyszer a külön terület eszméje az 1860. évi nemzeti kongresszuson, melyet azonban elseper a magyar nemzet kibékülése királyával 1867-ben.

Bizony szomorú emlékek, szomorú és tanulságos történeti tények ezek. Haragot vagy gyűlölséget azonban mi magyarok ezekből szítani nem akarunk.

A szerbség 200 évre terjedő politikai tevékenységének a mérlege a következőképpen áll: bejöttek a magyar országgyűlés tudta és közreműködése nélkül magyar földre; bejövetelük tehát nem Magyarország ténye, hanem a császáré; bejöttek nem magyar érdekből, hanem a magyar érdek ellen és nem azért jöttek, hogy bennünket támogassanak, céljainkat segítsék, erön-

ket, kultúránkat gyarapítsák, hanem azért, hogy ellenünk felhasználhatók legyenek; itt maradtak és ellenünk fordultak Rákóczi idejében, ellenünk fordultak 1848-ban; nem a magyar érdekszférát keresték, hanem azon kívül akartak boldogulni; nem a magyar alkotmányba akartak felvétetni, hanem külön alkotmányt akartak maguknak; nem egységet, nem harmóniát kerestek, hanem szeparációt; nem bennünket tiszteltek, hanem a császárt. A bécsi udvar és a szerbség állandóan a magyar állam épsége ellen törtek.

Ez idő szerint kedvező fordulat állott be, amellyel röviden számot akarok vetni.

Én nem tudom még elhinni, hogy a szerbség régi politikai vágyairól végkép lemondott volna. Ha egyesekről el is hiszem, nem tudom elhinni a szerbség egyeteméről. Nem bírom magamat meggyőzni, hogy a magyar állam rendjébe való beilleszkedésük annyira vérükké vált, annyira a szívük szerint való volna, mint amennyire pl. egy balkán császárság eszméje, — amelybe ők esetleg bevonhatók volnának, hidegen hagyná őket. Vajjon tudnának-e küzdeni egy ilyen politikai konstelláció ellen, a magyar érdek mellett? Nem merek rá válaszolni! Hiszen oly hosszú idő az a kétszáz esztendő, mely alatt szívósan ragaszkodtak különállásukhoz, oly közel van még 1849, oly közel van

1860, amikor még külön területet akartak, — itt ólálkodik még a kikindai program, a budapesti közös nemzetiségi program, — és az ez idő szerinti fordulat még oly rövid életű!

Ha mostanában felhagynak a külön terület és külön politikai egység követelésével, a Vojvodina eszméjével, ha simulnak a magyar állam rendjéhez, ha megszűnnek császáriak lenni, ha a gyűlötség tompul, ha a politikai és társadalmi életben nem jelentkeznek ellenséggént, ha nem látszanak egy húron pendülni a robbantani szándékozó nemzetiségekkel, vajjon ez a változás, ez a fordulat nem taktikai természetű-e? S ha a szerbség egy része ma a magyar függetlenségi törekvések felé látszik hajlani, vajjon őszinte támogatás-e ez egy független magyar nemzeti állam megteremtése érdekében, vagy pedig ennek a jelenségnek a háttérében az áll, hogy meg lévén a szerbség győződve eme törekvések lehetetlenségéről s látván ekként e törekvések előtérbe nyomulásával egy bizonyos politikai lejáratási, züllési folyamatot, — érdekében állónak tartja a zavar támasztását, hogy belőle hasznot húzzon jó szolgálatok címén. Vagy nem-e áll ezen fordulat háttérében az a gondolat hogy egy független, Ausztria erejére nem támaszkodó, tehát gyengébb Magyarországgal a nemzetiségek könnyebben elbánhat-

nak? Szeretnék, de nem merek választ adni! És aztán, ha nem lenne jogom kételkedni a politikai fordulat őszinteségében, ha csakugyan szakított volna a szerbség politikai hagyományaival, itt vannak még mindig zárt hadállással a szerb nemzeti nyelv, nemzeti iskola, egyházi kongresszus, amelyek szakadatlanul végzik azt a mozgást, mely a magyar állam nagy céljaival nem kongruens, sőt azokra gyengítő, bénító hatással van.

A szerbség nyelvi, iskolai és nemzeti autonómiának nevezett szeparációjával a magyar nemzeti gondolattól különböző érdekszférában él. Ez a másféle légkör azután a közélet és a politika ezerféle vonatkozásaiban érezteti hatását és a magyar érdek mellett ott áll a szerb érdek, mely külön kielégítést, figyelembe vételt kér, keres, sőt követel.

Ezek után vessünk most már egy pillantást a kérdés kulturális tartalmára.

1823-ig szerb kulturális életről mit sem tudunk. Az az intellektuális munka, ami a szerb kolostorok falai között folyt, alig számbavehető, és a legszükségesebbre szorítkozott, de expanzív ereje egyáltalán nem volt és főképp a vallási tudás körében mozgott, a kulturális és líteráris igények csak 1823-ban támadtak. Egy kis írói gárda tűnt fel, de műveiket kiadók hiányában

nem bírták kinyomtatni. Erre a célra kezdeményezte Hadzsits János egy irodalmi társaság alapítását, ami 3 évvel később meg is történt „Matica szerpszka” címen. Ez az alapítás eseményszámba ment. Ez a társaság adta ki az első folyóiratot „Letopissz szerpszki” címen. Ezen idő óta kezdett kifejlődni a szerbség a szellemi téren; e társaság nyomán szerb intelligencia keletkezett, amely Magyarország nemzetiségei között műveltség dolgában a németek mellett vezető helyet foglal el.

Ámde abból, hogy van szerb intelligencia, következik ugyan, hogy ez a faj kulturmunkára képes, de nem következik az, hogy egy külön szerb kultúrának van létjogosultsága s nem következik az, hogy ennek megvannak az alapfeltételei. Ezzel az 500.000 emberrel sem külön politikai alakulatot, sem külön kultúrát csinálni nem lehet. Ez az emberszám, mely különben is elszórva él, — egyedül, önállóan külön kulturhivatást nem teljesíthet, bármily magasra válik is ki közülök egy-egy szellemi nagyság, mint ahogy kiválik pl. a szerbek közül Hadzsits János, Kosztics Lázár. Csatlakoznia kell valahova, össze kell kapcsolódnia valamely nagy kultur-egységgel.

Munkája tiszteletre méltó, de mégis csak erőlködés, pozitív, nagyobb eredmények nélkül. Kis

nemzetnek lehet nagy kultúrája, de törpe érdekcentrumnak kulturális sikerei sem lehetnek. A magyarországi szerbek csakis irodalmi összeköttetésben állanak a szerbiai szerbekkel és a horvátokkal, a nyelv egyformasága, illetve hasonlósága alapján. Egymásnak is írnak; egymás könyveit, újságjait megértik — ennyi az egész. Ez azonban kapocsnak igen kevés, mert a kultúra nemcsak nyomtatott könyvekből és színdarabokból áll. A kultúra nemcsak irodalomból áll, hanem összesége azon erőknél, melyek a magasabban differenciálódott civilizált embert az alacsonyabbrendűtől megkülönböztetik.

A kultúrához tartozik a gazdasági élet, a tudományos élet, a művészet, a zene, a finomabb ösztönök, érzések, vágyak és ide tartozik még száz más apróság.

A kultúremler az egész ember, a maga összefüggő egységes szellemi megnyilatkozásában. Igaz, a mi szerbjeink legnagyobb része Szerbia szomszédságában lakik, de vajjon alakíthatnak-e ezekkel kultúregységet? Nem, mert Szerbia sokkal alacsonyabb kulturfokon áll, mint a mi szerbjeink, ezek tehát azoktól mit sem használhatnak fel, nem pedig azért, mert a mi szerbjeink, a hazánkba való bevándorlás és a velünk való együttélés folytán a római-germán, vagyis a latin primordiumhoz simulván, a milieu átala-

kította őket és inficiálva vannak a mi primordiális fejlődésünk kulturális eredményei által.

Ez a nemes infekció — nem a vért, de ami fontosabb, — a pszichét alakítja át és ez ellen, hála Isten, nincs orvosság.

Az átalakulás szembeötlő, ha a fekete szalónruhában utazó szerbiai intelligenszt az úti sacco-ruhában utazó magyarországi szerb intelligenssel összehasonlítjuk. Hátha még levetkőztetjük ezt a két embert! Tisztelet a kivételeknek, de azok a szerbiai szerbek még telivér Balkánok. Hát még a magyarországi szerb paraszt és a szerbiai szerb paraszt között mekkora a különbség!

Magyarországon szerb kultúra nincs és nem is lehet. A levegő más, a környezet más, más hangok hangzanak a levegőben! Itt Magyarországon magasabb rezgése van a kulturális ritmusnak! Itt Budapestet látja a szerb, — ott Belgrádot. Hiszen ott még minden úgyszólván karrikatura; karrikatura maga az alkotmány, melyet hol felvesznek, hol levetnek; siralmas alak a király, és operettbe való az udvartartása; operettbe valók a kakaduk színeiben gögösen sétáló katonatisztek és a vézna legénység. Egész Szerbiában nincsen egy becsületes ló, holott a mi szenttamási és sziváci szerbjeink hintó elé való lovakkal — szántanak.

A szkupstina — karrikaturája az európai parlamenteknek. A színművészet és költészet még mindig a népköltészet naiv világában mozog; nem is színdarab, ha nem lövöldöznek benne. Es ebbe a kultúrába gravitálnának a mi szerbjeink? Tisztára örülség ez a gondolat!

Nincs és nem is lehet Magyarországon sem külön szerb irodalom, sem tudomány, sem művészet, sem szerb nemzeti ipar, kereskedelem, szóval külön szerb kultúra.

De a szerb nemzetiségi érdekcumra szükségünk van nekünk azért, hogy erőben gazdagodjunk — viszont a szerbeknek szükségük van reánk, hogy velünk és általunk egy magasabb rendű kultúrába léphessenek.

A szerbek helyzete fonák és értelmetlen. Az ő helyük közöttünk van — és mi magunknak követeljük őket.

X.

HunfalvyPál azt vitatja és bizonyítja, hogy: „Magyarországnak népe sokféle ugyan, de egyik sem dicsekedhetik azzal, hogy e földnek születtje, tehát autochton volna. Szerinte a tót sem az. A magyarok, amikor meghódították ezt az országot s könnyű szerrel leverték Svato-plukot, nem sok ellenállást tapasztaltak az őslakók részéről. Nem volt erős sem a fegyveres

ellentállás, sem a faji védekezés. Bizonyosága ennek az, hogy a magyar fegyverek gyorsan végeztek velük s az országnak a magyarok által történt birtokba vétele után, az őslakók ellenakciójáról a történelem mit sem tud, — bizonyosága továbbá azon történeti tény, hogy ezek a szláv őslakók mind a Duna jobb, mind balpartján beleolvadtak a magyarságba.

Hunfalvy szerint a mai tótság újabb nép, amely cseh-morva eredetű s a cseh portyázások folytán vonul be Magyarországra nagyobb számmal a XV. században; ez időtől fogva erősen szaporodnak főképp az által, hogy a felvidékre telepített németiség jó része eltótosodik. Ez a népelem az, amely azután elterjed Pozsonytól kezdve Szepesig és Sárosig, úgy hogy Trencsén, Árva, Zólyom és Liptó vármegyékben túlnyomó többséget, Túróc, Bars, Nyitra, Hont, Gömör, Bereg, Sáros és Abauj vármegyékben többséget, Pozsonyban és Nógrádban pedig tekintélyes számot képeznek.

Én a Hunfalvy-féle adatokból fegyvert, vagy érvet nem kovácsolok, mert az én szociológiai tételre közömbös az, vajjon ki volt előbb ebben az országban. Fontossággal az én szempontomból csak az bír, hogy akár volt itt már előbb más népfaj, akár később jött ide be, — mit csinált, milyen munkát végzett és minő kulturális eredményeket mutathat fel.

Elfogadom tehát azt a tételt, hogy a magyarság a honfoglaláskor nem olvasztotta magába az összes szláv elemeket s nyelvileg, szokásaiban érintetlenül maradt egy kis felvidéki szláv, vagy ha úgy tetszik, tót csoport. Hogy azonban ez a tót csoport nemzeti öntudattal bírt volna, vagy akárcsak külön faji élete, vagy pláne kultúrája, vagy valamilyenféle számbavehető intézménye, szervezete lett volna, azt tagadásba veszem. Tessék bizonyítani, hogy a tótság a honfoglalás utáni századokban valamiféle életjelt adott volna magáról! Évszázadok múlnak el s ez a csoport mint egyéniség semmiféle téren sem akart és nem is tudott jelentkezni. Mit csinált hát? Erre vonatkozólag feleletet ad az 1848-iki tót 14 pont elseje, amelyben konstatálva van, hogy a „tót nemzet” felébredt 900 éves álmából. Tehát aludt. Az alvásból pedig bajos jogokat formálni és kulturtevékenységet kimagyarázni.

En nem megyek annyira, mint az a nagy férfiú, aki ezt a 14 pontot megalkotta s nem is állítom, hogy a tót csoport aludt. Nem aludt, csak nem fejtett ki kulturtevékenységet. Csendes, békés szemlélője volt annak, ami körülötte történik. Jóindulatú polgárává vált ennek a hazának, anélkül, hogy annak fejlődéséből részt kért, keresett vagy kapott volna és anélkül, hogy szükségét érezte volna, annak, hogy a saját körében evoluáljon.

Ennek a ténynek pedig kettős oka van: ebben a tót csoportban nem volt meg a kultur-ösztön, mely vissza nem fojtható, s amely vagy magamagának teremt tevékenységi kört, teremt intellektuális életet, kultúrát vagy pedig segítő társává, munkatársává válik annak a másik kultúrának, amelyik mellette él, még akkor is, ha az a másik nem is törődik vele.

A másik ok pedig az, hogy a tót csoport — sajnos — szerepet tényleg nem is kapott a kulturtevékenység körében, mert a magyarság azzal, hogy nagy munkájában segítik-e őt az ország többi lakosai, büszkeségből, rövidlátásból, hanyagságból nem törődött. A magyar faj sohasem használta fel mindazon embererőket, melyek rendelkezésére állottak, mert azt hitte, hogy erre nincsen szüksége. Megcsinál ő mindent maga!

Ekként élt a tót csoport hosszú, évszázados kulturtétlenségben, amig egyszer csak kipattan a Palaczky-féle elmélet, amely a magyarok bejövetele után 900 esztendővel azt magyarázza, hogy mi lett volna ezen a helyen, ha 900 évvel ezelőtt nem jöttek volna ide be! „A szláv népek nagy terjedtségének kellő közepében, Ratiszláv és Szvatopluk által olyan termékeny magva képződött volt egy saját nemzeti és egyházi műveltségnek, mely Rómának

és Bizáncnak egyenlő jóakarató ápolása mellett a legnagyobb szerű fejlődést ígérte. Ehhez a maghoz idővel valamennyi szláv nép akarva nem akarva ragaszkodott volna s valamint nyugaton a római hatás alatt a frank birodalom nevelkedett, úgy keleten a konstantinápolyi hatás alatt egy szláv birodalom is támadt volna s Kelet-Európa egy évezreddel előbb különb jelentőségűvé válik, mint amilyenné lett. Ámde eme remények örökre megsemmisültek az által, hogy a magyarok a képződésnek közepébe nyomultak s azt elrontották. A magyarok letelepedése tehát a legnagyobb szerencsétlenség, mely a szláv világot az idők folyamában érte.”

Ezen pánszláv szentírás alapján azután kezdik emlegetni a 900 éves elnyomást, kezdik felébreszteni a mi tótságunk nemzeti öntudatát is. Csinált játék, csúf komédia az egész!

Milyen alakulatot, minő képet kap ez az ország, ha a magyarok ide be nem jönnek, hogy a tótság mit teremtett volna, vagy hogy melyik másik szél söpri el ezeket az őslakókat, azt ma visszafelé jósolgatni, igazán felesleges. Ma panaszkodni arról, hogy miért nem létesült itt 1000 évvel ezelőtt szláv állam, több mint naivság; ma hirdetni magyargyűlöletet, mert ez a nemzet itt 1000 évvel ezelőtt hódított és államot alkotott, nem becsületes dolog. Való igaz, hogy a ma-

gyarság ezt a hazát meghódította, de való igaz az is, hogy ezzel a hódítással semmiféle kulturértéket tönkre nem tett, hanem friss, erős kulturerőt hozott ebbe az országba, amely erő nyomán új életműködés vette itt kezdetét de a melyben a tót csoport nem vett részt.

A kulturerő legegyszerűbb megnyilatkozása a nyelv és annak fejlettsége. Külön tót nyelv, jobban mondva irodalmi nyelv ma sincs. A tót nyelv ma is a cseh nyelvnek egy tájszólása. Az első kísérletet egy tót irodalmi nyelv alapítására a XVIII. században Bernolák Antal tette meg. Az autochton tót lakosság 800 év után jutott eddig a stádiumig.

Évszázadokon keresztül cseh bibliafordítást, cseh énekes könyveket használtak. A műveltebb tót elem csehül beszélt. Bernolák után, 1845-ben Stúr Lajos próbálta meg a tót nyelvet irodalmi színvonalra emelni. „De miután sem a Bernolák-, sem a Stúr-féle tót nyelv nem alapszik filológiai bázison, tehát Hattala Márton, a prágai egyetemen a szlavisztikának tanára, filológiai nyelven szerze egy tót grammatikát 1850-ben, mellyel ma minden tót író és művelt ember él.”

írja pedig ezt egy nem kisebb tót író, mint Schafarik Pál József; vagyis az első tót grammatika 1850-ben készült s a tót

nyelvi és irodalmi élet első csírái ekkor sarjadztak ki. 1863-ban alakul meg Turócszentmártonban a tót nyelv és irodalom terjesztésére a Matica Slovenska nevezetű társaság. De hát ha ez így van, hogyan beszélt ez a tót érdekcsoport az elmúlt kilencszáz esztendő alatt? A műveltje a cseh nyelvet használta, a nép pedig beszélte a zagyva cseh tájszólást, de hogy ez utóbbi miféle értékkel bírt, kitűnik abból, hogy ezt a nyelvet, ennek a nyelvnek a rendszerét és azt, hogy ez a nyelv a szellemi élet közvetítésére, írásra és olvasásra alkalmas legyen, meg kellett előbb csinálni — egy prágai cseh professzornak 1850-ben.

Ez a tót nép úgy beszélt, ahogy akart és tudott, a fiu ahogy az apjától és anyjától hallotta, jó is, kedves is volt és lehetett is neki ez a nyelv, de azt ezután ne merje senki sem állítani, hogy ezzel a tót nyelvvel valami jelentős kulturmunkát lehetett végezni.

A tót nép közel 900 esztendeig irodalmi nyelv nélkül szűkölködött, amit használt, azzal irodalmi kvalitásokat kifejleszteni nem lehetett, mert az tisztán családi, házi használatra szolgált! Hurbán, a híres Hurbán nem is olyan régen még arra is izgat, hogy a tót-ság, fogadja vissza irodalmi nyelvül a cseh nyelvet.

A tót nyelv az utóbbi évtizedekben kétség-telenül valamiféle fejlődést mutat. És mi örülünk, hogy a tótságot büszkeség fogja el, ha reá mutatnak a „Detván” jeles költőjére, Szladkovics Andrásra és Hvierdoslavra, mint kifejezőjére a tótságban lakozó poézisnek. Örülünk, hogy Hvierdoslav fordít tót nyelvre Shakespeareből, Schillerből, Göthéből, Puskinból, Lermontovból, sőt Aranyból, Madáchból és Petőfiből is. Ezek a munkák azt mutatják, hogy a tótság végre érzi, hogy a kultúra őket is kötelezi.

Ámde az a tény, hogy a tót nyelv ma fejlődni kezd s hogy ezzel a nyelvvel lehet irodalmi becsű alkotásokat produkálni, hogy lehet erre a nyelvre a világirodalom remekeit lefordítani, bármily tiszteletre méltó szellemi munkásságot is jelent, — nem jelenti azt, hogy van külön tót irodalmuk, még kevésbé jelenti azt, hogy azzal a nyelvvel, amely ma kezd felvirágozni, a mi kulturális életünknek évszázadokon keresztül bármily kis mértékben is segítségére volt.

Külön tót nemzeti kultúra nem volt, nincs és nem is lehetséges, mert egy ilyen külön kultúra itt nem is fejlődhetik. S ha erőfeszítések árán tovább is juthat a tótság irodalmi tevékenysége, mint néhány dal és epikai köl-

temény s egy pár újságcikk, arra semmi kilátás sincs, hogy ez a tevékenység a kulturnemzetek koncertjében belátható időközön belül számot tehessen. Hiszen eddigelé nincs egyetlenegy tót könyv sem, mely szakismereteket tárgyalna, és amíg a tót középiskola fennállott, a szükséges iskolai könyveket sem tudták tótul megírni és cseheket használtak.

A tudományos és irodalmi intézetnek nevezett tót Matica tagjai között egyetlenegy sem volt, aki tudományos könyvet írt volna. Nem volt s nem is lehet a tótságnak külön történelme, nem voltak és nincsenek külön hagyományai, nincsenek nemzeti nagy férfiai, nemzeti hősei, nincsen központja, melyből az intellektuális erők hatása kisugárzanék. Nincs külön gazdasági élete, mert völgyeik és folyóik iránya a tótságot a magyar piacokra, a magyar vidékekre vezeti.

Az ő hősei a magyar hősök, az ő történelme a magyar történelem, az ő nagy embereik a magyar nemzet kiváló egyéniségei. Jól mondja Grünwald Béla, hogy Magyarországnak vannak tót nyelven beszélő lakosai, de tót nemzetiség ezen a földön nincs. Annak van értelme, folytatja Grünwald, hogy valaki orosz akar lenni, annak is van értelme, hogy valaki magyar akar lenni, de annak nincs értelme, hogy

valaki tót akarjon lenni. Hiányzik hozzá minden lélektani indok, a dicső történelmi mult, a jelenben a fényes hatalom, mely az önértetet és az önállóság jogosultságának tudatát felébreszti. Ma úgy áll a dolog, (1878) hogy a tótság túlnyomó többsége magyar akar lenni, egy kis töredék orosz, vagy cseh akar lenni, de tót nem akar lenni senki. Még azok is, akik látszólag a tótság érdekeiért (pánszlávizmus) küzdenek, nem az önálló tótságot akarják biztosítani, hanem csak előkészíteni és fogékonná tenni arra, hogy minél könnyebben beolvadhasson a szlávtság tömegébe. A tót elem tehát nélkülözvén az önálló és külön életműködésnek úgyszólván minden feltételét, nem fejlődhetett egységi alakzattá, nem teljesíthetett sem a múltban és nem teljesíthet a jövőben sem számbavehető kulturtevékenységet. Hogy van az mégis, hogy a magyar állam területén mintegy 750 kilométernyi nagy területen helyezkedhetett el? Onnan, hogy a magyar nemzet nem bántotta a tótság faji életét, nem bántotta a nyelvét, amiből következik, hogy a tótság elnyomásáról szóló panasz — mese. Ha a magyar nemzet beleavatkozott volna ennek a csoportnak faji életműködésébe, hozzászólt volna a nyelvéhez: úgy tót érdekcsoport régen nem lenne. Az a tény, hogy itt vannak, cáfolhatlanul igazolja, hogy támadás

őket a magyarság részéről nem érte, erőszakot velük szemben sohasem alkalmazott, s ami hibája volt a magyar politikának, ez az, hogy magukra hagyta őket s nem iparkodott őket a maga magasabb kultúrájába felvenni.

A tótság az országnak a magyarok által történt meghódítása után, úgyszólván azonnal és ellentétlenség nélkül megbarátkozott a magyar uralommal.

Ami történelmi emlék és hagyomány van, az mind a magyar történelem kiválóbb alakjaihoz fűződik; nagy királyaink játszanak szerepet a tótság fantáziájában s annyira harmóniában vannak az ország köztudatával, hogy a legkisebb jel sem árulja el azt, hogy valaha az érdekek ellentétesek lettek s az ellentétes érdekek összeütközésre vezettek volna. S ha mutatkoznak is bajok, ezeknek a háttere többnyire vallási s forrásuk a magyar államnak a nemesi előjogokon alapult szervezete, amelynek hátrányait egyformán érezte mind a magyar, mind a tót paraszt. Amíg a többi európai államokban a legvéresebb faji és nemzetiségi küzdelmek dúltak: a magyar történetnek nincs egy adata, mely fajháborúkról, vagy valamely nemzetiség kipusztításáról szólna.

Tót kérdés évszázadokon keresztül nem volt. S a felföldi bérezek, völgyek jólelkű népe: szánt, vet, szemet éget; nyáron lelátogat az alföldre

segít aratni, kaszálni; a „csipkár” elindul Túróc-
ból s Zólyom felső részeiből, megrakodva bics-
kával, csipkével, szövetekkel. Fiatal nejétől el-
búcsúzik s Oroszországnak néha legészakibb
vidékeiről tér meg évek múlva. Némelyiknek
két otthona van. A drótostót és a fővárosi nap-
számos mind egy-egy alakja a szenvedélymen-
tes s indulatba legföljebb a pálinka hatása által
jövő népfajnak. Vannak dalai, édes-bús dalok,
van sípja, fuvolája, váromladékos regevilága
néma sírkövekkel. Asszonynépe, kék szemével,
munkás, hű, nyájas teremtés; férfiai Detva körül
óriások, ha máskülönben nem is nagyon daliá-
sok. Nem igen harcias faj, de ha kell, fegyvert
ragad a magyar hazáért, mint tette az idők
folyamán sokszor, tette a többsége 1848-ban
is, amikor a honvéd zászló alatt küzdött. Nem
volt tót kérdés, mert ezzel a cselekvési körrel
megelégedett a tótság is, a magyar nemzet is.
Ma van tót kérdés, mert azzal a kulturte-
vékenységgel, melyet a tótság eddig végezett,
nem lehet többé megelégedve sem a tótság
maga, sem pedig a magyar nemzet. Közel két
millió ember abban az állapotban, abban az
intellektuális világban, amelyben eddig élt,
tovább nem élhet és parancsoló kötelesség ezt
a többségében hazafias elemet magasabb kul-
turfokra emelni.

Idáig egyetértünk, elválík azonban a magyar nemzeti érdek és a pánszláv érdek útja a megoldás mikéntjénél. Hangsúlyozom, hogy a magyar nemzeti érdek és a pánszláv érdekek utai válnak el, mert a tót nép igazi érdeke és a magyar állam egységes céljai, nemcsak ellentétben nincsenek, hanem összhangba hozhatók, sőt összhangba hozandók. A pánszláv agitator ezt az egységes célt nem ismeri el s ő a tót csoport részére külön célt állít fel. Nem tud belenyugodni abba, hogy a szlávtság felemeltessek a magasabb magyar kultúrába.

Ez a tót nemzetiségi áramlat, a tótságnak a magyar érdekekkel való szembehelyezkedése csak a múlt század negyvenes éveiben kezdődik, és aktuálissá 1848-ban lesz, amikor az osztrák érdek felbujtja hazánk összes másajkú elemeit ellenünk. Felizgatja a tótságot is. Az önök joga — mondja Metternich — úgy áll mint a szikla, az önök joga természetes és elévülhetlen; O Felsége semmi esetre sem fogja az önök nemzeti jogaitat megnyirbálni engedni, sőt ellenkezőleg, istápolni fogja azokat, törekedjenek tehát arra, hogy ami az önök ellenesei által elvétetett, igazságos úton visszaszerezzék.

A tótság zöme ellentáll a csábnak s a magyar táborban találjuk egy részöket, ámde megjelenik a hazája ellen fellázadó Hurbán

is, majd megalakul az abszolutizmus alatt a tót nemzetiségi párt s napvilágot lát a túrócszentmártoni programmal s ebben megjelenik a külön tót érdekcum, mely egy tót területet akar politikailag, nyelvileg, közigazgatásilag, törvénykezésképpen kikerekíteni.

Majd megkezdte „irodalmi” tevékenységét a tót Matica, amely tevékenység abból áll, hogy hirdetik a magyar fajnak kultúrára való képességét, hirdetik a szláv fajok szolidaritását, mely a magyarok megsemmisítését fogja magán után vonni; hirdetik a magyar és tót érdekek ellentétes voltát, hirdetik egy egész sereg történelmi abszurditást, „hogy a mai többség nem hódított meg a magyarok által Árpád bejövetelkor, hanem önálló hercegség volt Szt. Istvánig és pedig 1025-ig; hogy azután is külön hercegek alatt állottak; hogy Imre herceg, Aba Sámuel s több királyfi tót hercegek voltak, de sőt hogy Csák Máté tót nemzeti hős, aki a tót szabadságért harcolt a magyar király ellen s hogy a tót szabadság Rozgony mellett bukott el.”

Ebben a hangnemben működnek az időközben engedélyezett tót gimnáziumok. A tót Maticát, az imént vázolt irodalmi tevékenysége folytán feloszlatták, a tót gimnáziumot becsukták, de a többség közé dobott tízcsövát tovább lobog-

tatják részint az orosz pénzzel fizetett hazá-
 árulók, részint a Kollár Mártont és társait imádó,
 rajongó tót papocskák és tanítók. A tót nem-
 zetiségi érdekcum is veszedelmesen műkö-
 dik tovább.

Ezt a tűzcsovát pedig ki kell ragadni a
 nemzetiségi agitátorok kezéből, mert munkájuk
 céltalan és kárhuzatos. Be kell világítani a tót
 nép lelkébe egy másik fényességgel, — a magyar
 állam egységes céljainak a tüzevel, akár tet-
 szik ez Björnstern Björnsone urnák, akár nem.
 A közel kétmilliót számláló tót elemnek nincs
 joga tovább is kulturtétlenségben maradni, a
 tót kérdés tehát megoldandó, de nem pánszláv,
 hanem pánmagyar irányban)

Aki szíves volt figyelemmel olvasni sorai-
 mat, az előadottak után könnyen az igazi he-
 lyére illeszthet minden egyes nemzetiséget, mely-
 ről szó volt. Könnyen levonhatja a helyes
 konklúziót: minő joron vannak itt most a nem-
 zetiségek, mi a jogcímük és minő tevékenység-
 gel járultak hozzá a maguk és a haza kultúra-
 jának előmozdításához. A felelet egyúttal fele-
 let arra is, hogy minő értéke és értelme van
 ama már túltengő szeparatistikus törekvé-
 seknek.

XI.

Vajjon mivé vált a magyar elem? Valóságos primordiummá, egységes alakzattá, egységes külső és belső hatalommal, egységes társadalmi és politikai szervezettel, egységes tevékenységgel, útiránnyal, mozgással. Élt és élethivatást töltött be.

És mit csinált ez a turáni faj itt? Mindent, ami Magyarországon van s amit csinált, az méltó egy valódi kulturnéphez. Előkelő típus a magyar faj, amellyel számot kellett vetnie Európának, mikor ez a faj idejött, amellyel számolnia kellett az európai népcsaládoknak, a germánnak, a franknak, a szlávnak, az évszázadok viharai között és akkor is, ha fegyverben állott, ha politikát csinált, ha törvényeket hozott, ha tudományt, irodalmat és művészetet alkotott. Történelmet csinált a magyar s csakis ő csinált itt történelmet. Tényező volt a háborúban, tényező volt a békében s Magyarországon csak a magyar volt a tényező. Nyelvét megőrizte, faji jellegét megtartotta, kihatott a világesemények képződésére s a magyar történelem lapjai csak az ő tényeivel vannak tele. Azokat a hatásokat pedig, amelyeket a keletrómai, a nyugatrómai birodalomtól, a kereszténységtől, a szomszédságában vagy távo-

labbb élő nagy nemzetektől, a nagy világese-
ményektől nyert — feldolgozta a maga erős
vérével, egyéniségével, agyával, szívével, a
maga eredeti módja szerint. Ahogy a nagy
kulturnemzetek evolucionálnak, úgy fejlődik ő
is, lépést tartva a kor szellemével. Ha nem is
volt az első, az utolsó sem volt. Vannak fényes
hadi tényei s van politikai koncepciója nemcsak
befelé, hanem kifelé is. Vannak nagy emberei,
méltók a világ legnagyobbjaihoz.

Hosszú időközön keresztül egymaga védi meg
egész Európát nagy területi átalakításoktól s nagy
nemzetek kulturális fejlődését a saját testével biz-
tosítja. A maga emberanyaga pusztul, de nem
engedi keresztül törni az európai kultúra ellen-
ségeit. S amit csinált, azt végezte a maga erejéből,
idegen külső segítség nélkül s a hazában lakó
másajkú lakosság közreműködése nélkül. A
többi hazai népfajok munkája napszámos munka
volt; ezek a fajok csak szemlélői a mi kul-
turmozgalmunknak, nézői ami intellektuális tö-
rekvéseinknek, de nem voltak fegyvertársai.

Nincs szándékomban kultúrtörténetet írni,
csak egy pár tényt akarok kiragadni évezre-
des tevékenységünk kincsházából, jellemzé-
sül annak, mit produkált itt a magyar nem-
zet, s micsoda erő lakott ebben a turáni
fajban.

A honfoglalást 896-ban, Árpád vezérlete alatt, kizárólagosan a magyar nemzet vitte végbe, idegen segítség nélkül. Nem kért kölcsön erőt senkitől sem. A saját karja és kardja volt az ereje. Bejöttek a magyarok, nyílt sisakkal és bátran, mert úgy rendelte hivatásuk, hogy nekik állandó házat kell keresniök és találniök. Árpáddal jöttek: Kunyán, Előd, az öreg Álmos és a magyar székek vajdái: Kund, Ond, Tas, Huba, Tuhutum. Szemben álltak velük az autochton avar maradványok, a bolgárok, a szláv törzsek és a horvát zsupák. Árpád szemben állott Zalánnal, Mén Maróttal, Gláddal, Szvatoplukkal és ez a szétdarabolt, minden állami életet nélkülöző föld, örökös, véres és kegyetlen harcok színhelye: egy nemzetnek vált birtokává és tulajdonává a fegyveres erő és a politikai kvalitások jogán.

Hódított a magyar, sőt pusztított is, de el nem pusztított sem kincseket, sem műveltséget, sem államot. Mert itt nem volt sem kincs, sem műveltség, sem állam. Nem pusztított — hanem alkotott. A művelődésnek ő lett a zászlóvivője, egy állandó rendnek ő lett a megalapítója itt. Azelőtt csak emberek éltek a mostani magyar földön, de nem éltek nemzetek. Szvatopluknak csak katonái voltak, Árpádnak pedig hadvezérei és politikusai. Szvatopluk első volt a

katonái között. Árpád már korona nélkül is királya egy nemzetnek.

A magyarok urai lettek e földnek, s urai a rajta lakó népességnek, s amikor megszállották az új hazát, az elfoglalt földet székek és nemek szerint felosztották maguk között; a régi lakosokat, részben szolgálkává tették, részben együtt hagyták falvaikban, tanyáikon, hogy a földet műveljék és nyájaikat gyarapítsák. Persze, hogy szolgálkává tették! így tett minden hódító, így tett és tehetett a magyar is annál inkább, mert az autochton lakosság megadta magát, sőt idők múltán egy csekély részük beleolvadt a magyarságba s ezeknek csak a helységek neve tartotta fenn emléküket. Aki beleolvadt a magyarságba, az nem maradt szolgál, hanem olyan bánásmódban részesült, mint a többi magyar. A honfoglalás tényével azonban a barbár magyar nemzet megvédi a nyugati államokat legveszélyesebb ellenségeik ellen.

Államot alapított a magyar, nem valamely kultúra romjain, hanem ott, ahol kultúra még nem volt. Ezzel kezdi a magyarság szereplését.

Nem volt azonban elég hazát keresni és találni és földet elfoglalni, meg is kellett azt tartani.

Az volt a kérdés, hogyan tarthatja meg? Ha megmarad az Ázsiából hozott hite, szokását, ősi sajátságai mellett, vagy ha bele-

illeszkedik a már a szomszédságban meglevő magasabb civilizáció rendjébe? A honalapítást követő egy pár évtizedben, a forrás korszakában, a magyarság még nem találja meg a helyes utat és irányt. A honalapítással elért fényes sikerei elbizakodottá teszik s azt hiszi, hogy neki hivatása a világot meghódítani. Harcra kel a szomszédos germán elemmel, s elkalandozik délen egészen Rómáig. Félelmetes a magyar híre az idegenben, egyúttal azonban súlyos hadi csapások is érik.

Nemzet alkotó és így szociális feladata nem az idegen országok elfoglalása és a viláгурaság. Ha folytatja hadi kalandjait, elveszti hazáját, mert szembe találta volna az egész indogermán elemet. Ezért a viláгурalmi harcot nem folytatja sokáig, más útra tér és ezzel kiállja politikai érettségének első tűzpróbáját. Megérzi, hogy igazi miszsiója az elfoglalt ország határain belül van s nem utánozhatja, sem a makedón birodalmat, sem a rómaikat az expanzív erő kifejtés terén. Csak egyszer volt egy nagy királyunknak, Mátyásnak vakmerően szép és fenséges koncepciójú kifelé törő külpolitikája — de nem valósulhatott meg, mert erő túlbecsülésen alapult.

A X. század folyamán tehát új alakuláson megy keresztül a magyar nemzet. Csatlakozik

a nyugati keresztény civilizációhoz s ezzel tagjává válik a nagy latin-római primordiumnak, amely nyugaton a műveltség fáklyavivőjévé válik. Ezzel a lépéssel egyrészt életét mentette meg azzal a veszéllyel szemben, mely a magyarokat a nyugati népek, különösen Németország részéről fenyegette, — másrészt idegen és csak kulturerővel, de még kultúrával nem bíró faj létére intellektuális kapcsolatba jutott a jövő nagyságát méhében rejtő nyugattal — és ezzel megalapította kulturégyéniségének kifejlődését.

Szükséges volt e lépés. A magyar nemzet volt az, nem pedig a szláv őslakosság, mely e szükségességet felismerte s a magyar nemzet volt az, mely e lépést megtette. Kereszténnyé lett a magyar nemzet. Azonban nem is az a lényeg, hogy elfogadta a keresztény vallást, — ez életkérdés volt, ennek be kellett következni — hanem az, hogy mivé lett a kereszténység felvétele által.

Géza fejedelem felfogta és pártolta az egészséges fejlődés eszméit, nagy fia István pedig egész teljében megértette és erős gyakorlati kézzel végrehajtotta a nemzet csatlakozását a római kereszténységhez. Ez tette lehetővé, hogy a magyar önálló — és magyar lehessen, a magyar föld pedig Magyarország maradjon. Ez a magyar nemzet érdeme. Géza fejedelem okossága kötötte meg 972-ben a quedinburgi

békét Németország és a magyar nemzet között s megmutatta Magyarországot a római keresztény hittérítőknél, akiknek munkáját azután Géza fia, az értelmes és az új eszmék iránt fogékony István király fejezte be.

Az ország rendezését és a kereszténység meghonosítását frank mód szerint vitte véghez, a régi frank módú grófság vagyis vármegyék rendszerét átvette és ezenfelül megalapította a püspökségeket. Ezeken épült fel a közjogi alap, a magyarállam, mely az által, hogy II. Szilveszter pápa koronát küldött Istvánnak, királlyá és egyenrangúvá lőn Európa királlyai és államai között.

István alkotta az első közjogi törvényeket is, szilárd alapokra fektetvén a nemzetet igazgató jogrendet, az első magyar alkotmányt. A nyugati kereszténység felvételével római mintára megállapította István az egyházi szervezetet, kijelölte a püspöki megyéket, ellátta gazdag földbirtokokkal, munkástelepekkel, szolgáló néppel, egyházi felszereléssel, ami által alapját veté meg hazánkban a mezőgazdasági kultúrának, az iparnak és művészeteknek. Tíz püspökséget állítván fel az ország különböző vidékein, ugyanannyi egyházat s monostorokat építtetett külföldi, leginkább olasz mesterekkel és művészekkel, kikkel egész telepeket, közsé-

geket népesített be sőt nemességet, földbirtokot és egyéb javadalmakat adományozott nekik, hogy ittmaradásukat biztosítsa. Ezek a mesterek azután írásban és művészetben tanítói lettek a magyar népnek.

Elrendelte, hogy minden 10 falu templomot építsen. Egyházi ruhákról és könyvekről maga a király gondoskodik. Ami kereskedés volt, az az egyház oltalmában keresett menedéket. Es az egyházak mellett keletkeztek a magyar nép kiművelésére az első iskolák. Minden kolostor egy-egy oázis volt, ahonnan a civilizációnak és békés fejlődésnek példája messze környékre kihatott. Okiratos bizonyítékokkal kimutatható, hogy már az Árpádok korában, minden kathol. plébániai és minden kathol. zárdai egyházközségnek megvolt az iskolája. A falusi iskolákkal párhuzamosan keletkeztek a XIII. században a városi iskolák — valamennyi latin nyelvű... Nemzetiségi iskolákról azonban nincs egyetlen adatunk sem. 1540-ig 54 falusi és 83 városi iskoláról van okleveles tudomásunk. Mind latin volt. Tót, oláh, szerb, egyetlenegy sem. Csak a felsőmagyarországi városokban és az erdélyi szászság körében tanították a latin mellett a német anyanyelvet is. Az iskolákon kívül volt azonban a főúri udvarházakban, a királyi udvarban és a

főpapok udvarában magánoktatás. A nőnevelés pedig nálunk is, mint Európaszerte, 1540-ig az apácák kezében volt. S mikor megjött a reformáció — a katolicizmus és protestantizmus mérkőzésének eredménye minálunk: a nyugati szellemű népoktatás fejlődése volt. A nemzetiségek kulturtevékenységének — kivéve a németiségét — nyoma sincs.

A kereszténység befogadása és a királyság megalakulása a magyar nemzet erejét új utakra terelték. A királyság a nemzetnek politikailag új keretet adott és új helyzetet teremtett. A kereszténység eszméi pedig a nemzet vallási felfogását, erkölcsi világát s így lelkületét alakította át és ez átalakulással szellemét új irányban művelte ki.

Nálunk a kereszténység nem volt csupán a Krisztus tanainak összesége, hanem nyugateurópai kulturális szervezet volt, mely az ő intézményeivel a magyarokat, ezt a turáni fajt életének összes vonatkozásaiban átalakította. Es amíg Nyugateurópa többi nagy államaiban a kereszténység szervezete, az egyház és ennek legfőbb személyesítője a pápa, erős harcban állott az állammal, addig Magyarország emancipálta magát ezektől a harcokból, függetlenítette magát a pápaság politikai beavatkozásától és teremtett a magyar király patronátusa alatt egy katolikus magyar nemzeti egyházat.

Ez a két momentum az, amiért a kereszténység felvétele Magyarországon valóságos alkotásszámba ment. Erre a cselekedetére a magyar nemzet az idők végezetéig büszke lehet. Mert voltaképen nem a kereszténység tartotta meg e hazát a magyaroknak, nem a kereszténység vezette be Magyarországot a kulturnemzetek sorába, hanem a magyar nemzet vert itt erős gyökeret a kereszténységgel s a magyar nemzet lépett be a kereszténységgel az európai művelődés harcosai közé.

Vajjon volt-e a magyarságban beolvasztó szándék? Volt az is — de kevés. A honfoglalás és Árpádkori, szóval az első századokbeli szlávtság részben való beolvadását mi sem bizonyítja világosabban, mint azon időbeli kölcsönszavaink. A magyarság, mint keletről jövő nép, új hazájában olyan viszonyokat talált, melyeket ősi hazájában nem ismert. Nyelvünk tehát itt az új viszonyok és új fogalmak szavaival gyarapodott. Több százra megy a magyar nyelvnek az első századokból való kölcsönszava s ezek mind szlávok. A magyarságot a kereszténységre olasz papok térítették, a kereszténység terminológiája a magyarban mégis szláv, jeléül annak, hogy a magyarságba beolvadt földnép szláv volt, mely az ország minden táján bevitte a magyar

nyelvbe kereszténységének és szlávságának szó-
emlékeit.

Az állam alapítása és megtartása után következett annak kiépítése. Szent László 1091-ben elfoglalta s Magyarországhoz csatolta Horvátországot, Kálmán király pedig magyar seregekkel meghódította Dalmáciát s ekként végleg kialakul Magyarország, megnyervén azt a kiterjedést, amelyet azután századokon keresztül megtartott.

Kálmán királlyal megjelenik az első modern magyar törvényhozó, aki Szent István és Szt. László törvényhozását revízió alá vette és a haladó kor felfogásához képest megváltoztatta. Törvény lett a birtok sérthetlensége, az örökösödés rendje, a szegény nép adózásának leszállítása. Amire az országnak szüksége volt, azt eltiltotta kivinni; az országból nem volt szabad senkinek kimenni királyi pecsétes engedelem nélkül. Megszilárdította a jogbiztonságot, és a büntetéseket enyhítette. S amíg a nyugat nagy kulturállamai századok múltán is valóságos bűnügyi orgiákat ültek a boszorkány perekben, az első magyar és világhírre méltó jogtudós kimondja a felvilágosodás nevében a nagy és közismert tételt: „a boszorkányokról pedig — melyek nincsenek — kérdés ne tétessék”.

A magyar nemzet mind erősebb kötelékkel fűződik a nyugati kultúrához, anélkül azonban,

hogy eredetiségét elveszítené. Csak beleilleszkedik az intellektuális élet előre haladó mozgásába, annak segítőtársává válik, de nem olvad bele egy kultúrába sem, hanem megőrzi, fejleszti primordiális egyéniségét.

III. Béla óta a magyar főnemesség, főpapság s maga az udvar is, arra való ifjakat külföldre küld tanulni. Látogatják a párisi, bolognai és páduai egyetemeket. Paduában a Galilei teremben — most doktori felavató terem — most is láthatók az egész műveit világ ott tanuló ifjainak a cimerei mellett a magyar ifjak cimerei is. Íme, a magyar névnek a tudományok csarnokában is már réges-régen megvan a maga helye! A XII. század végén már megtaláljuk, első sorban a magyar papságnál — az irodalmi munkásság nyomait. Vannak már legendáink, egy krónikánk és két történeti munkánk. A régi magyar nyelvnek is fenmaradt emléke a „Halotti beszéd”-ben. Megjelenik a magyar történetírás, III. Béla király névtelen jegyzőjének, Anonymusnak történeti műve.

Az árpádházi királyok korát illetőleg még csak két magyar tényről akarok röviden megemlékezni: az aranybulláról és a honvédelmi rendszerünkről.

Igen sokszor történik hivatkozás a magyar aranybullára (1222) és nem új téma nálunk ennek összehasonlítása az angol Magna Charta-

val. Mi magyarok jól ismerjük amaszt, hiszen királyi hitleveleink most is utalnak arra a törvényre, — sokat olvasunk a magna chartáról is: mégis meg kell állanunk egy pillanatra a magyar aranybullánál, ennél a kiváló alkotásnál, amelyről a külföld nem igen szokott tudomást venni s amelyhez hasonló szellemű mű pedig nincs sem a frank, sem a német, sem az olasz jogrendszerekben.

A királyi hatalom, miként minden hatalom, amelynek nincs ellensúlyozója, Magyarországon is a korlátlanság felé tört. Ezzel szemben nyilatkozott meg a nemzet ereje az aranybullában. Az isten kegyelméből való királlyal, a felülről eredő abszolút felségjogokkal szembeszáll a nemzeti akarat, mint amely akarat megnyilvánulása a királlyal, mint amely akarat megnyilvánulásának a folyamányai a felségjogok, melyeket törvényesen korlátoz a nemzet egyeteme.

Az alkotmányos monarchia megnyilatkozása ez a törvény. Az egész világon Anglia után Magyarország az, ahol az uralkodói akarat korlátlansága a nemzet erejében törvényes gátat talál. Semmi adatunk sincs arra, hogy a magyar törvény az angolnak a mintájára vagy csak angol behatás alatt keletkezett volna. Oly távol élt a két nemzet egymástól, hogy angol hatás nem szülhette a magyar akciót. A nagy eszmék

terjedése a XIII. században nem ment oly tempóban, mint ma. Eredeti magyar alkotás az aranybulla. Ha angol hatás alatt és angol alapon készül, jobb és hatásosabb lett volna. Mert a magyar törvény csak mintegy ösztönszerű megérzése annak, hogy a királyi hatalmat meg kell szorítani s a nemzet részére jogokat kell biztosítani azzal szemben — mert az ellenállás jogára ennek a nemzetnek még oly sokszor lesz szüksége — az angol magna charta ellenben a megszorításnak pozitív formulázása.

A magyar törvény bevezetéséből az tűnik ki, hogy a király önszántából állítja helyre Szt. István szabadságát, az angol törvény valóságos szerződés király és nemzet között. Anglia egész alkotmányos története a magna chartának magyarázata, mondja Stubbs angol tudós. Mi azonban erre a magyar törvényre csak rámutatunk, mint oly tényre, mely igazolja, hogy a magyar nemzet a modern alkotmányos formák és tartalom iránti érzékének, megelőzve a többi nemzeteket, már a XIII. században tanújelét adta. Az angol nép ellenállása nemcsak jog, de törvényes kötelesség; a magyar ellenállásnak csak a jogát adta meg a király s innen van, hogy ezt a jogot, — az aranybulla híres 31 cikkének végpontját — a királyi hatalom könnyűszerrel visszavehette.

Az angol törvény élő törvény, a magyar magna charta csak egy érzés megnyilatkozása s egy történelmi emlék. De hatalmas emlék és hatalmas megnyilatkozása egy nemzetben lakozó politikai érettségnek és előrelátásnak az, amikor a nemzet sürgetésére a király így szól: „Mínhogy úgy birodalmunk nemeseinek, mint mások szabadsága, melyet Szent István király állapított meg, némely királyaink hatalmaskodása által sokban megcsorbult, az által, hogy néha haragjukat töltötték rajtok, néha gonosz emberek hamis tanácsára hallgattak, vagy olyanokra, kik saját hasznukat keresték, — ezek a mi nemeseink gyakran zaklatták Felségünket és elődjeinkét, kérve és nagyon sürgetve a birodalom megjavítását.” „Megállapítjuk azt is, hogy azon esetben, ha mi magunk, vagy valamely utódunk meg akarnák szegni ezt a rendelkezést (t. i. az aranybulla 30 pontjában elősorolt egyéni és közszabadságokat), ezeknek erejénél fogva legyen szabad úgy a püspököknek, mint birodalmunk más jobbágyainak és nemeseinek, mindnyájuknak vagy egyenként, a mostaniaknak és a későbbieknek, mindenkor ellenállani és ellenmondani nekünk és utódainknak.”

A honvédelem tisztán magyar nemzeti intézmény volt. Ez a kötelesség a magyar főpapságot, a magyar nemességet és a király seregét

illette. A király, a főpapok és nemesek serege volt a magyar honvédelem magva. Voltak e mellett zsoldos hadak is, melyek pénzért vagy zsákmányért harcoltak; ezeket azonban a magyar had csak segítő csapatnak tekintette. Egész a mohácsi vészig ezek a magyar hadak tartották fenn, védték meg a hazát. Meg kellett küzdeniök nemcsak a külső ellenséggel, de az időközben hazánkban menedéket talált nemzetiségek zendülő csapataival is.

300 éves magyar munka ság útját járta meg e nemzet, mikor megizmosodott állami renddel, közszabadságokkal, a Werbőczyi tripartitumával és a nagy kulturfeladatok iránti fogékonysággal megérkezett a renaissance kapujához.

A renaissance története az, hogy mikép érte el öntudatos szabadságát az európai népfajokban lakozó emberi szellem, írja John Addington Symonds; nagy eredménye pedig — Michelet megállapítása szerint — a világnak és az embernek felfedezése. A francia forradalmat sem véve ki, nagyobb és mélyrehatóbb változáson alig ment keresztül az emberiség, mint ekkor. Új élet keletkezett a művészetben, az irodalomban, filozófiában, teológiában, filológiában, gondolkozásban, természettudományokban, és a politikában is. A dogma és scholaszticizmus rendje helyett — a kutatás;

a túlvilági élet helyett a földi élet! Ez volt a renaissance iránya.

Az a kérdés tehát, résztvett-e Magyarország ebben a nagy szellemi mozgalomban és mily mértékben? Mert ha igen, úgy ez kétségtelen bizonyítéka a haladásnak, a kultúrára való rátermettségnek! Magyarország részt kért és vett a renaissance szellemi munkájában; megérezte ennek a rezgését az egész vonalon s ha Mátyás király kulturális koncepciója sikerül, ha tevékenységét utódai folytathatják, ha nem következik be utána véres háborúk évszázados korszaka, mely a magyar kultúra fejlődését megakasztja s nem utalja a magyar nemzetet úgyszólván kizárólag a harc mezejére: úgy ma nem kellene sok század mulasztásait pótolni s Magyarország ma egészen az olasz kultúra hatása alatt állna és nem kerülne az intellektuális élet terén Németország befolyása alá.

S hogy mit jelentett volna az, ha Magyarország egészen a latin kultúrához csatlakozik, nem pedig a később és legutóbb Kazinczy Ferenc által irodalmilag is inaugurált német irányhoz, azt megérti az, aki a két kultúra és a népfajok közötti temperamentumbeli különbséget ismeri.

A legelsőrendű kultúra, a legelsőrendű művészet az olasz, mert ez forrása a többinek.

Ebből merített a francia, a spanyol, a német, az angol és az egész észak. Az olasz földön termett művelődés fájának gyümölcseiből táplálkozik az egész világ. Az olasz szellemi élet eredményeit feldolgozták az észak nagy népei. A francia és angol műveltség utóbb túlszárnyalja az olaszt, egyetemesebbé válik és erőssé sőt imponáló módon hatalmassá lesz a német kultúra is.

A festészettel, szobrászattal és építészettel meg úgy áll a dolog, hogy ma sincs sem francia, sem spanyol, sem angol, még kevésbé német különálló képzőművészet, hanem van az egyik részen eredeti és különálló déli művészet, a másik oldalon pedig különálló északi művészet, amelynek aztán csak külön nemzeti árnyalatai vannak. A fővonal ez: déli és északi művészet vagyis román és germán művészet.

Mi az első hatásokat Olaszországból kaptuk és ha mi az olasz kultúra hatásai alatt maradunk, ideje korán oly magasabb lendületet kapunk, amely a mi szellemi életünket egészen más és a nemzeti pszichénknak inkább megfelelő kulturzóna irányába tereli és számunkra a kultúrának egész más perspektíváját nyitja meg.

Mátyás király nagysága főképp abban rejlik, hogy mindezt nemcsak felismerte, hanem a magyar nemzetet erre az útra eredményesen rá is vezette.

Milyen szellemi élet volt Magyarországon Mátyás alatt? Milyen mértékig válik részesévé a magyar nemzet a renaissance átalakító hatásának, arról részletesen beszámolni e munka keretébe nem tartozik.

Az olasz művész és tudós világ szemében igazi nagyság: Mathias Corvinus Augustus, borostyán koszorúval a fején. Valóságos kultúr-ember s nemzete alatta, — eltekintve * attól, hogy a világpolitikának részese, — legmagasabb fokú intellektuális életet kezdett élni.

Dante és Petrarca műveit már jóval Mátyás előtt, Magyarországon is olvasták. A magyarországi könyvtárakból Konstantinápolyba került könyvek között Dante munkájának XIV. századbeli illusztrált példánya is találtatott. Petrarccal a magyar uralkodóház tagjai személyes összeköttetésben állottak. A talajt Mátyásnak előkészítik az Anjou királyok s már a XIV. században a magyar királyok, a magyar humanisták és a magyar egyetemek vezették hazánkban a kultúrát. Megvolt már a pécsi és az óbudai egyetem.

Mátyás király „vezérlő állást vágyván elfoglalni a nyugati keresztény világban, be akarta bizonyítani, hogy arra nemcsak mint hadvezér és uralkodó méltó, hanem az által is, hogy kora legműveltebbjeinek első sorában áll.” Ott is állott

és nemzetét is oda törekedett juttatni, még pedig nem kis eredménnyel. S ha Flórencnek és a Medicieknek volt tudós akadémiaja Ficinóval, Picóval és Poggióval, Mátyásnak s a magyar nemzetnek is volt Vitéz János váradi püspökkel és társaival. Ott voltak Mátyás udvarában olasz tudósok és költők nagy számban: Bandini Ferenc, Ugoletti Tádé, Valori Fülöp, Galeottó, Bonfin stb. A budai könyvtár mindegyik kötetét egy-egy kincsnek mondták az akkori kor szakemberei. A Corvinák világhírűvé váltak, s ami megmaradt, azt féltékenyen őrzik: München, Brüsszel, Drezda, az Eskorial, Flórenc, Lipcse, London, Róma stb. könyvtárai és a mi könyvtáraink.

A XV. századból és a Mátyás utáni közvetlen időkből az eredeti költői és prózai munkák tekintélyes sorozata áll rendelkezésünkre.

A budai, a visegrádi vár s egész sora az építészeti alkotásoknak hirdette a magyar műérzék dicsőségét. Bonfinírja: „Mikép emlékezzek meg azokról a nagyszerű palotákról és templomokról, miket Budán, Székesfehérvárt, Visegrádon, Komáromban s egyéb helyeken emeltek? Itáliából a legkitűnőbb művészeket és mestereket hozatták ide. Építészeket, szobrászokat, festőket, aranyműveseket, rézmetszőket roppant költséggel tartottak udvaruknál, ahova műkertészek, mű-

faragók, ácsok, kőmetszők is mindenfelől gyülekeznek. Mindenféle márványt faragnak.”

Az ötvösség műremekeit alkotják Mátyás számára Olaszország elsőrangú mesterei. Felállítja Mátyás király tudós alkancellárja Geréb László az első vagyis budai könyvnyomdát, s itt jelent meg 1473-ban az első két nyomtatványunk.

Íme, renaissance-világ volt itt Magyarországon! Ezt a tudományos, irodalmi és művészeti életet élte a magyar nemzet, — a nemzetiségek pedig ebben a szellemi tevékenységben részt nem vettek.

A mohácsi vésszel megakadt a magyar nemzet nagyarányú kulturfejlődése. Magyarország sorsa a Habsburgházhoz kapcsolódott és ezzel megváltozott a Mátyás király által kijelölt és követett irány. Belejutottunk az olasz helyett, a osztrák légkörbe, amely azután ólomsúlyként nehezedett a testünkre, a lelkünkre, a nyelvünkre, az irodalmunkra, a művészetünkre, az alkotmányunkra, a közéletünkre, az egész valónkra.

Megkezdődnek a közjogi harcok; vitás kérdéssé válik az ország önállósága és függetlensége, megkezdődnek a törvénytárgyalások, a gravaminális politika, s amikor király és nemzet utjai, célja, politikája elválnak, — szembe találja magát a király nemzetével, a nemzet királyával s ezzel előtérbe kerül az erő kérdése, a hatalom kérdése.

Századok folyamán a király hatalma megerősödött, a nemzet ereje meggyengült és csak papiroson voltak jogai. A meggyengült és meggyengített nemzet nem volt képes nemzeti irányban teljesen evoluálni. Ma érezzük csak igazán a Zápolya-féle katasztrófa hatásait.

De a mohácsi vésszel megjelenik a török is; ez az uralom lehetetlenné tett minden intenzív kulturális fejlődést. Az ország nagy részében török basák uralkodtak, akiknek minden gondjuk a nép kizsákmányolására irányult.

A török uralom csak a XVIII. század elején szűnt meg. Még az elnyomatás szomorú korszakában is dolgoztunk. Volt egy Zrínyi Miklósunk, Tinódy Sebestyénünk, Gyöngyösi Józsefünk!

Az a tény, hogy a török uralom, párosulva a német nyomással sem volt képes a magyar nemzetet nemzeti öntudatától megfosztani, világosan bizonyítja életképességét.

A XVIII. században kezdte Magyarország helyrehozni mindazt, aminek megalkotásában a török uralom megakadályozta. Politikai bölcseségének legfényesebb két bizonyítéka, hogy amint erőhöz jutott, törvényt hozott a keresztény vallásfelekezetek egyenjogúságának elismeréséről, — mely tény összefüggésben van azzal, hogy a magyar nemzet megérezte és megértette a nagy

francia forradalom szabadság eszméit s hogy később megszüntette a jobbágytságot, amely tény igazolja a magyar nemzet rendi képviselőinek magas kulturérzékét. A XVIII. században XIV. Lajos francia király, a politikája érdekében szükségesnek tartotta II. Rákóczi Ferencsel politikát csinálni és ezzel elismerte a magyar nemzet életrevalóságát.

Mária Terézia uralkodásának idejében épültek mágnásaink kastélyai, kétségkívül bécsi befolyás alatt. A magyar testőrség díszítette a Bécsben lakó magyar király udvarának pompáját. A magyar mágnások gazdagsága, nyugati pallérozottságuk, gavallér életmódjuk példabeszédes volt egész Európában. A XVIII. századból ránk maradt arcképek mutatják azt a pompát, melyet a magyar urak és asszonyok ruházatban, ékszerekben kifejtettek. Ezek a kosztümök is bizonyítják, hogy a nemzet előkelő elemei élénk összeköttetésben állottak nemcsak Béccsel, hanem a távoli Franciaországgal is.

A latin nyelv mellett, — amelynek a magyar nyelv rovására való túlságos kultuszáért, nemzeti szempontból ugyan erős gáncs illetheti őseinket, de semmi esetre sem illetheti gáncs civilizatórius szempontból, mert a latin nyelv nagy elterjedtségének egyik fő indoka az volt, hogy a legelsőrendű kulturnyelvet használja a

közéletben, sőt magánérintkezésekben is, — a nemesség és főnemesség járatos volt a német és a francia irodalomban. Es a szabadelvű faji sajtáságunk mellett a francia, a német és angol tudományos irodalom ismerete lényegesen hozzájárult a XIX. században bekövetkezett rohamos fejlődéshez, mely szinte csoda módon alig néhány évtized alatt az országot az európai művelt államok sorába emeli.

A XIX. század eseménydús éveiben épül ki Magyarország azokon a kulturfundamentumokon, melyeket a sok viszontagság dacára is az előző századok alatt lerakott.

Megőrzi nemzetiségét és kulturképessé, hajlékonyá teszi minden irányban szépen csengő nyelvét. Azok a könyvek, amelyek könyvtárainkat ékesítik, nemcsak írva, hanem magyarul is vannak írva.

Megtartotta faji jellegét, amellet, hogy felvette a civilizált ember disztíngvált sajtáságait.

A humanizmus jegyében él, pedig a törökök barbársága alatt alkalma volt eldurvulni. Jótékony intézmények egész sorozata igazolja ezt.

Politikai függetlenségeért sohasem szűnt meg harcolni, bárhogy iparkodtak is megtörni és kiéhezdetni.

Felismerte, hogy minden jövendő csak a kultúrából meríthet erőt.

Rohamosan épített népiskolákat, középiskolákat, szakiskolákat, egyetemeket.

Hatalmas, félelmes vizeit a kultúra érdekében megfékezte.

Vasúti hálózata és rendszere a legmodernebb európai színvonalon áll; országutai behálózzák hegyi és alföldi vidékét.

A XVIII. század elején szívesen látta, — mert a török uralom alatt sok ezler-ezer ember és főként a középosztály elpusztult, az idegenből a törökök kínzásai elől ide menekült görög kereskedők bevándorlását csak azért, hogy a kereskedelmet istápolja.

A mesteremberei, a modern gazdasági és ipari élet beköszöntése előtt, — céhekben dolgoztak, hogy minő eredménnyel, mutatják az abból az időből származó díszruhák, díszkardok, ötvös munkák, különböző városokban virágzott fayence munkák, a XIX. század eleje óta működő herendi porcellángyár; az a sok és leginkább barrock stílusban épült falusi templom; kovács munkák, vörösréz munkák, mely utóbbiak talán nem állják ki a versenyt a más nyugateurópai munkákkal, de azért ez az ipar is virágzott.

Östermelésre utalt ország volt és a marhatenyésztése meg a földművelése révén, ellátja a nyugati államokat liszttel és más nyers termék-

nyekkel. Malomipara elsőrendű; vízi malmai mintaszerűek!

Széchenyi István a Vaskapu szabályozásának kérdésével már a XIX. század elején foglalkozott és ezt a szabályozást csak azon elvek alapján lehetett keresztülvinni, ahogy azt a mi Vásárhelyink — a 30-as években élt magyar mérnök kiszámította; Széchenyi István megcsinálta, igaz, egy angol mérnökkel, de megcsinálta — amint akkor nevezték, a világ 8-ik csodáját — a Lánchidat; lótenyésztésünk versenyre kel az angollal és amerikaival.

Művelt papságunk szemináriumaiából kultúra és hazafias munkálkodás terjed szét.

Magyar tudományos akadémiánk tagságát megtiszteltetésnek veszik a nagy kulturnemzetek legillusztrisabb fiai.

Igazi nagy embereink szép számmal vannak: gróf Széchenyi István, a gazdasági reformátor, Kossuth, az új Magyarország megalapítója, Deák Ferenc és id. gróf Andrássy Gyula, ifj. Andrássy Gyula és gróf Apponyi Albert világszerte elismert politikusok; nagy költőink: Petőfi, Jókai, Arany, Munkácsy Mihály a festő, Szemmelweis a világhírű orvos, díszére válnának bármily nagy nemzetnek.

Felépítettük csodaszép székesfővárosunkat és a világ legszebb parlamenti palotája a mienk.

Hatalmas vasműveink vannak és a vasúti ipar terén világhírűvé vált a Ganz-féle gyártelep.

A pécsi Zsolnay-féle euzin gyár remek agyag műipari cikkei nyugat-Eropa piacán találnak vevőkre és ott elégítik ki az előkelő emberek luxus igényeit.

Nem fűzöm tovább ebben az irányban a tények láncát, hiszen nem célozom a magyar nemzet dicsőítése; aki többet akar tudni, olvassa el a magyar történelmet és a magyar kulturtörténelmet, vagy ami még jobb, jöjjön közénk és lássa meg, mit produkált, bénán is, a mai napig a magyar nemzet. A múlt — a magyar nemzet múltja, a munkaeredmények, a magyar nemzet munkája, idegen segítség és a nemzetiségek tevékenységének hozzájárulása nélkül. A nemzetiségek éltek a maguk korlátolt világában, nem használva sem maguknak, sem a hazai kultúrának. Eltek máról holnapra idegenül, sokszor ellenségként. S a magyar nemzet tevékenysége, ha a többi nagy kultúrákhoz való relációban kicsi is, abszolút értékű idebent, mert minden, ami idebent van, azt mi csináltuk, a mienk, a mi szégyenségünk, a mi gazdagságunk.

Ez a múlt jogcím és kötelesség a jövő feladataira nézve.

XII.

Íme kimutattam, hogy kik laktak e hazában, hogyan helyezkedtek el és mit csináltak. Be akartam mutatni azokat az erőforrásokat és erőviszonyokat, amelyek Magyarországon a kulturális életet, a kulturális értékeket alkotják; tényekkel akartam megvilágítani azt a mozgást, amely nálunk végbemegy.

Ez a mozgás pedig kétféle. Az egyik a centripetális, amelynek célja az erők egyesítése és ezt végzi a magyar nemzet — a másik a centrifugális, ezt csinálják a nemzetiségi érdekcumok.

Az egyik egyesíteni törekszik és szétárad a központból minden irányban egész a végeig, hogy az összes erők ismét visszafussanak a közös cél erősítésére, — a másik bomlaszt, szét húz s akadályozza a mi centripetális irányú munkánk sikereit. Az egyik erő szintetikus, a másik analitikus. Az egyik egyenletes vérkeringést akar, ahol a vér kiáradván egy központból, oda felfrissülve visszatér s így egészséges, erős szervezetet teremt, a másik elvonja a vért s ezzel a vérrel nem tud maga életet teremteni és sorvasztja az egésznek életműködését.

Egy és ugyanazon szervezetben két ellentétes erőnek a működése bomlásra vezet. Ha erő-

lenek a részek, béna marad, vergődik az egész. Ezt a beteg állapotot túrnünk nem szabad.

Pedig Magyarország belső élete ennek a kóros jelenségnek a képét mutatja. Egy állandóan lázas állapot az, amikor az ellentétes irányú kétféle mozgás leköti az erőket, megakadályozza a nemzeti evolúciót és megakadályozza azt, hogy az ország összes lakossága egy nagy kulturcélnek álljon szolgálatában. A magyar primordium ereje kimerül abban, hogy ezeknek a vele ellentétes és ellenséges irányú mozgásoknak a túlcsapongását megakadályozza és azoknak ellent álljon. Útjából minduntalan eltéríti ez a tevékenység, amellyel ezeket a nemzetiségi érdekközpontokat lekötni és megfékezni kényszerül. Bármilyen nagy nemzeti, vagy kulturális akciót tervez, szemben áll ezen érdekközpontoknak analitikus tevékenységével.

A magyar nemzet egységes céljait húzza, ráncigálja a román, a tót, a szerb, a rutén, a német lokális érdekközpont, — azt pedig a magyar nemzet magasabbra fejlődött többsége nem, túrhetheti és túrnetheti nem szabad, hogy egy geográfiailag is teljesen és tökéletesen indokolt területen, annak népében legyen egyrészt egy magasabb fajtája a haladás irányának és legyen ezzel egyidejűleg és vele szemben hat-hét féle irány, amely a magasabb rendű magyar nemzet

koncepciói ellen tör. Ilyen állapot a züllés, nem pedig a köteles fejlődés állapota.

Túlhajtott szabadság elmélet és ostoba humanizmus az, amely Magyarországon a nemzetiségi kérdést eredményezte.

Van a szociális életben egy hamisan humanus és egy reálishan humanus álláspont. A mi politikánk eddig a hamis humanizmus álláspontján állott és ezen hamis humanizmus folytán kapott lábra a külföld előtt az a felfogás, hogy itt Magyarországon nemzeti egyéniségek vannak elnyomva. Az elnyomás pedig mindössze abból áll, hogy a magyar politika mindezeig nyugodtan tűrte és engedte garázdálkodni az ellene törő ellenmozgásokat..

Ez az álhumanizmus a mellett, hogy badarság, — egyúttal veszedelmes is. Örült és gaz lenne ez a kilenc millió lelket számláló magyar nemzet, ha különféle kisebb csoportokból álló, külön-külön kultúrára képtelen, szétszórva élő és egymással semmiféle kapcsolatban nem álló lokális nemzetiségi alakzatokkal tönkre engedné magát tenni. Pedig ez a hamis humanizmus, amely itt felszabadít mindenféle ellentétes és ellenséges erőt, tönkre teheti a kilencmillió magyar fajt csak azért, hogy a kisebb, apró csoportok sem prosperálhassanak és egész bizonyosan egy másik és hatalmas nemzet

kebelezzen be bennünket a kis csoportokkal együtt.

Erre a hamis humanizmusra alapítják a nemzetiségek követeléseiket, ennek a hamis humanizmusnak a fentartására kérnek mindig kívülről segítséget és ezzel a hamis humanizmussal akarják megbontani a mi sorainkat, hogy utána egy általános zűrzavar következék be.

Ezzel a hamis humanizmussal szemben áll a reális, az igazi humanizmus, amelynek alaptétele: /egy mindig magasabbra törő egységes kultúrába egyesíteni, fejleszteni azokat, akiknek a sorsa, az érdekei, a céljai szükségszerűleg ugyanazok. A kisebb erő a nagyobb erő ellen nem érvényesülhet. A kisebb érték, a kisebb érdek mindig feláldozandó a magasabb érdeknek

A nemzeti és kulturális evolúcióra Magyarországon csak a magyar nemzet van hivatva és jogosítva. Csak ő csinálhatja meg ezt az ország valamennyi lakosának a közreműködésével, de nem csinálhatja meg külön-külön sem a német, sem a tót, sem a szerb, sem az oláh. Nem csinálhatják meg ezek a lokális centrumok együttesen sem.

A harc az álhumanizmus ellen a magyarság életkérdése. Es ez az életkérdés adja meg nekünk a jogot, szabja reánk azt a kötelezettséget, hogy a harcot mindazokkal szemben, kik a mi

életünket veszélyeztetik, teljes erővel felvegyük, hogy nemzeti életünk biztosítása érdekében minden eszközt, még kényszerítő eszközt is felhasználjunk.

Valóban érthetetlen, hogy Björnsonnak és Tolstojnak miért fáj a magyar nemzetnek civilizatórius szerepe és miért nem fáj az, ha Anglia az íreket, Németország a lengyeleket és elszáziakat s Oroszország ugyancsak a lengyeleket kényszeríti a saját kulturmunkájának a részeseivé lenni. Hiszen az íreknek, a lengyelnek műveltségi foka, történelmi múltja talán mégis csak más, mint a tóté, vagy a románé. Vagy talán mert csak kilencmillió magyar van esnem vagyunk annyian, mint az orosz, a német vagy az angol és ezért minekünk nem lenne jogunk a mi létünket biztosítani? Csak minekünk nem lenne jogunk küzdeni azért, hogy itt ezen a magyar földön csak magyar politika, egységes nemzeti kultúra legyen? Csak épen ez a föld legyen egy modern Babelnek a színhelye? Csak épen nekünk kellene eltűnnünk, hogy a mi nemzeti kulturális törekvéseinket más és idegen kulturálmok kergetése zavarja, holott ezek az álmok nem valósulhatnak meg?

A világkultúra fenséges harmóniájában az embersokaságok mint különálló nemzetek nem egyforma erővel és tudással vesznek részt. A

nagy nemzetek adják meg ennek a zenének a vezető melódiáját és az ő kezükben van a prímhegedű. A kevésbé tökéletes és kevésbé szépen szóló hangszereken játszó kulturnemzetek csak kísérő, kiegészítő színeit adják ennek a melódiának és csak hosszú idő múlva alakul majd ki a fenséges, az isteni unisono! Ez a fejlődési processzus és ez a harmónia szent. Azok pedig akik cél és ok nélkül hamis hangokkal zavarják ezt a harmóniát, akik csak zavart akarnak előidézni, azok ebből a koncertből eltávolítandók.

Magyarország kezében nincs prímhegedű, de joga van mint nemzetnek a világkultúra harmóniájához hozzájárulni, joga van a melódia kialakításánál mind több és több szerepet követelni és joga van ahhoz, hogy azokat, akik ezt az erő kifejtését akadályozzák és mindig csak hamis hangon játszanak, e nemes munkától eltiltani.

Minden kulturnemzet a maga nemzeti egyéniségének kifejtése mellett részese ennek a munkának. Végcéljuknak ugyan egynek kell lenni, de útjuk más és más.

Nemzeti formában folyik tehát ez a tevékenység, amely alapszik ösztönökön, tradíciókon, és a nyelv különféleségén. Így jegecesedik ki a külön irodalmi, tudományos, művészeti és más intellektuális munka, így válik a gazdasági élet

is nemzetivé. Ez a nemzeti kialakulás jog is kötelesség is a geográfiailag és történelmileg kialakult egységi alakzatoknál, mert így kell teljesíteni ma és beláthatlan időközön keresztül hivatásukat.

A nemzetekre való tagozódásnak azonban megvannak a határai. A határ pedig: a nemzet maga. Ahol ez a lehetőség nincs meg, ott a szeparáció csak feltartóztatása egy másik életműködésnek. Magyarországon az egységes nemzeti és kulturális kialakulás nemcsak lehetséges, de parancsoló szükségesség is; ami nemzetiségeinknek egyéniségekké való alakulása pedig nemcsak szükségtelen, de lehetetlen is; és ezért az ő munkájuk bontó és nem alkotó.

A népek nemzeti életénél indokolt, sőt elengedhetlen az a törekvés, hogy nem akarják egymásnak a köntösét felvenni. Mindegyik bizonyos fokig védővámokkal veszi magát körül, a mikor a saját külön nyelvét, irodalmát, tudományát fejleszti és azt akarja, hogy a kereskedelme, az ipara, nemzeti legyen és féltékenyen őrzi hagyományait, szociális érintkezésének különleges vonásait és ápolja mindazt, ami faji közérzetét emeli. Az emberi értékeket: a testi épséget, a munka szeretetét, a józanságot, az urbanitási ösztönt, a szelídséget, a tanulékony-ságot, a szellemi épséget egységes és külön

nemzeti keretben gondozza. Indokolt a félelem, néha az antipatia is egy másik nemzet, valamely külső befolyása irányában, és indokolt a tudatos vagy ösztönszerű védekezés, mert az oka ennek az, hogy intenzív nemzeti kultúra eredményeket csak így biztosíthat. E fajta fejlesztési törekvés azonban a lokális érdekcentrumoknál lehetetlen, — a magasabb rendű kultúrába való belépés elleni küzdelem pedig — hiába való.

És akár tetszik ez Björnsonéknak és Tolstojéknak akár nem, akár inyére van ellenségeinknek egyenként és összesen akár nem, a helyzet Magyarországon az, hogy itt csak egyféle eredményes kulturmozgás képzelhető és az amit a mitótjaink, szerbjeink, románjaink művelnek, nem egyéb mint szenvedélyes és értelmetlen agitáció, melynek végtelen kárát vallják úgy ők, mint a magyar nemzet. Eredményezi aztán ez a lokális agitáció az alsóbbrendű értékek kultuszát aj magasabbrendűekkel szemben, és eredményezi az oktan gyűlöletet ellenünk. Eredményez még egy kínos, lázas állapotot, ahol a nyugodt fejlődés lehetetlen, ahol a természetellenes akadályok egész tömege tornyosul fel és ahol a kultúra nem bonthatja ki szárnyait, mert munkája a saját belső abnormitásának a napról-napra való időleges leküzdéséből áll.

A mi nemzetiségeink nem tudnak, nem bírnak más kultúrát a magyar helyére tenni, mert külön szerb, román vagy tót kultúra nincs és nem is lehet. El kell fogadniuk tehát a létező és magasabb fokú magyar kultúrát. Ez az egyedül természetes és lehetséges út az ő egyéni fejlődésükre és az egyetemes fejlődésre.

A magyar állam céljaival ellentétes politikai magatartásuknak, centrifugális mozgásuknak kiáltó bizonyítéka az 1895 évi budapesti nemzetiségi program. Ide iktatom, hadd lássa meg, akit érdekel, hová vezetne az a politikai rendszer, amit a hazai nemzetiségi érdekcumok inaugurálni akarnak. Ez a program a bomlást jelenti.

„Magyarország szerb, tót és román, három nemzetisége szövetkezésének programja. Magyarország nemzetiségei: szerbek, tótok és románok 1895 évi július hó 29-én Budapesten megtartott közgyűlésen kijelentik:

1.*

Hogy Szent István koronája országainak egységét és integritását minden irányban megőrizni és fentartani fogják.

* Az itt következő pontok magyar fordítása nem egészen magyaros, de a hites szerb tolmács fordításán változtatni nem akartam.

2.

Szorosan ragaszkodva Magyarország nemzetiségi (etnikai) viszonyaihoz és történeti fejlődéséhez, amelyek szerint Magyarország nem oly állam, amelynek kizárólag egy név nemzeti jelleget adhatna, hanem olyan, amelynek alakját Magyarország egy egységbe foglalt valamennyi népének összesége határozhatja csak meg, — a Magyarországon lakó szerbek, tótok és románok Magyarország nemzetiségi viszonyaiból és történeti fejlődéséből a Szent István koronájához tartozó országok integritásának fentartása és megőrzése mellett levonják azokat a következtetéseket, amelyek szükségesek az állam kormányzásához figyelemmel az egyes nemzetiségek fennállására és fejlődésére.

3.

A magyar államnak a nemzetiségi viszonyból és történeti fejlődéséből előállott természete kizárja azt, hogy az államiság attribútumait egyetlen egy nép tulajdoníthassa magának, amely hozzá még a lakosság felét sem alkotja. Csakis valamennyi magyarországi nemzetiség összeségét illeti meg az, — amint az különben fennálló törvényeinkben is ki van mondva, — hogy magát az állammal azonosítsa. Ennélfogva az,

amit magyar nemzeti állam eszméjének neveznek, — mivel az államiság attribútumait egyetlen egy, kisebbségben levő fajnak tulajdonítja és ezzel a többi, többségben levő magyarországi népeket az eltulajdonított állami hatalom segítségével alárendelt helyzetbe akarja hozni, — ellentétben áll Magyarország nemzetiségi viszonyaival és történeti fejlődésével, egyben pedig a többi többségben levő nemzetiség fennállásának létfeltételeire nézve is veszélyes.

4.

Ezen veszély elleni védekezés céljából, amely már tettekkel készül megsemmisíteni a többségben levő magyarországi nemzetiségek fennállásának létfeltételeit, a szerbek, tótok és románok eddigi önálló nemzetiségi programjuk fentartása mellett, szövetséget kötnek, hogy nemzetiségüket minden törvényes eszközzel megvédjék és remélik, hogy ezen szövetséghez a magyarországi rusnyákok és németek is hozzá fognak járulni, mivel abban nincs semmi törvény ellenes, hanem ellenkezőleg arra törekszik, hogy Magyarország viszonyait törvényes eszközökkel természetes alapokra fektesse. Természetes alapnak a vármegyei felosztás keretébe foglalt nemzetiségi önkormányzat tekintendő.

5.

Ezen szövetség nem zárja ki azt, hogy minden nemzetiség különös viszonyainak keretén belül önálló fejlődésre ne törekedjék, miért is a szövetkezett nemzetiségek ez irányban kölcsönös segítséget ígérnek egymásnak.

6.

Magyarország nem magyar ajkú népeinek nyelvi tekintetben való teljes szabadsága akként biztosítandó, hogy az egyes önkormányzati kerületeknek (megyéknek, városoknak és községeknek) a nemzetiség nyelvének úgy a köz-, igazgatásban, mint az igazságszolgáltatásban leendő használatával megfelelő nemzetiségi jelleg adassék meg. Azon részekben, ahol a nemzetiségek vegyest laknak, a vármegyék az igazgatás megkönnyítése céljából kikerekítendők.

7.

Ebből az álláspontból kiindulva, a szerbek, tótok és románok nem lehetnek megalégedve az ú. n. 1868 évi nemzetiségi törvénnyel, úgy látszik, ez a törvény csak azért hozatott, hogy a külfölddel szemben a nemzetiségek irányában állítólag tanúsított türelmességnek (toleranciának) képezze bizonyítékát. A valóságban azon-

ban ez a törvény nem lesz betartva és teljesen illuzórius. De míg ez a törvény törvényerővel bír, a szerbek, tótok és románok mint törvényt fogják azt tisztelni, megkövetelik azonban az állami hatalomtól is, hogy az is, az ő érdekében mint törvényt végrehajtsa, mi több, hogy azt az egyenjogúság elvének megfelelően kibővítse. Ha majd a magyarországi nemzetiségek valamelyikének sikerülni fog, hogy a magyar országgyűlésen képviselve legyen, a nemzetiségi törvénynek a nemzetiségi önkormányzat értelmében leendő megváltoztatását fogja követelni a jelen program elveinek alapján. Különösen pedig követelni fogja a, hogy az állam tartsa kötelességének Magyarország különböző nemzetiségeinek kulturális céljait állami eszközökkel támogatni és ezt a célt minden részleteiben szolgálni.

8.

Magyarország nemzetiségei abban a szomorú helyzetben vannak, hogy nem vehetnek részt az állami törvényhozásban. Minthogy Magyarország kizárólag egy nép örökségének tekintetik, az államhatalom arra törekszik, hogy Magyarország parlamentjére a nemzeti állam képviselőinek jellegét üsse reá. Ebből az álláspontból kiindulva Erdélynek igazságtalan választási tör-

vényt adtak, a szűkebb Magyarországon pedig olyan a választási eljárás, a választó kerületek akként vannak kikerekítve és a választási névjegyzékek rendszerint úgy vannak összeállítva, hogy a nemzetiségi választók el vannak nyomva és ki vannak irtva, a választások alkalmával pedig a közigazgatási hatóságok oly borzasztó visszaélést és pressziót gyakorolnak, hogy ilyes valami a művelt Európában a választásokkor sehol sem történhetik. Ily viszonyok mellett, ahol a választás szent joga illuzóriussá tétetik, a szerbek, tótok és románok, mint pártok kénytelenek magukat ez idő szerint a választásoktól távol tartani.

9.

Ezzel kapcsolatban a szerbek, tótok és románok szövetsége azt kívánja, hogy az általános, közvetlen, egyenlő és titkos választói jog megadassék, a választó kerületek igazságosabban kikerekítessenek; továbbá, hogy a közigazgatási hatóságnak a választásokra gyakorolt befolyása megszüntetessék és megváltoztattassék a törvénynek ama rendelkezése, mely szerint az a választó, aki adóját idejében meg nem fizeti, elveszíti választó jogát.

10.

Minthogy Magyarországon nincs törvény, amely biztosítaná a gyülekezés és egyesülés szabadságát, a kormánynak erre vonatkozó rendeletei pedig elavultak és határozatlanok, minek folytán azok önkényesen magyaráztatnak és alkalmaztatnak és a nemzetiségi gyülekezésnek és egyesülésnek útjában minden elképzelhető nehézségek támasztatnak, úgy hogy reájuk nézve a gyülekezés és egyesülés joga nem létezik, — a nemzetiségek szövetsége arra törekszik, hogy a szabad gyülekezés és egyesülés jogáról egy pontos és demokratikus törvény alkottassék.

11.

Minthogy a jelenlegi rendszer az állami hatóságoknak önkényes beleavatkozásából a törvényileg biztosított egyházi és iskolai önkormányzatot illuzóriussá tette, a nemzetiségek szövetsége azt követeli, hogy a törvény biztosította egyházi és iskolai önkormányzatok tiszteletben tartassanak és az erre vonatkozó rendelkezések az önkormányzat elvének teljesen megfelelő kibővítéssel megerősíttessenek.

12.

Minthogy Magyarországon az esküdtbíróság magasztos intézménye csakis a sajtóügyekben áll fenn és mivel ezen bíróságok szándékosan úgy vannak berendezve, hogy a nemzetiségek sajtóügyeiben csakis magyarok ítéljezenek, akik irányukban ellenséges indulattal viseltetnek ... — a nemzetiségek szövetsége követeli, hogy ezek a bíróságok vagy helyezettessenek oly helyekre, ahol lehetséges volna az ügyet tolmács nélkül a sajtótermék eredeti nyelvén tárgyalni; vagy hogy az esküdtbíróság intézménye egészen eltöröltessék, a sajtóügyek pedig a rendes bíróságokhoz utaltassanak.

13.

Minthogy Erdélyben kivételes sajtótörvény van, a szorosabb Magyarországon pedig e sajtószabadság az óvadék feltételével korlátozva van, a nemzetiségek szövetsége követeli, hogy a teljes sajtószabadságról egységes törvény alkotassék.

14.

Minthogy a nemzetiségek szövetsége megkívánja, hogy a szabadság minden tekintetben megóvassék, első sorban is azt követeli, hogy

a fennálló vallásfelekezetek szabadsága tiszteletben tartassék. Ebből az álláspontból kiindulva, a nemzetiségek szövetsége minden törvényes eszközzel küzdeni fog a megalkotott egyházpolitikai törvények revíziójáért annál is inkább, mert azok az egyes nemzetiségek nemzeti élete ellen irányulnak.

15.

Magyarország nemzetiségei kívánják, hogy érdekeik képviseletére külön minisztérium állítassék fel. A minisztereket a korona nevezi ki ugyanazon elv alapján, mint a horvát minisztert. (Csehek és lengyelek a Lajtán túl.)

16.

A szerbek, tótok és románok szövetségét az igazgatás könnyebbsége kedvéért mindegyik nemzetiség egy-egy képviselőjéből álló négyes választmány fogja képviselni.

17.

Ezen választmány gondoskodni tartozik arról, hogy erőteljes szervezés jöjjön létre, és hogy időről-időre minden alkalomból egységes és együttes tiltakozás fejeztessék ki az állam mai kormányzóinak magyarosító politikája ellen.

18.

A választmánynak különösen arra kell ügyelnie, hogy az egyes nemzetiségek között az egyetértés megőriztessék és hogy minden félretétessék, ami ezen egyetértésnek ártana.

19.

Hogy az európai nagyközönség, amely nincs eléggé tájékozva a magyarországi nemzetiségi viszonyokról, felvilágosítassék, a választmány arra fog törekedni, hogy ezeket a viszonyokat az európai sajtóban minél világosabban kifejtse.

20.

A kongresszus elhatározza, hogy időközönként össze fog jönni. A választmányra hagyja, hogy az összejövetel idejét és helyét meghatározza.

21.

Az igazgató választmány köteles gondoskodni, hogy a nemzetiségi szövetséget alkotó népek nevében egy, a dolog állását feltüntető kimerítő memorandum készíttessék el még a következő kongresszus összejövetele előtt, hogy az O császári és királyi Felségének átadható legyen.

Az esetben, ha a megválasztott választmány összejövele megakadályoztatnék, a szerbek, tótok és románok politikája a jelen programmban kifejtett elveknek megfelelően irányítandó.”

Íme — ez a nemzetiségek programja.

Nem állítom, hogy a tót, szerb, román népösszesége ezen program alapján áll. Ezen csoportok népességének nagy része meg sem érti azt. Ha abban az irányban segédkezik is, amit ez a program akar, ez a tevékenysége nem öntudatos. De aki ezt a programot hirdeti s ezt a programot a tótság, szerbség és románság összeségének a lelkiületébe akarja átvinni, az ellensége a hazának, az darabokra akarja tépni Magyarországot, az a magyar állam léte, fennállása ellen tör, az hazánk szétzüllésére spekulál, hogy azután osztani lehessen a zsákmányon.

Az 1. pontnak, a hazafias máznak, ellene mond a többi szakasz mind. Hazugság, képtelenség ez az egész program. Magyarország történelmi fejlődéséből csak egy konzekvencia vonható le: a magyar nemzeti és kulturális egység.

A nemzetiségek munkája: szembehelyezkedés a magyar állam céljaival. A magyar államot a magyar nemzet alapította, tartotta fenn, nem

pedig a nemzetiségi eszme. A magyar nemzet magában foglalja a nem magyar ajkúakat is, egyenlő jogokkal és kötelességekkel, de az államot nem a nemzetiségek összesége teszi. Nincs itt veszedelem a magyarság részéről, csak ott van a veszedelem, ahol minden nemzetiség-önálló fejlődést kíván, ott a veszedelem, ahol a nemzetiségek ennek az országnak a testét nyelvhatárok szerint akarják kikerekíteni. Ez a program a magyar állam csődje.

Ha az „európai nagyközönség” ezt óhajtáná, ám rokonszenvezzen a szerb-tót-román érdekc centrumokkal! De ha a magyar állam fennmaradása európai szempontból is szükségesség, akkor rokonszenvével csakis a magyarság törekvései felé fordulhat.

Hazugság, hogy a nem magyarajkuak lennének itt többségben; gyermekese, hogy Magyarországon valaki el lenne nyomva. Tisztán németül tanítottak a múlt évben 272, tisztán tótul 326, tisztán románul 2433, tisztán ruténül 46, szerbül 156, tisztán olaszul vagy más, nem magyar nyelven 16 elemi iskolában; vagyis magyarul egyáltalán nem tanítottak 3248 elemi iskolában. Ha ehhez hozzávesszük azt az 1608 iskolát, ahol a magyar államnyelvet csak úgy félvállról, parádénak, szemfényvesztésnek oktatják az anyanyelv mellett, úgy meg-

állapítható, hogy az államnyelv, a 16.510-et kitevő összes elemi iskolák közül, ezeknek több mint egynegyedében teljesen ismeretlen vagy alig ismert mennyiség volt. Így fest a nemzetiségek elnyomása a legérzékenyebb ponton. Nincs kedvem a híres nemzetiségi program tétéleivel egyenként szembeszállani, ennek a keresztülvihetlensége, a jogosulatlansága bizonyítva van azzal, amit jelen munka előző részeiben megírtam. Az ellentétes erőmozgásokat végkép megszüntetni és Magyarországon nemzeti és kulturális egységet megteremteni: ez a magyar belpolitika első és legfontosabb teendője. Ki az úr ebben a hazában? Mi akik itt dolgoztunk és dolgozunk, vagy azok, akik ellenünk áskálódnak és akarva, nem akarva kultúránk sikereit átveszik? Ezt kell itt tisztázni. Mert ha ez a kérdés tisztázva van, akkor biztosítva van a politikai, a magyar nemzeti evolúció útja./ Addig csak félkézzel hadakozunk, mert a másik kezünk annak a megakadályozására kell, hogy itt bent meg ne fojtsanak.

Mit jelent a nemzeti egység? Nem az az egység értelme,, hogy a nem a magyar fajhoz tartozó lakosság a magyar fajjal való vérbeli összeolvadásra kényszeríttessék, hanem az, hogy idegenül, a nemzeti célok körén kívül eső légkörben ez országban ne élhessen senki!

Mi a kulturális egység? A magyar nemzet testét alkotó 17 millió között kulturális kapcsolatnak kell lenni. A kultúrának Magyarországon csak akkor lesz biztos bázisa, az intenzív fejlődés lehetősége csak akkor lesz meg, ha egy közös kulturérzésbe kapcsoljuk össze Magyarország minden polgárát.

A kulturember, egész lényének minden szépségével, minden erényeivel, minden előkelőségével és tudásával a nyers embertömegből fejlődött. A hibáit, a bűneit is onnan hozta magával. A kultur ember gyökerei a nyers embertömegbe nyúlnak le, ahonnan őt az ösztöne és a magasabb rendű embertársainak gyámolító segítsége emelik arra a polcra, ahol tulajdonképen a nemesebb értelemben vett ember kezdődik és ahol aztán arra törekszik, hogy a még rajta tapadó hibáktól szabaduljon.

Mentül kevesebb nyers hajlamot hozott magával alsóbbrendű környezetéből annál könnyebben, annál megtisztultabb módon válik kulturemberré. Igen, a kultúrának a legalsóbbrendű néprétegből kell kiindulni és a nemzettestet alkotó milieuk között kulturális kapcsolatnak kell lenni mely a legprimitívebb és a legkomplikáltabb között, a legprimordiálisabb kultur érzésekre nézve — a lényeges különbséget kizárja. Például az emberiség legnagyobb hősei, a nemzeti hősök

kultusza iránt a lényegesre nézve ember és ember között különbség nem lehet és nem lehet különbség a nemzeti önérzetre nézve sem, nem lehet különbség a munka tiszteletére nézve sem. Minden embernek egyformán kell éreznie az egymáshoz való tartozandóság szükségességét, mint életfeltételt. Minden kulturális törekvés, mely más módon fejlődik, szükségszerűen a nemzet pusztulására vezet, mert, — hosszú idők múltán kifejti ugyan a maga intellektuális arisztokráciáját, de ez nem kapván a nemzet testéből új vért, — elsorvad. A civis romanus is azért pusztult el, mert Románok a szó igazi értelmében véve, népe nem volt és mert minden civis romanus tulajdonképen arisztokrata volt és ez az alig félmilliót kitevő arisztokrata osztály a hatalma alatt levő embersokaság millióiból új vért alig vett fel, az alsó néprétegből nem gyarapodott és a túlfinomodott kultúrájába belepusztult.

Az egyes emberrel veleszületett diszpozíciók szerint a környezet alkotja az embert. Megdönthetetlen szociális törvény ez. Tehát az alsóbb népréteg kultúrájából természetszerűleg mind magasabbra és magasabbra fejlődnek a felsőbb kulturrétegek, mert az általános és egyetemes kulturimpulzus mint ösztönerő kihat a legmagasabb kulturrétegekre és lényegesen

emeli az egész nemzet egyetemének szellemi feszültségét. Az általános és egyetemes kulturtevékenységben a nemzetnek minden egyes emberére szüksége van. Csak valamennyi polgárnak segítségével mellett emelkedhetik a legmagasabbra a kulturigény, csak valamennyi polgárnak egy cél felé irányuló munkája mellett alkothat nagyot s csak egységes kulturmozgás mellett válhatik számottevő tagjává a világkultúrának.

Ezt a valamennyiünket egybefoglaló tevékenységet hazánkban csak a magasabbrendűvé fejlődött magyar kultúra végezheti. A tót, a szerb, a román a maga alacsonyabb rendű műveltségével erre a feladatra képtelen. Hogy mindegyiknek van saját nyelve, az erre a célra édes-kevés. Ez maga nem jelent semmit/kulturális evolúció sem tót, sem szerb, sem román alapon nem indulhat meg és akkor sem indulhat meg, ha mind a hárman összefognak — hiszen akkor is az erősebbnek kell érvényesülni!

Nincs joguk ezeknek a csoportoknak a magyar kultúrát visszautasítani. Látjuk, mennyire jutottak a lokális centrumaikban lakozó erővel, — az analfabetaságig. Odáig jutottak, hogy elzárták maguk elől az intellektuális haladást. Milliója a románságnak, milliója a tótságnak, százazrei a szerbségnek élnek műve-

letlenül, pedig senkisémet bántotta az ezer számba menő iskoláikat.

Íme a kulturegység, a kulturkapcsolat az, amely magasabb szellemi világba vezeti az ország összes lakosait. Ezen kulturális egység, ezen kulturális kapcsolat nélkül nem boldogulhat sem a tót, sem a román, sem a szerb, de még a német sem, de nem boldogulhat Magyarország sem. Es ne higgye senki, hogy ez az érzés, ez a kapcsolat, mely felemelhet, fájna akár a tót-nak, akár a románnak, akár a németnek. Csak az áldásait éreznék. Hátrányát csak a pánszláv vagy pángermán izgató érezné, aki ezzel elvesztené a kenyérét, melyet a magyar gyűlölet hirdetéseért, idegen kézből kap. A kultúra áldásaihoz hozzájutott, felvilágosodott emberek előtt megtörik az izgatás hatalma.

Nemzetiségi egység annyit jelent, hogy *egy* és ugyanazon államban, a nemzet erőinek kifejtésében minden ember egyet akar és ennek folytán minden ember közös munkálkodással egy célra törekszik. Csak egy célja lehet Magyarországon úgy a magyarnak, mint a tót-nak, a románnak, a szerbnek, a németnek is csak egy célja lehet mind a 17 millió embernek.

De nemcsak a cél egy, az erő kifejtés útiránya is egy. Képtelenség, hogy Magyarországon egyes embercsoportok csak maguknak éljenek és hogy

mindegyik csoport mást akarjon. Képtelenség, hogy egységes útírány nélkül egy erőközpontban egyesülhessünk. Hová jutunk, ha mások a céljai, az utai a magyar nemzetnek és más az útja és célja a tótnak, a romának, a szerbnek és németnek? Az igazi erő kifejtésre és ennek folytán olyan társadalmi politikai eredményekre, amelyek ezt a 17 milliónyi lakosságú országot történelmi és egyéb jogokon megilletik, nemzeti egység nélkül, ne számítsunk.

A magyar nemzeti egység tehát nem támadás, hanem megvédelmezése ez országnak azon analitikus hatások ellen, amelyek az ország gyengeségének főokai és amelyek akadályául szolgáltak annak, hogy nemzeti kialakulásunkat — mi is befejezhessük; nem támadás, hanem az egyedüli mód arra, hogy Magyarország a világversenyben szerepét becsülettel betölthesse.

Mi tovább nem nélkülözhetjük a nem magyar ajkúaknak segítségét és ezért nem tűrhetjük, hogy ezután is idegenül, sőt ellenséges érzülettel éljenek közöttünk, holott hozzánk, közénk, belénk tartoznak.

De hogyan is lehetne egy politikailag egységes embersokaságban ez másként? A politikai egység nemcsak mindenféle kifelé való gravitálást zár ki, hanem kizárja a belső szét húzást is. A magyar nemzet politikai egységét,

azt hiszem, nem kell bizonyítanom sem a külföld előtt, sem idehaza.

Ezer esztendő munkáját kellene visszacsinálnunk, és mindent előről kezdenünk, hogy más politikai képet nyerjen Magyarország. A legfanatikusabb nemzetiségi agitátor, vagy a legmagasabb röptű ábrándozó sem ringathatja magát abban a képzelődésben, hogy mi mindent leromboljunk amit alkottunk s ma újra kezdjük és új alapokra helyezzük állami rendünket. Polyglott ország annyiban ma is ez az ország, hogy vannak nem magyar, hanem más nyelven beszélő lakosai is. Ez a nyelvi különbözőség azonban nem jelent politikai különbözőséget, mert ilyen Magyarországon sohasem volt. Már most ha kétségbevonhatlan a politikai egység, úgy ennek logikai és természetes folyamánya a belső erőnek egységes tartalma, mozgása, iránya, homogenitása.

A politikai egység, mint az állami kormányzat vezető elve, a nemzeti egység, mint ennek a vezető gondolatnak az ereje s a kulturális egység (ide értve természetesen a gazdasági érdekszférát is), mint az egyéni tökéletesedés és vagyonosodás biztosítóka alkotja a nemzeti életet. így alkotja e három tényező Angolországban az angol, Franciaországban a francia, Németországban a német nemzeti életet. Az

élet joga, az élet kötelessége ez a nemzeti élet, amely nélkül számbavételre, eredményekre (akár politikaiakra, akár kulturálisakra, akár gazdaságiakra) ne számíton embersokaság. Mi pedig számítani akarunk.

Valóban csodálatos, hogy a nemzeti életműködésnek, a nemzeti eszmének olyan nagy típusai, mint Tolstoj és Björnson, mindezt belátják és hirdetik odahaza és másutt, csak éppen Magyarországra nem akarják alkalmazni s itt nálunk külön nemzetiségi életet erőszakolnak egy náluk érthetetlen könyvhumanizmus alapján. Azt felelhetik erre, hogy más a nagy Anglia, Franciaország, Oroszország és a többi nemzeti államok és más a kis Magyarország sokféle fajával és nyelvével. Hát persze hogy más a helyzet náluk és más a többi nemzeteknél. De csak azért más, mert ezek az országok már rég túl vannak a nemzeti kialakuláson, már régen megteremtették nemzeti életüket s így ezen a szilárd alapon állva, nagyobb rázkódtatás nélkül kibírják a nemzetközi természetű gazdasági átalakulást, mi pedig még a nemzeti kialakulást sem fejleszthettük magasabbra, de még ráadásul benne vagyunk a többi nemzetekkel együtt a szociális és gazdasági krízisben is. Pedig van, úgy történelmi, mint szociológiai jogcímünk arra, hogy Magyarországon nemzeti életet teremtsünk,

épen akkora mint Oroszországnak, mely orosz, Franciaországnak, mely franciává, Németországnak, mely németté ... stb. tette népének erőmozgását, miután előbb megfékeztek azokat a nyelvi és egyéb centrifugális érdekhullámzásokat, melyek az egy állami rendbe került csoportok nyelvi különbözősége folytán mindenütt, minden nemzetnél megvoltak.

A jogcím pedig, miként e munka elejétől kezdve hangsúlyoztam és bizonyítottam, az, hogy Magyarországon mi — és csakis mi dolgoztunk és a nemzetiségi érdekcsoportok a mi kulturtevékenységünknek az áldásait akarva, nem akarva, csak élvezték. Ha tehát eliminálok a politikai tendenciákat, — ezeket pedig Tolstojnál és Björnsonnál figyelmen kívül kell hagynom — akkor az olyan békeapostolok állásfoglalását, aminő e két elsőrangú kultúrember, csakis Magyarország helyzetének teljes és tökéletes félreismerésének tudhatjuk be. Nem lehet máskép, mint hogy ezek a szellemi nagyságok azt hiszik, hogy a magyarországi szerbség, tótság, románság kulturtényező és mi egység után törekedvén, nem elégszünk meg azzal, hogy az egyenlők között az első lehessünk, hanem értékeket akarunk tönkre tenni. Ezt hiszik, mert Magyarország helyzetét csak a nemzetiségi érdekcsoportok információiból isme-

rik. Dehogy akarunk mi valakit vagy valamit elpusztítani — nekünk alkotás acélunk! Alkotás Magyarország összes lakosai s az emberiség javára. Van-e ahhoz joga bárkinek, hogy bennünket ebben a békés munkában megakadályozzon?

A nemzeti és kulturális egységnek, tehát a nemzeti életnek Magyarországon egyetlenegy akadályja van — és ez a nyelvi különbség.

Mert a mi nemzetiségeink nem nemzetiségek, — a szó szociológiai értelmében, hanem szét-szórt népcsoportok, amelyek külön érdekcentrumokká akarnak alakulni. A szerbiai szerbség, a romániai románság, és természetesen a nagy és hatalmas német primordium: ezek valóságos nemzetiségek, és különállást biztosítottak is maguknak. De ezek hozzánk a fajrokonaiak érdekében át nem nyúlhatnak, ha a mi kultur-
 produktív életünk erős. S ha a miénktől különböző mázzal akarják is bevonni magukat ezek a hozzánk átszóródott elemek, önálló életműködésre képtelenek, mert a hosszas együttlét és a magyarság állandó aktív munkája, dacára az idegen nyelvüknek transzformálta őket, európaiabbak lettek, úgy hogy nem maradt meg Magyarország lakosai között más lényeges különbség, csak a nyelvi különbség és ezzel együtt — a németet kivéve — az alacsonyabb kulturfok. Csak egy pár könyvtörténész, ideológus, román,

szerb, vagy tót ember agyában él a képzelő'dés, hogy Magyarországon eredménnyel lehet szerb, tót, román kulturációt csinálni államellenes hatással.

Nemzetiségi baj csak egyetlenegy esetben érhetne bennünket, ha a magyar primordiumban esik valami belső zavar — számbeli, vagyoni vagy kulturgyengeség. Akkor természetesen minden ideszóródott elem maga is egy újabb primordiumként akarna érvényesülni, de akkor is céltalanul, mint ahogy céltalan volt eddig mindig. Csak dúlhatnak ideig-óráig. Eklatáns példa erre az 1848 utáni kétségbeejtő helyzet. A magyar nemzet leerve, belső ereje kimerülve s minden nemzetiségi érdek felszabadítva. Teljes erővel ronthatnak ránk, téphetek, szakíthattak: mi túrtük. Az eredmény pedig az lett, hogy életképtelennek bizonyult a szerb Vojvodina, a tót, a román kikerekítés. Nem volt mit a helyére tenni a magyar államrendnek és a magyar kultúrának. Nem boldogulhattak, csak dúlhattak.

Az egyedüli primordialis erő a mi nemzetiségeinkben a nyelvi különbség. Erre az értékre festenek azután rá politikai színeket; a külön nyelvbe kapaszkodnak és törekvéseiknek a valószínűség látszatát adják: vagyis a nyelvi értékből kovácsolnak politikai és kulturális tőkét és ezzel ámítják egész Európát.

Semmi néven nevezendő jogcímet sem tudnak felmutatni a mi nemzetiségeink arra, hogy külön érvényesüljenek, csak azt, hogy más nyelven beszélnek. A többi, — az mind szemenszedett valótlanság és ámitás.

Már most tisztázni kell azt a kérdést, mit jelent a nyelv mint erő s mit jelentenek a belé akasztott törekvések.

A nyelv mindent jelent, ha abban, ha azon a nyelven kultúra van, és — semmit, ha azon a nyelven kultúra nincs.

A nyelv az első esetben a nemzeti életmegnyilvánulás szerve, az utóbbi esetben idioma s csak arra szolgál, hogy egymással beszélhessünk. A világon beszélnek az emberek egy pár száz nyelvet, nemzet és kultúra azonban sokkal kevesebb van. Igaz, szerb nyelven is van kultúra Szerbiában, román nyelven is van Romániában,

Magyarországon azonban ezeken a nyelveken külön kultúra nincs, tehát ezen nyelvi különbözőségben s rejlő erő, nemzeti, nemzetiségi vagy politikai erőt nem jelent.

Es ezzel az okfejtéssel elérkeztem ahhoz a ponthoz ahol rá kell mutatnom az utolsó évtizedek magyar belpolitikájának végtelen gyengeségére s arra a hamis, az őszinteséget nélkülöző sokszor hipokrita álláspontra, amely bennünket fejlődésünk alapeszméjében vezérelt.

Eltűrtük, segítettük, hogy a nyelv Magyarországon választó vonal legyen, ahelyett hogy a nyelvvel az ország minden lakosa összekapcsolódhatott és ezzel a kapcsolódással egyesülhetett volna. Mi magunk vagyunk az okai, hogy a német, a tót, a román, a szerb, a rutén, körülbástyázhatta magát a mienkétől különböző nyelvével olykép, hogy oda az államnyelv csak félve tudott itt-ott bejutni; mi magunk vagyunk az okai, hogy ebbe a nyelvi szeparációba más külön törekvések is bekapcsolódhattak, mert a választóvonal megengedésével mi tápláltuk a nemzetiségi érdekcsoportokat. Ezen érdekcsoportok nem a saját belső erejüknél fogva visznek Magyarországot közéletében külön szerepet, hanem a mi gyámoltalan belső politikánk folytán. A nyelvi különbözőség csakis így vezethetett politikai programhoz, a amelyből elszörnyedve láthatja mindenki, hová merészkedik a gyámoltalanságunkkal táplált vakmerőség.

Egyik nagy emberünk, Kossuth Lajos 1848 április hó 8-án egy nemzetiségi deputációnak kijelentette, hogy a nem magyar ajkúak tekintetbe fognak vétetni, de kijelentette azt is, hogy a haza minden polgárát csakis a magyar nyelv egyesítheti, íme a magyar belpolitika sarkalatos és iránytadó programja.

Ennek a programnak azt a részét, hogy a nem magyar ajkúak tekintetbe véteessenek, hűségesen megtartották a magyar politikusok; megtartották annyira, hogy nemcsak egyéni érvényesülésüket tették lehetővé, hanem azt is, hogy mint nemzetiségi csoportok ponderáljanak a politika mérlegében. Ellenben vajmi keveset tettek annak a megvalósítására, amit Kossuth Lajos látnoki tehetséggel szintén kiszabott, hogy a magyar nyelv tudása kössön össze Magyarországon mindenkit.

Egy másik nagy emberünk, Deák Ferenc 1872-ben a következőkkel szabja meg belpolitikánknak a nem magyar ajkúakkal szemben követendő irányát:

„Ha mi a nemzetiségeket meg akarjuk nyerni, azt nem szabad úgy tennünk, hogy mi őket minden áron megmagyarosítsuk, mert az csak úgy történhetik meg, ha mi azokkal a magyar viszonyokat megszerettetjük és a helyzetet kellemessé tesszük.”

Ezt az irányt azután politikusaink be is tartották még pedig olyan sikerrel, hogy belőle nemzetiségi kérdés fejlődött.

Kossuth Lajos egyenes, nyílt, bátor és aktív politikája helyett Deák Ferenc kényelmes, szeméthúnyó, bátortalan, a nemzetiségeket simogató belpolitikai iránya tartotta Magyarországot

egész közéletét. Tényleg kellemessé tettük a nemzetiségi érdekcsoportoknak életét, aminek aztán az lett az eredménye, hogy ők kezdtek velünk kellemetlenkedni. Hiszen kívánatos dolog az, hogy Magyarországon a nem magyar ajkúak is jól érezzék magukat, de végre is nem ez a fődolog, mert a fődolog az, hogy mi érezzük jól magunkat velük együtt.

Ez a haza nem a nemzetiségek számára lett meghódítva, hanem valamennyiünk számára. Minden magyar politikus bünt követ el a haza ellen, ha minden eszközzel, ha kell, kíméletet nem ismerve arra nem törekszik, hogy Magyarországon minden egyes ember megtanuljon magyarul. Aki magyarul nem tud, az nem teljesítheti lelkiismeretesen a magyar állammal szemben tartozó kötelességeit. Aki magyarul megtanulni, bár módja és alkalma van, nem akar, az nem becsületes és hű fia ennek a hazának.

Szégyenszemre kell bevallanunk, hogy a nem magyarajkúak részére a magyar nyelv megtanulására a kellő mód és alkalom hiányzott és hiányzik jórészt ma is. Ezt a rettenetes erkölcsi pofont el kell viselnünk, mert ez az igazság. És abban a delíriumban, ami az 1867-iki kiegyezést követte, két hajmeresztő dolog történt: nem gondoskodtunk a magyar nyelv megfelelő tanításával és általánossá tételéről, mert

megalkottuk a hihetetlenül gyenge és erőtlen iskolai törvényt.

Ebben a törvényben meg van védve a nemzetiségi érdekcsoportok nyelve, de nincs megvédve a magyar nyelv, meg vannak védve a felekezetek, de nincs megvédve a magyar állam.

Az a kultúrpolitika, amelyet itt kifejtetek, a becsületesség, az őszinteség és az egyenesség politikája. Ez a politika nem indul hamis jelszavak után, nem akar a testvéri szeretet leple alatt senkit sem behálózni, lépre csalni, csapda elé állítani s ott megfogni. En és azok, akik felfogásomat osztják, a magyar kultúra sovínisztái vagyunk. Ezt a politikát pedig nem szabad titokban és burkoltan folytatni, hanem nyíltan és megalkuvás nélkül. A magyar nemzet méltóságával nem fér össze a bujkálás; a magyar nemzethez a nyíltság a méltó. Az a politika, mely életét örökös kompromisszumokkal tartja fenn, nem élet, hanem vergődés, amely a kultúrpolitikának számottevő sikerei nem lehetnek. Sohasem lábalunk ki a félreértések zűrzavarából, amíg nyíltan beszélni és cselekedni nem merünk. Bolondítjuk egymást. Mi a nemzetiségeket, a nemzetiségek minket; a külföld pedig sohasem fog kiigazodni Magyarországnak belső viszonyaiban. Hirdetjük a békét, az egyetértést, még is mindig hadi lábon állunk. Ha

néha napján ölelkezünk, hát egymás csontjait ropogatjuk, ha csókolódzunk, hát mérges ennek a csóknak az íze. A „soviniszta” szó minden nemzet politikai szótárában a legelső helyen áll; büszkén mondják ki, büszkén írják le ezt a szót s büszkén cselekszik azt, ami ennek a szónak a tartalma; az, amit ez a szó jelent, tette naggyá Angliát, Franciaországot, Németországot; mi magyarok mindeddig gyávák voltunk ennek a szónak még a kimondásában is. S ha egyikünk-másikunk ki is állott néha a porondra a magyar kultúra sovinizmusával, lehurrogták, mint hóbortosat, elítélték, mint a szeretet és testvériség ellen vétkezőt. Vajjon amire más nemzet büszke, azért nekünk pirulni kellene? Ami másutt erény, az nálunk bűn-számba menne? Azért jutottak más nemzetek a kulturerő olyan fokához — nagyok úgy, mint kicsinyek — mert sovinizták voltak, s azért nem juthattunk mi ennyire, mert csak hamis szeretkezéssel dolgoztunk! De nekünk nem szabad soviniztáknak lennünk, mert többnyelvűségben élünk! Itt a hipokrizis! Azért élünk decentralizált életet, azért nincs magyar nemzeti élet, mert nem vagyunk a magyar kultúra soviniztái. Ha azok lennénk, úgy máirég megtermett volna a valóságos politikai, nemzeti egység, a magyar nemzeti élet, — ami

itt Magyarországon nem lehet senkinek az útjában — már rég leszámoltunk volna a szét-húzó törekvésekkel, már régen belátták volna nemzetiségi érdekcolumaink az ő küzdelmük meddőségét s már rég megértették, megszerették volna az egységes kultúra áldásait. Gyámoltalan politikánkkal mi magunk adunk nekik tápot a fészkelődésre, mi növeljük az étvágyukat, mi adunk anyagot arra, hogy magukat másoknak képzeljék, mint amik.

A nyelvi elválasztó vonal megszüntetésére csak egy eszközünk volt, van és lesz, — és ez a kötelező magyar nyelvű állami népoktatás — eltörlésével mindenféle felekezeti iskolának.

Az állami népoktatás kétségkívül nem öncél és valóban boldog az az állam, ahol nem öneki magának kell ezt a kulturális érdeket kielégíteni. Szerencsés az az állam, ahol a műveltség elemeinek elsajátításában a társadalom a maga erejével is segédkezik és részt vesz. Az állam ilyen országokban akárcsak az ellenőrző szerepére szorítkozhatik.

Magyarországon sem öncél az állami népoktatás és ha az összes felekezetek bírnának azzal a képességgel és azzal az akarat-tal, hogy a magyar nyelvet itt mindenki el-sajátítsa, kár lenne egy szót is vesztegetni a kötelező állami népoktatás érdekében. Ámde

Magyarországon az állami népoktatás az egyedüli eszköz arra, hogy mindenki megtanulja az állam nyelvét. Másként lehetetlen elérni ezt a célt, amely reánk nézve élet és halál kérdése.

Megcsinálhattuk volna az állami iskolákat a magyar tanítási nyelvvel már 1868-ban. Nem volt bátorságunk hozzá és nem tudtunk a felekezeti álláspontján felülemelkedni. A kötelező állami népoktatás behozatalát 1868-ban nem a nemzetiségek akadályozták meg, hanem a magyar katholicizmus és a magyar protestantizmus.

igaz, az első a magyar nemzet tanítómentere, a másik a magyar faji erő kifejezője, és bőséges jogcímet szereztek arra, hogy tanítsanak. Tanítanak is igazi tiszta, hazafias szellemben. Ez a magyarság fentartására talán elég, de arra semmiképpen sem elegendő, hogy a magyar nyelv tudása általánossá váljék. Mert a felekezeti népoktatás meghagyásával a magyar nyelvnek és így a magyar ügyre több mint 5000 népiskolája vezett el. Tessék már most kiszámítani, hogy ebből az 5000 iskolából hány ember került ki és tessék számba venni, hogy ezek közül a magyar nyelvet ott egy se tanulta meg és elénk tárul erőtlenségünk minden oka és forrása.

A magyar protestantizmusnak és a magyar katolicizmusnak nem szabadna népoktatás kérdésébe felekezeti szempontokat belevinni. Amíg a népiskola kérdésében ez a szempont is szerepet játszik, addig Magyarországon politikai, nemzeti, kulturális egység és így nemzeti egység a valóságban sohasem lesz.

Ötezer iskola negyven év óta a magyar nyelv szempontjából semmi eredményt sem mutatott fel — pedig egy egész generáció nőtt fel azóta! Es mély szomorúsággal kell konstatálni, hogy ma a kiegyezéstől számított negyvenegyedik esztendőben, nem volt bátorságunk tovább mehni, mint törvénybe iktatni azt, hogy Magyarország népiskoláiban a magyar nyelvet is kell tanítani, holott egy erőteljes politika álláspontja nem lehet más, mint hogy Magyarországon a magyar nyelv mellett más nyelvet is lehet tanítani.

En nem hiszem, hogy a magyar katolikus és a magyar protestáns egyház, ha mindjárt nehéz szívvel is, ne lenne hajlandó a magyar állam kezébe szolgáltatni azt az egyedüli fegyvert, amelynek alkalmazásával megvethető egy új és hatalmas Magyarországnak az alapja. Aki pedig azoktól a lángoktól megijed, amelyekegy ilyen intézkedésre a nemzetiségi agitátorok lelkéből felcsapnának, annak a szájában a magyar nemzeti politika alig több valamivel a frázisnál.

A kötelező magyar nyelvű állami népoktatás nem támadás, hanem csak szükségszerű önvédelem, tehát jog. Jól értsenek meg a hazafias magyar felekezetek; nem azért törlendők el a felekezeti iskolák, mert a magyar katolikus és a magyar protestáns iskolák nem kellene, hanem azért, mert az egész országban, magyar tan nyelvű iskolákra van feltétlenül szükségünk. Mi pedig arról ne vitatkozzunk, hogy melyik iskola jobb pedagógiai szempontból, az állami-é vagy a felekezeti. Nem vita kell itt, hanem cselekvés.

Azt mondtam, hogy a külön nyelvre, mint egyedüli erőforrásra politikai mázt festettek a mi lokális érdekcsoportjaink s így billentték hamis irányba az egész magyar, belpolitikát, így vezették félre egész Európát. Nos tehát a festéket itt is, mi magyarok adtuk, amikor megalkottuk az 1868:44. t.-cikket és ezzel utat nyitottunk a nemzetiségi érdekcsoportoknak arra, hogy nyelvi erejükkel politikailag is tényező számba mehessenek.

Mi és csakis mi vagyunk az okai, hogy a viszonyok a budapesti tót, román, szerb nemzetiségi programig fajulhattak s hogy elértük ma már azt, hogy a nemzetiségi agitátorok a saját parlamentünkben kompromittálnak bennünket s a saját parlamentünkből kacérkodnak az ellen ségeinkkel.

Ha mi összetett kezekkel nézzük, hogy a saját lakásunkat hogy gyűjtják fel és akkor is az van a szemünk előtt, hogy a gyűjtőgátok minél kellemesebben érezhessék magukat, sőt olykor egy-egy csóvával is szolgálunk nekik: akkor ne számítsunk erőtelj es fellépésre kifelé sem.

Belső politikánkat nekünk magunknak kell okosan megcsinálni. Itt nem is kell, de nincs is más segítség csak a magunk ereje, esze és a két karja. Aztán meg ebbe talán a király se fog beleszólni. És hátha beleszól? Hát hiszen ez az, hogy mi rendesen olyanba fogunk ami vagy felülhaladja erőnket vagy kitartással nem tudjuk folytatni, és nem oda koncentráljuk az erőinket ahol sikerrel járhatnánk el.

Siker helyett politikai és gazdasági kényszerhelyzet és „búsul a magyar, hona állapotján”. Keserűség, az van bőven az utóbbi időben ebben az országban, de energia...

Hogy mi van ebben az ú. n. nemzetiségi törvényben? Jobb nem beszélni róla. Mély elkeseredéssel írja erről Grünwald Béla, hogy míg ezen törvény előtt semmiféle intézményes nyoma sincs annak, hogy Magyarországon a magyarokon kívül más népfajok is vannak, ezzel a törvénnyel a magyar nemzet lemond vezérszerepének, uralkodó állásának külső jelvényeiről. „E törvény legsötétebb bizonyítéka állam-

férfiaink tájékoztatlanságának s gyengeségének. E szerencsétlen törvény kifejezője volt már annak a gyászos politikának, mely nem a küzdelemben, nem az ellenség megsemmisítésében kereste a dicsőséget, hanem az egyezkedésekben, az engedményekben, a magyar nemzet érdekeinek rovására. Ez a politika azon fikción alapult, hogy az országban vannak nemzetiségek, melyek ellenséges indulattal viseltetnek a magyar iránt, s melyeket engedményekkel meg kell nyerni.”

Százsor is citálták ezt a mondást, én ide iktatom százegyedszer, mert annál találóbb és igazabb képét, a negyven esztendőös a magyar politikának nem festette le senki.

Így aztán amíg egyrészt mindjobban szélesedett a nyelvi választó vonal, másrészt mindjobban tényezőszámba ment minden egyes nemzetiségi érdekcsoport, ami által az egész magyar belpolitika hamis, sőt hipokrita alapokra lőn fektetve. Kezdve a törvények alkotásától és a végrehajtó hatalom rendelkezéseitől a képviselők választásán meg a városi és törvényhatósági életen keresztül le egészen a község életéig és a kisbíróválasztásig, a magyar belpolitika az egységes politikai és kulturédek bázisa helyett az egyes csoportok külön érdekeinek számbavételével akart összhangot teremteni.

Ha törvényt hoztak, ott motoszkálta bátor-talan érzés, hogy mit szól hozzá a tót, a román, vagy a szerb és hogy mennyiben érinti vagy sérti az ő külön érdekeit. De a legtöbbször nem döntött az a kérdés, hogy mi az egyetemes magyar érdek! A kormányok rendelkezései állandó bénultságban szenvedtek, mert hiszen a jelszó ott is mindig az volt: csak simán, csak keztyűs kézzel, nehogy valamelyik nemzetiségi érdekcsoport megsértődjék és ez által el találja veszíteni a kedvét.

A képviselőválasztás, a megyei és városi közélet, a községi élet, sőt — mondom — a kisbíróválasztás is azon az alapon mozgott, hogy a magyarság egyetemes érdekeinek a nemzeti-ségek lokális hatalmával ki kellett egyezkedni.

Es azután az uralkodó pártpolitika érdekei! A miniszter e szerint csinált nagypolitikát, a főispán e szerint megyei és városi politikát, a főszolgabíró pedig községi politikát. Szavazatok kellettek, csak hogy ezekkel a szavazatokkal párturalmak érvényesüljenek. De hogy mi az egyetemes kulturérek, az csak másodsorban volt fontos. Tehát örökös kompromisszum, paktum, tojástánc, koncesszió a politika egész mezején. Látjuk, micsoda összhang keletkezett belőle, hova jut az a kocsí, amelybe a lovakat nem előre és nem egymás mellé fogják be, hanem

az egyiket előre, a másikat hátra. így volt ez Magyarország belső közéletével is. Semmi határozottság, örökös féltékenység, bátorság hiánya, fél munka s félelem attól, hogy valamelyik nemzetiség meg lesz sértve, akadályozta meg a magyar politikát abban, hogy igazi fajmagyar politikát csináljon. Es ilyen irány mellett azután persze, hogy nevetésesek a magyar állameszméről ezerszámra eldurrogatott frázisok. Csakugyan nem tudtunk mást csinálni, minthogy a magyar állameszmét dikciókban kidomborítottuk és nem hiszem, hogy komolyan gondolkozó ember fel ne jajdulna ha hallja a programot arról, hogy „ebben az országban békét fog teremteni vallás és nemzetiségi különbség nélkül” és ha apellál arra, hogy a testvéri szeretet Magyarország fejlődésének egyedüli záloga.

Igen, a vallás és nemzetiségi különbségre való tekintet nélküli béke hamis köpönyege alá rejtőzött a nemzetiségi érdekcsoportok minden szeparatiztikus törekvése és államellenes agitációja és a magyar nemzet közügye, helyesebben paktáló politikai rendszere. A testvéri szeretet krisztusi köpenyébe bújt mindez a sok hipokrizis, amelybe burkolta magát úgy a magyar politika, mint a nemzetiségek politikája. Nem olyan béke kell ide, amilyen eddig volt, hanem harc, és nem olyan testvéri szeretet,

amiben eddig éltünk, hanem erő. A mai béke és testvéri szeretet eredménye a pusztulás; — a sikeres harc pedig a béke és a magyar állam erejének a kifejtése, vagyis ez az igazi testvéri szeretet.

Ne hordjon mást szíve mélyén a szív és ne mondjon mást a száj, pedig eddig úgy volt. Hazudtunk egymásnak. Hazudott éshipokrita volt a magyar politika, mert csak a zsebében merte az öklét mutogatni és kerülő úton mert hozzányúlni a magyar nemzeti élet megteremtéséhez. Tetette magát, mintha nem akarna hozzányúlni a nemzetiségi érdekcumokhoz, a belsejében azonban erre gondolt.

Hazudott a nemzetiségi érdekcsoport, mikor az anyaföld szeretetének hangoztatásával külön érvényesülésre spekulált. Egyiknek sem volt és nincs bátorsága az igazat megmondani.

Láttuk, hova jutottunk ezzel a politikával; csupa ravaszkodás, csupa ámitás, csupa külsőség és semmi igazi tartalom. Nos tehát én odaállok az elé a nemzetiségi agitátor elé és azt mondom neki: meg fogom tanítani az ön csoportját magyarul, részesévé fogom tenni az ön fajbelieit az egységes magyar kultúrának, az egységes magyar nemzeti érzésnek; az ön kezéből pedig ki fogok csavarni minden néven nevezendő eszközt, amellyel engem ebben a munkámban megakadályozhatja. Nyílt-

ságra nyílt választ várok. És ha erre a nemzetiségi agitátorok is beismerik, hogy szívük mélyén nem a magyar haza egysége, hanem annak szétmállása fekszik, akkor ki fogom kiáltani a harcot, nem a fegyveres harcot, hanem a kultúrharcot. Majd meglátjuk, melyik lesz az erősebb.

Ez a kultúrharc és annak sikere a mi önzésünk, a mi erényünk, a mi védelmünk, a mi jogunk. Mert az, hogy önök ebben az országban hogy élnek, mit csinálnak, nemcsak, hogy nem közömbös mireánk nézve, hanem a magyar nemzetnek életkérdése s miután önök itt egyedül komoly munkásságot nem tudtak és nem tudnak folytatni, velünk kell jönniök.

Mit kell felhasználni egy erőteljes magyar nemzeti politika sikeres keresztülvitelére? Rámutattam már a kötelező magyar állami népoktatásra, mint belső eszközre és a nemzetiségi törvény eltörlésére, mint külső eszközre.

Hát vajjon mi még a teendő ezen felül? Megvonni minden erőforrást onnan, ahonnan nemzetiségi külön mozgás, a magyar állam egységes fejlődésével ellentétes centrifugális mozgás táplálkozik.

Nem céloim, nem is feladatom a teendők valamennyijére rámutatni. Ez annak a politikusnak a feladata, aki az állam ügyeit intézi. Annyi bizonyos, hogy ha tovább is eltűrjük, hogy

minden esztendőben nemzetiségi tanítóképzőintézetekből százával kerüljenek ki a magyar nemzet ellenségei és a magyar állam által megpecsételt szabadalomlevéllel bősíthetik fel a nem magyar ajkúakat ellenünk, ha megtűrjük azt, hogy a vallási autonómia örve alatt Magyarországon a magyar mellett szerb, tót és román politika is érvényesülhet, ha megelégszünk azzal a frázissal, hogy a magyarság hegemoniáját banketteken egy párszor eldörögjük és újságainkban lenyomatjuk, ha megelégszünk azzal, hogy nekünk itt ezredéves multunk után a feladatunk valami faji bilanc fentartása és közéletünk megformálásánál nem egyedül a magyar szempontot tartjuk szem előtt, hanem az ekvilibrista szerepét töltjük be, — ha eltűrjük azt, hogy a román, szerb, tót, meg a német és a többi nemzetiségi érdekcum csak más szót hall, mint a mienk, csak más nyelvet beszél, mint a mienk, csak más írást olvas, mint a mienk; ha mi nem tudunk mást, csak lekenyerezni hol a németet, hol a szerbet, hol a tót: — akkor még szomorúbb állapotoknak nézhetünk elébe és ha eddig joggal is mondták, akkor joggal mondhatják ellenségeink, hogy nagyzási hóbertban szenvedünk, amikor akár politikai, akár gazdasági önálló érvényesülésre számítunk.

Magyarországot tehát egységessé kell tenni nem faji elnyomással, vagy a fajok elleni támadással, hanem a magyar nyelvvel és megalkuvást nem tűrő, következetes, becsületes, őszinte, nyílt magyar politikával, amely nem szoroz és oszt, hanem összead.

Mi lesz egy ilyen politika folytán a magyar nemzetiségekkel? Báró Wesselényi István a magyarság és szlávtság ügyében írt híres munkájában a nemzeti egység megteremtésének egyik módjáról a következőket írja: „A különböző nyelvek közül valamelyiket annyira pártolni, ápolni és terjeszteni, hogy ez mindenki által tudottá s mindenki sajátjává váljék; s a többiek előbb szükségtelenné, azután divaton kívülivé s utóbb szokatlanná váljanak, s így lassanként elenyésszenek.”

Én azonban erre a kérdésre nem felelek. Mert én előttem az a kérdés, hogy a nemzeti érdekközpontokkal mi lesz, egészen másodrangú kérdés; az első kérdés előttem az, hogy mi lesz velünk, ha nem folytatunk erőteljes magyar politikát. Reám ez tartozik; a másik része a dolognak a nemzeti érdekközpontok dolga.

Bizonyos hogy a tótok, a románok, a szerbek, a németek és a többi nemzetiségek nyelvét senki bántani nem fogja. Különbséget itt magyar, tót, német, román, vagy szerb származá-

sért a jogokban és kötelességekben soha senki tenni nem fog, eddig sem tett, de tudjon itt magyarul mindenki és mindenki szeresse ezt a hazát egyformán őszinte szívvel.

Első a magyarság élete, aki ebben, az életben bennünket segít, velünk érez és velünk összekapcsolódni akar, az élni fog velünk együtt, aki pedig nélkülünk, vagy ellenünk akar megélni Magyarországon, az éljen meg úgy, ahogy tud.

Igényt tarthat itt mindenki jó törvényekre, jó kormányzásra, egyéni és egyéb szabadságokra, igényt tarthat mindenre, amit ez a föld adhat, csak egyre nem, arra, hogy az ilyen mi belőlünk kikapcsolódott egyén vagy csoport az ország ügyei intézésének bármely fokán jogokat gyakorolhasson. Aki minden eszköz és mód megadása mellett Magyarországon nem akar magyarul megtanulni, aki az erre a célra megadandó évtizedes latitude mellett sem akar beleilleszkedni az egységes magyar politikába, az egységes magyar kultúrába, így tehát az egységes magyar nemzeti életbe, az maradjon közjog nélkül való — idegen.

Öntudatos és bátor nemzeti politika kell és a törvényeket Magyarország szociális életének tartalma szerint kell hozni. A magyar kultúra javait nem mi teremtettük, hanem az

elődeink. Ezeket a javakat, a mi vagyónunkat megőrizni és magasabbra fejleszteni kötelességünk, mert ezzel utódainknak tartozunk. Ezen javak megőrzése és fejlesztése a mi önvédelmünk, önzésünk, erényünk és jogunk.

A nagy kulturgócponatok kulturális javaikat ha kell, háborúk és vér árán is megvédelmezik. Nekünk nem ez a fegyverünk, a mi harcunk nemesebb, mert vér nélkül való. De jogunk és kötelességünk ez a harc az erősebb jogán és azon a jogon, hogy Magyarország a mienk.

Ezt a nemes harcot nem vehetik nekünk rossz néven sem az idegen császárok és királyok sem senki a világon.

A nemzetiségekhez való hozzáférkőzés nem privilégiuma a nemzetiségi agitátoroknak, akik kínai fallal akarnak körülvenni egyes csoportokat, hogy a lokális életben külön érvényesüljenek és bennünket munkánkban akadályozzanak.

A régi kapkodó és esetről-esetre való koncessziós politika, mely a nemzeti kultúrpolitika érdekeit mindig feláldozta az uralkodó párt politikai érdekeinek, mely csak szavazatokat akart és szemet hunyt, eltussolt, amikor a hatalmát kellett volna éreztetni, amely örökösen paktált a nemzetiségek vezető embereivel és csak akkor lépett fel erélyesen, ha már nyílt hazaárulásról volt szó így a bécsi memorandum-perben Lu-

káciu és társai ellen), de tehetetlenül nézte a lassan ölő csendes aknamunkát, — szűnjön meg.

A kultúrpolitikában is a működő faktorok csak annyit érnek, amennyi mozgó erő van bennük. A latens erők értéktelenek és nekünk van erőnk, de az utolsó évtizedekben nyugodott, latens erő volt ez.

Mi, ma az úgynevezett nemzetiségi kérdésben a nyelvkérdés problémája előtt állunk. Nem a faji tulajdonságok a döntők itt minálunk, a faji kérdés szinte mellékes. Az éles faji tulajdonságokat a kultúra az erősebb milieuhöz nivellálja és az úgynevezett iskolázott embereknél már a legnagyobb részben nivellálta is.

A magyar nyelv az egységes kultúra, a valószínű politikai egység és a nemzeti élet eszköze! Ezen fordul meg a kérdés. Az emberek csak a kultúra jegyében élhetnek együtt, különben családok szerint megoszolva nomádok volnának ma is. Magyarországon is természetesen az itt összegyűlt embersokaság és összerakult fajok csak az egységes és közös kultúra jegyében élhetnek. Ez a kultúra pedig csak a magyar lehet.

Új irányú, öntudatos, nemzeti, magyar kultúrpolitika kell nemcsak az iskolában, de a közélet minden megnyilvánulásában. Hatást hatásra kell halmozni, nem szabad pihenni, egy percig

sem. Nemcsak az intellektuális téren kell az erőnek megnyilvánulnia, de a gazdasági érdekek terén is. Úgy a kultúra, mint a gazdasági élet terén olyan érdekszálakat kell a nemzeti-ségi érdekcolumok közé vonni, melyek az összetartozandóság érzetét, az egységes nemzeti tudatot egyrésztől felélesztik, majd meggyőződéssé fejlesztik annyira, hogy a politikai kalandorok agitációit a nem magyar ajkúak maguk fogják visszautasítani.

A magyar nemzeti élet megteremtése kétségkívül harcot jelent. Ez a harc nem fegyveres, és nem politikai, hanem kultúrharc a legnemesebb fajtájából. Meg kell üzennünk ezt a kultúrharcot, le kell folytatni minden erőnkkel és lelkesedésünkkel és győznünk kell valamenynyünk javára. Csak így küzdhetjük le azokat az akadályokat, amelyek Európában a római primordialis hatások alatt fejlődő nemzetek közül csak bennünket akadályoztak meg abban, hogy a nemzeti evolúció fokain magasabbra lépjünk, hogy önállóságunkat és függetlenségünket kivívassuk. Azok az államférfiak, akik ebben a harcban bátor kézzel és megalkuvást nem ismerve, vezetni fognak, teremtik meg a nagy, a hatalmas Magyarországot.